

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DEKİ BELİRLİ DİNİ GRUPLARIN
KULLANDIĞI MEALLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

AYŞE NUR ÖZLEK

TEZ DANIŞMANI:
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk GÜNEY

HAZİRAN – 2021

BEYAN SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Ayşe Nur ÖZLEK

16.06.2021

ÖZ

TÜRKİYE'DEKİ BELİRLİ DİNİ GRUPLARIN KULLANDIĞI MEALLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

ÖZLEK, Ayşe Nur

Yüksek Lisans

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk Güney

Haziran 2021

Modern muhatapların Kur'ân'ı anlamak ve İslam'ı yaşamak için mealler okudukları ve birçok farklı dînî grubun olduğu göz önüne alındığında günümüzdeki meallerin hangi usullerle yazıldığı ve aralarında ne gibi farklar olduğunun bilinmesinin ne derece önemli olduğu görülmektedir. Bu öneminden dolayı, aralarındaki farklı ve aynı olan yorumları tespit etmek ve böylelikle literatüre katkıda bulunmak için; özellikle 90'lı yıllardan sonra Türkiye'deki cemaat ve tarikatlar tarafından tercih edilen Hasan Tahsin Feyizli 'ye ait Feyzü'l-Furkan ve Hamdi Döndüren'e ait Evrensel Çağrı Kur'ân-ı Kerîm Yüce Meali ve Tefsîri'nin ve Mustafa İslamoğlu'na ait Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Tefsir-Meali'nin mukayesesini yapmak istiyorum.

Anahtar Kelime: Meal, Dini Gruplar, Feyzü'l-Furkân, Evrensel Çağrı Kur'ân-ı Kerîm, Hayat Kitabı Kur'an

ABSTRACT

Considering that the modern interlocutors read the meanings of the Qur'an to live Islam and that there are many different religious groups, it is seen how important it is to know in which methods today's meanings of Quran are written and what differences there are among them. Because of this importance, I want to make a comparison in terms of mystical comment between Feyzü'l-Furkan by Hasan Tahsin Feyizli and Evrensel Çağrı Kur'ân-ı Kerîm Yüce Meali ve Tefsîri' by Hamdi Döndüren and Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Tefsir-Meali by Mustafa İslamoğlu which are preferred by the communities and sects in Turkey especially after 90s in order to determine the same and the different comments between those Quran meanings and thus contribute to the literature.

Keyword: Translation of the Qur'an, Religious Groups, Feyzü'l-Furkân, Evrensel Çağrı Kur'ân-ı Kerîm, Hayat Kitabı Kur'an

Bu çalışma, ilim yolunda olanlara ithafen yazılmıştır...

Ayşe Nur ÖZLEK

Haziran, 2021

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
age	: Adı geen eser
as	: Aleyhisselâm
bk	: Bakanız
c	: Cilt
cc	: Celle Celâluhu
ev	: eviren
Der	: Dergisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr	: Doktor
Fak	: Fakültesi
Hz	: Hazreti
krş	: Karşılaştırınız
KLÜ	: Kırklareli Üniversitesi
Mat	: Matbaası
MÜ	: Marmara Üniversitesi
Öğr	: Öğretim
Prof	: Profesör
ra	: Radıyallâhu anh
s	: Sayfa
sav	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
Tahk	: Tahkik
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UÜ	: Uludağ niversitesi
v	: Vefatı
Yay	: Yayınları
YY	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim hidayet rehberidir. İnsanoğluna yaratılış amacına uygun yaşayabilmesi için gerekli olan her türlü bilgiyi kuşatan, hakikate ve ebedi saadete ulaşma yolunu gösteren son vahiydir. Yüce Allah ilahi mesajını Peygamber Efendimizin şahsında bütün insanlara yapmıştır. Kur'an, Peygamberimize 23 yıllık süre zarfında nazil olmuş, O'nun ve sahabenin şahsında âdeta vücut bulmuş ve böylelikle gelecek nesillere en somut örnek halini almıştır.

Zaman geçtikçe, kültür, örf ve gelenekler değişmiş, farklı dillerden insanlar Müslüman olmuş ve bu durum Kur'an-ı Kerim'in farklı dillere çevrilmesini zorunlu kılmıştır. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de yüzlerce "meal" hazırlanmıştır.

Türkiye'deki yüzlerce meal içerisinde belirli dini grupların kaleme aldıkları mealler de oldukça fazla okuyucu kitlesine sahip olmuş, özellikle kendi gruplarının müntesipleri tarafından en önemli kaynak olarak kabul edilmiştir. Bu mealler arasında Hasan Tahsin Feyizli, Hamdi Döndüren ve Mustafa İslâmoğlu tarafından yazılan meallerin de kendi gruplarının müntesiplerinin fazlalığını göz önüne aldığımızda, oldukça kalabalık bir okuyucu kitlesine sahip olduklarını söyleyebiliriz. Bu üç mealin, Türkiyeli okuyuculara farklı bir bakış, önemli bir farkındalık kazandırdıkları erbabınca bilinmektedir. Bu çalışmanın konusu, üç mealin benzer/farklı yönlerinin ortaya konulması, değerlerinin takdir edilmesi açısından mukayeseli olarak incelenmesi, Kur'an'daki temel kavramları kullanım biçimlerini ve bu kavramları aynı anlamda kullanıp kullanmadıklarının incelenmesi şeklinde ifade edilebilir. Çalışmaya kısa bir girişle başlanmıştır. Girişten sonraki bölümlerde öncelikle meal/tercüme faaliyetinin tarihinden ve Türkiye'de mealcilik akımının serüveninden bahsedilmiştir. Aynı bölümde çalışmamıza konu olan müfessirler hakkında kısaca bilgi verilmiş ve incelememize konu olan mealleri hakkında bilgi verilmiş ve böylelikle bu meallerden istifade etmek isteyen okuyucuya kısa bir tanıtım yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde araştırmanın ana konusu olan karşılaştırma

kısmına yer verilmiştir. Bu kısım kendi içerisinde dört ana başlıktan ve otuz altı alt başlıktan oluşmaktadır. Burada belirlenen başlıklar üzerinden üç meal karşılaştırılmış, mealler arasındaki benzerlikler ve farklılıklara değinilmiş, üç mealin çeviri ve yorumları hakkında bir takım değerlendirmelerde bulunulmuştur. Örneğin karşılaştırılan bir ayetin, her iki mealdeki karşılığı art arda verilmiş, ilgili yorumlar yapılmış, bu yorumları destekleyen diğer ayetlere de atıfta bulunulmuştur. Üç mealde yer alan dipnot, parantez ve kaynaklar alt başlıklarda karşılaştırılmıştır. Benzerlikler, farklılıklar ve diğer önemli görülen noktalara temas edilmeye çalışılarak üç mealin karşılaştırılması hakkında genel bir sonuca varılmaya çalışılmıştır. Bu yöntem sonucu elde edilen veriler üç eser hakkında bir “tespit” ve geleceğe dair yapılacak çalışmalara bir yönlendirme ve bu çalışmalarda izlenecek yol haritasında bazı ipuçlarını barındırmaktadır. Ayetler mukayese edilirken, bazen ayetin tamamı, bazen bir tamlaması bazen bir kelimesi karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmanın başlıkta belirtilen maksadına göre, meali veya ilgili yorumları değerlendirilmiş, sonuçta üç meal için olumlu ve özgün sayılabilecek noktalara, benzerliklere ve farklılıklara dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım çok değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Faruk Güney’e, yoğun çalışmalarım boyunca gösterdiği ilgi ve alakadan dolayı teşekkür ederim.

Bu yoğun süreçte maddi ve manevi desteklerini ve engin ilmî tecrübelerini benden esirgemeyen değerli babam emekli İl Müftüsü Mustafa Sinanoğlu’na teşekkür ederim.

Beni bu günlere getiren, her zaman yanımda olan ve beni destekleyen aileme teşekkürler

İÇİNDEKİLER

BEYAN SAYFASI.....	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
KISALTMALAR.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM.....	5
MEALLERİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ, İNCELENEN MEALLER VE MÜELLİFLERİ.....	5
1.1. Meal Kelimesinin Mânası	5
1.2. Türkçe Meallerin Ortaya Çıkış Süreci.....	6
1.3. İncelenen Mealler ve Müellifleri.....	9
1.3.1. Hasan Tahsin Feyizli	9
2.1.2 Feyzü'l-Furkân'ın Özellikleri.....	10
2.2. Hamdi Döndüren	13
2.2.1 Evrensel Çağrı Kur'ân-ı Kerîm Yüce Meal ve Tefsîri	14
2.3. Mustafa İslamoğlu.....	16
2.3.1 Hayat Kitabı Kur'ân	17
2.BÖLÜM.....	21
MEALLERİN KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ	21
3.1. İbadetle İlgili Âyetlerin Karşılaştırılması.....	21
3.1.1. Salat İfadesinin Kullanıldığı Âyetler.....	22
3.1.2. Oruç(Savm) İfadesinin Kullanıldığı Âyetler	32
3.1.3. Hac İle İlgili Âyetler.....	38
3.1.4. Zekât ve Sadaka İle İlgili Âyetler.....	42

3.1.5. Kurban İle İlgili Âyetler	47
3.2. Belirli Konulara Dair Âyetlerin Karşılaştırılması	52
3.2.1. Cihad Âyetlerinin Karşılaştırılması.....	52
3.2.1.1. Savaş Anlamına Gelen Âyetler	53
3.2.1.2. Savaş Anlamına Gelmeyen Âyetler.....	55
3.2.2. Kıssalarla İlgili Âyetlerin Karşılaştırılması.....	58
3.2.2.1. Hz. Âdem'in Halifeliği.....	59
3.2.2.2 Zülkarneyn Kıssası	62
3.2.2.3. Hz. Musa ve Salih'in Kıssası.....	64
3.2.3. Kadınlarla ilgili Âyetlerin Karşılaştırılması	67
3.2.3.1. Kadınların Yaratılışı	67
3.2.3.2. Evlilik	69
3.2.3.3. Boşanma	71
3.2.3.4. Miras.....	73
3.2.3.5. Şahitlik	77
3.2.3.6. Örtünme.....	80
3.2.3.7. Dövülme	84
3.2.3.8. Özel Durumları.....	88
3.2.4. Âyetlere Bilimsel Açıdan Yaklaşım Bakımından Âyetlerin Karşılaştırılması	91
3.3. Belirli Kavramlar Bakımından Âyetlerin Karşılaştırılması... 96	
3.3.1. İlah.....	97
3.3.2. Rab	100
3.3.2. İslam-Müslim	103
3.3.3. Küfr-Kâfir.....	108
3.3.4. Nifak-Münafık.....	112

3.3.5. Takva/Religion	114
3.3.6. Sünnetullah.....	117
3.3.7. Fıtrat/Fıtratullah	121
3.3.8. Tağut.....	123
3.3.9. Maruf/Örf	125
3.3.10. Gayb	128
3.3.11. Kıyamet/Saat	132
3.4. Kullanılan Kaynakların Karşılaştırılması.....	135
3.4.1. Ortak Kullanılan Kaynaklar	138
3.4.2. Münferit Kullanılan Kaynaklar	139
SONUÇ	141
KAYNAKÇA	147
EK	153
KONU BAŞLIKLARINA GÖRE KULLANILAN AYETLER	153

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerîm tüm insanların hem dünyevî hem de uhrevî saadete erişebilmesi için gereken her tür bilgiyi öğrenebileceği maddî ve mânevî huzur rehberidir. İnsanlığı hakikî saadete ulaştıracak her türlü îtikadî, amelî, ahlâkî esasları içeren Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılması, bu rehberliği yerine getirerek insan hayatına bir yön vermesi bakımından önem arz etmektedir. Nüzûl döneminden günümüze kadar insanlar Kur'ân'a muhatap olmaları bakımından doğrudan muhataplar, dolaylı muhataplar ve modern muhataplar olarak üçe ayrılmaktadır.¹ Doğrudan muhatapların Kur'ân'ı dil düzeyinde bir anlama sorunları olmamıştı. Ancak nüzûl döneminin sona ermesi ile Kur'an'a muhatap olanlarla Kur'an arasına zaman perdesinin girmesine yol açmış insanlar artık Kur'ân'ın dolaylı muhatapları haline gelmişlerdir. Bu dönemde Kur'ân'a ancak Kur'an'ın etrafında oluşan belli bilgi birikimlerini elde etmek suretiyle muhatap olmak mümkün oluyordu. İnsanlar bu ilimleri elde eden kimselerin yazdıkları tefsirlere müracaat etmek durumunda idiler. 19. yy. dan itibaren Batılılaşma/modernleşme, çabaları, matbanın yaygınlaşması ile geleneksel bilgi edinme biçimi değişmeye başlamış, ulusçuluk / milliyetçilik akımının etkisi gibi nedenler ile dilin sadeleşmesi yönünde gösterilen çabalar din dilinin de halkın anlayabileceği şekilde olması gerektiği düşüncesini yaygınlaştırmıştır. Özellikle de II. Meşrutiyetten sonra milliyetçilik akımına bağlı olarak Kur'an'ı Türkçe'ye tercüme faaliyeti yaygınlaşmaya başlamış, Cumhuriyet dönemi ile birlikte bu faaliyetler iyice hız kazanmıştır.

Çağdaş dönemde artık insanlar Kur'an'ın tercümesini (meal) okuyarak Kur'ân'ı anlamaya, tercüme üzerinden Kur'an ile ilişki kurmaya, Kur'ancılık söyleminin artmasıyla da dini yaşantılarını tercüme üzerinden beslemeye başlamışlardır. Böyle bir durum tercüme faaliyetlerine olan talebi

---

¹ Kur'an'ın muhataplarının bu şekilde ayrımı ve modern muhatapın ortaya çıkış sürecinin ayrıntısı için bkz. Cündioğlu, Düccane, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Anlamın Tarihi*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2011), s. 27-213.

artırmış, zamanla belirli cemaat ve tarikat önderlerinin de kendi üyeleri için hazırladıkları mealler de ortaya çıkmıştır. Özellikle 90'lı yıllardan sonra Türkiye'de her cemaat ve tarikatın kendilerine ait mealleri literatürde yerini almıştır.²

Dolayısıyla günümüzde insanların Kur'ân'ı anlamak ve İslam'ı yaşamak için meallere başvurdukları, toplum içerisindeki farklı dînî grupların da bu durumdan müstağni kalamadıkları göz önüne alındığında elde mütedavel meallerin araştırmaya konu olması kaçınılmaz olmaktadır. Özellikle bu meallerin hangi saiklerle kaleme alındığı ve aralarında ne gibi farklar ve benzerliklerin olduğunun bilinmesi son derece önemlidir.

Son dönemde meallerle ilgili yapılan çalışmalar giderek artış göstermektedir. Yayınlanan meallerin incelenmesi ve karşılaştırılmasına yönelik çalışmalar da yapılmaktadır.³ Bizim üzerinde çalışmayı ve birbiriyle

---

² Öztürk, Mustafa, *Cumhuriyet Döneminde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015, s. 39-40

³ Bunlardan bazıları şunlardır: Cündioğlu, Düccane, *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 1999; Güney, Ahmet Faruk, "Fasıla ve Vakflar Bakımından Kur'an Çevirilerinde Anlam Sorunu", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı, İstanbul 2002.; Özdamar, Yunus, "Hasan Basri Çantay'ın Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim adlı Meali İle Kur'an Yolu Tefsirinde Sosyal Meselelere Yaklaşımlar, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2006; *Kur'an Mealleri Sempozyumu I-II*,., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007; Öztürk, Mustafa, *Meal Kültürümüz*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2008; Bilgin, Abdülcelil, *Kur'an Meallerindeki Anlatım Bozuklukları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2008.; Yaşar, Naif, "Kur'an Tercüme Teknikleri Bakımından Işıcık Meali, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim Dalı, Konya 2011; Ceylan, Yusuf, "H. Basri Çantay'ın "Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm" adlı meâli ile Mustafa İslamoğlu'nun "Hayat Kitabı Kur'an" meâli üzerine mukâyeseli bir inceleme", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum 2011. ; Ekinci, Ali Sait, "Kur'an Mesajı ile Hayat Kitabı Kur'an adlı Meal Tefsirlerin Karşılaştırılması, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kahraman Maraş 2017.

karşılaştırmayı amaçladığımız mealler üzerinde birbiriyle ilişkili olarak böyle bir çalışma yapılmamıştır. ⁴

Bizim değerlendirmeyi amaçladığımız mealler özellikle Türkiye’de yaygın olan cemaat ve grupların tercih ettiği meallerden olup herhangi bir incelemenin konusu olmamışlardır. Türkiye’de 90’lı yıllardan sonraki cemaat ve grupları ve bu grupların tercih ettikleri mealleri incelediğimizde gerek bu grupların kendi müntesiplerinin yazdıkları mealler, gerekse başka birçok klasik mealle karşılaşmaktayız.⁵ Çalışmamızda bu üç meali seçme sebebimizin nedeni bu meallerin bizzat grup müntesipleri tarafından kaleme alınmış olması ve bu grupların müntesiplerinin de bu meallerden istifade ediyor olmalarıdır.

Bu mealler İskenderpaşa cemaati (veya Hakyol Grubu) olarak bilinen -Prof. Esat Coşan'ın vefatından sonra eski etkisi zayıflamış olsa da- grubun yaygın olarak okuduğu meal olan Hasan Tahsin Feyizli’ye ait *Feyzû'l-Furkan* ve Erenköy Cemaati ya da Altınoluk Grubunun okuduğu meal olan Prof. Hamdi Döndüren’e ait *Evrensel Çağrı Kur’ân-ı Kerîm Yüce Meali ve Tefsîri*’nin ve Akabe Grubunun okuduğu meal olan Mustafa İslamoğlu’nun kaleme aldığı *Hayat Kitabı Kur’ân Gerekçeli Tefsir-Meali*’dir.⁶ Türkiye’de bulunan birçok grupta olduğu gibi mealleri çalışma konumuz olan bu üç grup arasında da gerek toplumsal yaşam, gerek hayat görüşü açısından farklılıklar bulunmaktadır. Kur’ân’ı anlama ve yaşama noktasında özellikle bu

---

⁴ Bizim incelediğimiz mealleden biri olan “Hayat Kitabı Kur’an” meali başka iki meal ile karşılaştırılmıştır. Bkz. Ceylan, Yusuf, “H. Basri Çantay’ın “Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm” adlı meâli ile Mustafa İslamoğlu’nun “Hayat Kitabı Kur’an” meâli üzerine mukâyeseli bir inceleme”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Erzurum 2011. ; Ekinci, Ali Sait, “Kur’an Mesajı ile Hayat Kitabı Kur’an adlı Meal Tefsirlerin Karşılaştırılması”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Kahramanmaraş 2017.

⁵ Öztürk, Mustafa, *Cumhuriyet Döneminde Meal ve Tefsir’in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015, s. 39-40

⁶ Öztürk, *Meal ve Tefsir’in Serencamı*, s. 40.

meallerden istifa eden grup müttesiplerinin toplumsal yaşamdaki farklılıklarına, yine kendi grup müttesipleri tarafından kaleme alınan bu mealler etkili oldu mu? Oldu ise ne derece ve hangi alanlarda oldu? Bütün bunların tesbit edilmesini amaçlayarak öncelikle ayetlerin Türkçe karşılıklarını vermeleri açısından aralarında bir mukayese yaparak farklılıkları ve benzerlikleri tesbit etmeye çalıştık. Farklılıkların olduğu durumlarda dayanak noktalarının neler olduğuna değindik. Daha sonra gerek ibadetlerle ilgili gerek belirli konular, kıssalar ve kavramlarla ilgili ayetleri bazen ayetin tamamını bazen de ayetin içerisindeki bir tamlama veya kelimeyi mukayese ederek, yorumlamalarındaki farklılık ve benzerlikleri, ayetleri bilimsel açıdan belli bir yoruma tabi tutup tutmadıklarını tesbit etmeye çalıştık. Gerekli gördüğümüz durumlarda klasik tefsirlerden de istifade ederek bu farklılıklar arasında en uygun olan yorumu belirlemeye çalıştık. Böylece bu mealler arasında bir mukayese yaparak aralarındaki farklılık ve benzerlikleri tespit etmeyi ve Türkçe meal literatürüne bir nebze de olsa bir katkı sağlamayı amaçlıyoruz.

Çalışmamız “Meallerin Ortaya Çıkış süreci, İncelenen Mealler ve Müellifleri” ile “Karşılaştırma ve Değerlendirme” başlıklı iki ana bölümden oluşmaktadır. Özellikle ikinci bölümde değerlendirme kriterlerini belirlerken bu konuda daha önce yapılmış çalışmalardan istifade ettiğimizi belirtmek isteriz.

1.

BÖLÜM

MEALLERİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ, İNCELENEN MEALLER VE MÜELLİFLERİ

1.1. Meal Kelimesinin Mânası

Meal kelimesi kökü “evl” olan mimli masdardır. Bunun yanısıra masdar-isim şekli ile “ulaşılın hedef ve gaye” anlamında da kullanılmaktadır. Sözlükte ise “dönmek, ıslah etmek” gibi manalara gelmektedir. Meal kelimesi ile aynı kökten türemiş olan te’vîl ise daha farklı bir anlamda kullanılmaktadır. Te’vîl terim olarak fıkıh, kelâm, tefsir gibi ilimlere ait kaynaklarda “naslardaki bir lafza taşıdığı muhtemel mânalardan birini yüklemek, kapalılığı gidermek” manalarında kullanılmaktadır.⁷

Erken dönemlerden itibaren Kur’ân-ı Kerîm’in birçok farklı dillere çevirileri yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi de Türkçe çevirileridir. Yapılan bu çevirilere meal denilmesi ise Türkçe’ye özgüdür. Meal kelimesi son dönem Osmanlı Türkçe’sinde “mâna ve mefhum” karşılığında kullanılmış ve bir sözün lâfzen ya da harfiyen değil de mâna ve mefhum itibâriyle başka bir dile çevirilmesi kastedilmiştir. Bu durumda meal kelimesi sözün aktarım keyfiyetini ifâde etmekte ve örfî bir anlam kazanmaktadır, daha sonra da “Kur’ân’ın harfi harfine çevirisi değil de mâna ve mefhum açısından tercümesi” anlamında terimleşmiştir.⁸

---

⁷ Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sadır, c. 11. s. 742.

⁸ Mustafa Öztürk, "Meâl", TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), c. 2, s. 205-206.

1.2. Türkçe Meallerin Ortaya Çıkış Süreci

Kur'ân-ı Kerîm erken dönemlerden itibaren hem tefsir hem de tercüme edilmiştir.⁹ Hatta kısmî tercüme hareketini, Selman-ı Fârisî'nin (v. 36/656) yaptığı Farsça Fatıha tercümesiyle ilgili rivâyetlere istinaden Hz. Peygamberin dönemine kadar çıkarılanlar da vardır.¹⁰ Daha sonraki dönemlerde Kur'ân'ın tamamı Farsça ve Türkçe'ye çevrilmiştir.¹¹

Kur'ân'ın Türkçe'ye çevirilmesi, Beylikler ve Osmanlıların ilk zamanlarında hız kazanmıştır.¹² Ancak Osmanlıların ilerleyen dönemlerinde oldukça azalmıştır. Tanzimat'tan sonra ise yeniden bir takım tefsirî tercüme yapılmıştır.¹³ 1870'li yıllarda Kur'ân'ın Türkçe'ye çevrilmesinin gerekliliği konusu gündeme getirilmiştir, bunu da özellikle ibadetlerin ana dilde yapılması gerektiğinin zaruri oluşu ile ilişkilendirmişlerdir.¹⁴ Biraz da bu sebeplerden dolayı dönemin meşihat makamı, Kur'ân'ın Türkçe'ye çevrilmesine olumlu karşılamamış ve bu talepleri geri çevirmiştir.¹⁵

---

⁹ Hidâyet Aydar, "Kur'ân ve Tercüme", *Diyanet İlmî Dergi Kur'ân Özel Sayısı*, (Ankara:Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), s. 499-532.

¹⁰ Ebûbekir Muhammed b. Ahmed es-Serahsî el-Hanefî, *Kitâbu'l-Mebsût*, Tahk. Ebû Abdillâh, M. H. İ. eş-Şâfiî, I. baskı, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1421/2001), 1/138

¹¹ A. Zeki Velidi Togan, "Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 3 (Mart 1959-1960), 135; Abdulkadir Erdoğan, "Kur'ân Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, sayı 1, (yıl 1938), 47.

¹² Ziya Demir, *XII-XVI. y.y. Arası Osmanlı Müfessirleri*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2006), 72-75.

¹³ Hidâyet Aydar, *Kur'ân-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, (İstanbul: Kur'ân Okulu Yayıncılık, 1996), 112-113.

¹⁴ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 6. Baskı (İstanbul: Ülken Yayınları, 1998), s. 76; Abdullah Uçman, "Ali Suavi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: DİA Yayınları, 1989), c. 2, s. 447.

¹⁵ İbrahim Hilmi, *Türkçe Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1926), s. 3.

II. Meşrutiyetten sonra Sultan II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi üzerine piyasaya birden birkaç tefsir/tercüme sürülmüş,¹⁶ Cumhuriyetin başlarında ise bunların sayısı giderek artmaya başlamıştır.¹⁷ Bu zamanlarda piyasaya sürülmüş olan tercümelere yüzlerce yanlışlık, hatta kastî hatalar yapıldığı tespit edilmiştir.¹⁸ Sayıları gün geçtikçe artan bu tercümelere oldukça sert eleştiriler yapılmıştır. Bu dönemde yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti hükümeti'nin bu duruma müdahale etmesi istenmiş ve halkın onayını alacağı ve güveneceği bir tercüme hazırlatması hükümetten istenmiştir.¹⁹ Bu durum üzerine 1925 yılında yapılan bütçe görüşmelerinde Diyanet İşleri Riyaseti bu işle görevlendirilmiş ve Başkanlığın bütçesine ilave ödenek ayrılması kararı alınmıştır.²⁰ Başkan Rıfat Börekçi (v. 1942) de bunun için yardımcısı Ahmet Hamdi Akseki'ye (v. 1951) görev vermiş, o da bu işi yapmak üzere milli şairimiz M. Akif Ersoy'a (v. 1936) teklif götürmüştür. Çünkü bu işi en iyi mili şairimizin yapabileceğine karar vermiştir. Mehmet Akif ise Ahmet Hamdi Akseki'nin bu teklifini uygun bulmamıştır. Çünkü o Kur'an'ın layıkıyla tercümesinin yapılmasının imkansız olduğunu düşünmektedir. Bu teklifi reddetmesi üzerine M. Akif'i ikna etmek için yakın arkadaşları olan Muhammed Hamdi (Yazır) ve Babanzâde Ahmed Naim gibi âlimlerden yardım istemiştir. Mehmet Âkif'le görüşen Muhammed Hamdi, "Kur'an'ı hakkıyla tercüme etmenin mümkün olmaması tâbiidir; ancak bu bir meal olacaktır" diyerek onu ikna etmeye çalışmış, ayrıca daha sonraki birçok görüşme sonunda Mehmet Âkif Kur'an'ı tercüme etmeyi kabul etmiştir. Kur'an tercümesi ile ilgili olarak meal kelimesinin ilk kullanımını bütün bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Muhammed Hamdi'ye aittir ve *Hak Dini*

---

¹⁶ Hidâyet Aydar, "Türklerde Kur'an Çalışmaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1 (1999), 176-181.

¹⁷ Hidâyet Aydar, "Türklerde Kur'an Çalışmaları", s. 181-199.

¹⁸ Düccane. Cündioğlu, "Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu", *Bilgi Vakfı II. Kur'an Sempozyumu*, (Ankara: 1996), 187, dipnot 58.

¹⁹ Hidâyet Aydar, "Türklerde Kur'an Çalışmaları", s. 188-190

²⁰ Mehmet Bulut, "İlk Cumhuriyet Meclisinde Dini Yayıncılık Hakkında Tarihi Bir Karar", *Diyanet İlmî Dergi*, c. 28/1, (Ankara: DİB Yayınları, 1992), s. 142.

Kur'ân Dili adlı tefsirinin mukaddimesinde meal kelimesiyle ilgili açıklamalarda bulunmuştur.²¹ Tefsirinin ikinci adı da *Yeni Mealli Türkçe Tefsîr* şeklindedir.²²

Türkiye’de birçok meal çalışması yapılmış ve artık bu çalışmalar belli bir tasnife tabi tutulabilecek kadar çok fazla çeşide ve hacme ulaşmış durumdadır. Ayrıca Türkçe olarak hazırlanan meal sayısı bir tesbite göre günümüzde 300 civarındadır.²³ Ancak o günden bu güne bu sayının 300’ün üzerine çıktığı rahatlıkla söylenebilir.

---

²¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015, c. 1, s. 20.

²² Mustafa Öztürk, "Meâl", TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), 2:205-206.

²³ Abay, Muhammed. "*Türkçedeki Kur'an Meâllerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası*". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi / 19 2012, ss. 270-287.

1.3. İncelenen Mealler ve Müellifleri

Çalışmamıza konu olan eserler Türkiye’de bulunan dini guruplardan üç tanesinin istifade ettiği meallerdir. Bundan maksadımız girişte de ifade ettiğimiz üzere özellikle belli bir eğilime ve anlayışa mensubiyet duyanların tercih ettiği meallerin birbirileriyle karşılaştırılması, aralarındaki farkların, benzerliklerin gösterilmesidir.

Türkiye’de 1980’lerden itibaren artan İslamî faaliyetler içinde Mustafa İslamoğlu’nun liderliğini yaptığı Akabe vakfının, grup faaliyeti anlamında hatırı sayılır yer tuttuğu ve özellikle vakfa ait televizyon olan Hilal TV kurulduktan sonra popülaritesinin daha da artığı söylenebilir. İslamoğlu’nun vakıfta verdiği Cuma hutbeleri, verdiği tefsir dersleri, yayınladığı çeşitli sesli, görsel ve basılı yayınları olmasına karşın 2008’in ortalarına kadar kendisine ait bir Kur’an tercümesi yoktu. 2008’de İslamoğlu’nun tercümesi olan, “*Hayat Kitabı Kur’an*” adlı meal yayınlandı ve bu meal hem o gruba müntesip olanlar tarafından hem de toplumun farklı kesimleri tarafından kullanılan bir meal haline geldi.

Prof. Esat Coşan'ın vefatından sonra zayıflayan ve Hakyol olarak da bilinen İskenderpaşa Cemaatinin müntesiplerinin okuduğu meal ise, Hasan Tahsin Feyizli'nin “*Feyzul Furkan*” adlı tercümesidir.

Erenköy cemaati ya da Altınoluk Grubu olarak bilinen grup ise daha çok Prof. Hamdi Döndüren'in "*Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali*"ni okuduğu bilinmektedir.²⁴

Bu bölümde bu eserlerin müelliflerin hayatına dair çok kısa yer verilip, çalışmamıza konu olan eserleri hakkında bilgi verilecektir.

1.3.1. Hasan Tahsin Feyizli

Hasan Tahsin Feyizli 1934 yılında Kırşehir'de doğdu. Küçük yaşta hafızlığını tamamlayan Feyizli, ayrıca talim ve Kıraat-i Aşere okuyarak kurra

---

²⁴ Öztürk, Mustafa, *Cumhuriyet Döneminde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, s. 39-40

hafızı oldu. İlk defa 1951'de açılmış olan, İmam Hatip Okulu'nda eğitim gördü. Bu okulun ilk talebelerinden biri olan Feyizli, 1958-1959 eğitim-öğretim döneminin ilk mezunlarından oldu. Mezun olduktan bir yıl sonra, yani 1960 yılında İstanbul Sanat Okulu Elektrik bölümünden de mezun oldu. Ayrıca Teknik Meslek Yüksek Okulu Elektrik Bölümüne de devam ederek bu okuldan elektrik mühendisi olarak mezun oldu. Yüksek İslam Enstitüsü'ne imtihanla kaydolmuş Feyizli, bu okuldan da 1963 yılında mezun oldu.

Türkiye'nin birçok yerinde İmam Hatip Liselerinde hem Kur'ân ı Kerîm ve Tefsir hocalığı, hem de idarecilik yaptı. Almanca, Arapça, Flemenkçe ve Fransızca bilen Feyizli, 1985 yılında emekli oldu ve Avrupa'ya tebliğ memuru olarak gitti. Burada 20 yıl boyunca birçok tebliğ, irşad ve eğitim hizmeti yaptı. Hollanda'daki Rotterdam İslam Üniversitesinde Yüksek lisansını tamamlayan Feyizli, evli ve üç çocuk babasıdır.²⁵

2.1.2 Feyzî'l-Furkân'ın Özellikleri

Feyzî'l Furkan: Kur'an-ı Kerim ve Tefsirli Meali, Prof. Dr. Esat Coşan'ın vefatının ardından zayıflamış olan ve Hakyol grubu olarak da tanınan İskenderpaşa Cemaati müntesipleri arasında makbul olan ve yaygın olarak okunan Kur'an tercümesidir. Ayrıca İsmailî cemaatinin müntesiplerinin de son yıllara kadar *Feyzî'l-Furkan*'ı okudukları ancak şimdi kendi cemaatlerinde öne çıkan kişilerin oluşturduğu meali okudukları bilinmektedir.²⁶

Mealin ilk baskısının Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun incelemesinden geçerek 08.11.1983 tarih ve 116 nolu kararı ile basım ve yayını uygun görüldüğü²⁷ eserin önsözünde zikredilmektedir. Başka kaynaklarda ise, Hasan Tahsin Feyizli'nin, 1980 ile 1985 yılları arasında eseri

²⁵ Timeturk, "Hasan Tahsin Feyizli", erişim: 8 Nisan 2020, <https://www.timeturk.com/hasan-tahsin-Feyizli/biyografi-805777>

²⁶ Mustafa Öztürk, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara:2015, Ankara Okulu Yayınları, s.40.

²⁷ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzî'l-Furkân Tefsirli Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 5. Baskı (İstanbul: Server Yayıncılık, 2015), Önsöz, s. 8.

yazdığı, eserin 1989'da Kılıç Yayınevi tarafından basıldığı, ilk baskısının beş bin tane yapıldığı ve aynı yıl tükendiği, Feyizli'nin mealini dört yıl boyunca hergün 6 ile 12 saat arası bir çalışma sonucunda hazırladığı²⁸ mealin ilk baskısının Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından incelenerek (1989) mealin basılmasına onay verilmiş olduğu²⁹ belirtilmiştir. Eserin ilk basımından bu yana toplam dokuz baskısının yapıldığını görmekteyiz. Bu eserleri incelediğimizde eserin ilk baskısından bu yana bütün hepsinin mushafla beraber basıldığı kanaatine varmaktayız.

Tercümede âyetlerdeki, kelimelerin âyet içindeki manasına göre, Türkçe karşılığı verilmekte ve kelimenin taşıdığı diğer anlam parantez içine yazılmaktadır. Bunun için ayrı bir lügatçe koymaya lüzum görülmemiştir. Parantez içine yazılan açıklamalar dahil edilmeden meal okunduğunda âyet-i kerîmelerin, kelime kelime mealinin ortaya çıkması sağlanmaya çalışılmıştır. Âyetlerin kelime anlamının lügate çok fazla ihtiyaç duymadan parantez dışından takip edilmesinin sağlanması, parantez içindeki açıklamalar sayesinde de *tefsire* ihtiyaç duyulmadan anlaşılmasının sağlanması için mealin parantez dışı ve parantez içi bölümlerinin bir bütün olarak beraberce okunmasının uygun olacağı fikri esas alınmıştır

Âyetlerin tercümelere yapılırken, gramer kâidelerine uygun olmasına da dikkat edilmiştir. Yerine göre, tekil kelimelere ifâde gereği olarak ilâve edilmiş olan çoğul ekler, zamirlerin mercîleri ve bir takım yardımcı kelimeler parantez içinde verilmiştir. Âyetlerdeki mânânın açık bir şekilde anlaşılabilmesi için, yer yer sebep-i nüzûllerine, ayetin ihtivâ ettiği mesaja ve delâlet ettiği mânaya uygun olarak gerekli fikhî, itikâdî ve tarihî açıklamalar da yapılmıştır. Ayrıca kıraat farklılıklarının da manaya tesirine yer yer değinilmiştir.

---

²⁸<https://web.archive.org/web/20200603163200/https://www.yenisafak.com/hayat/70-yasinda-doktoraya-basladi-81-yasinda-profesor-oldu-2344506>, Erişim: 17.04.2021

²⁹ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzü'l-Furkân Tefsirli Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 1. Baskı (İstanbul: Server Yayınları,2017) *Önsöz*, ss. 7-10.

İki türlü mânâ taşıma ihtimali olan ve her iki mânâyâ delâletinden müfessirlerin de vazgeçmedikleri âyetlerde, kesinliğe en yakın mânâyâ metin içinde yer verilmiş, diğer mana ise dipnotta açıklanmıştır. Gerekli görüldükçe günümüzdeki Tevrat ve İncil nüshalarında bulunan yanlış inanç şekillerine, âyetlerin dipnotunda değinilmiştir. Meal bu şekliyle, kısa ve öz bir tefsir özelliğine de sahiptir.

Feyizli Mushaf tertibine riayet ederek yapmış olduğu mealinde, âyetlerin Türkçe karşılıklarını verirken çokça parantez içi açıklamalara yer vermektedir. Ayrıca her âyet mealinin altına ilgili âyetin açıklamasını yapmakta ve kendi yorumunu ilave etmektedir.

Noktalama ve imlâ kuralları açısından da yine günümüzdeki okuyucuların rahat okuyabileceği bir yöntem benimsenmiştir. Toplum içinde sık kullanılan ve Türkçe'ye mâl olan kelimelerdeki inceltmeler ve uzatmalar belirtilmemiştir. Kur'an'daki konuların bütün olarak anlaşılabilmesi için ve Kur'an'ın Kur'an ile tefsiri için ilgili âyetler arasında atıflar yapılmıştır. Eğer iki âyet aynı konudan bahsediyorsa "bk.", birbiriyle ilgili konularda ise "krş." şeklinde gösterilmiştir.

Feyizli, âyetlerdeki insicâma da dikkat etmiş. dil açısından yapmacık, ağdalı, ve kullanılmayan lafızlara yer vermemiştir. Mealde secde âyetlerinin olduğu yerler ve ayn durakları belirtilmiş, tıpkı Kur'an metninde olduğu gibi bu yerlere işaret edilmiş, bu sayede secde âyetlerinin olduğu yerleri tespit etmede ve konunun bütünlüğüne riâyet etmede meali okumak isteyen kimselere yardımcı olunmaya çalışılmıştır.

Mealde daha fazla yararlanılması için, farklı açılardan fihristler ve kapsamlı bir dizin hazırlanmış ve sûrelerin ana konularını ihtivâ eden bir indeks meale ilâve edilmiştir.³⁰

Feyizli bu meali yazma amacının, kendinden önce yapılan meâllerdeki hatalara düşmeksizin Kur'an'ı doğru bir şekilde anlamak isteyen

³⁰ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzü'l-Furkân Tefsirli Kur'an-ı Kerîm Meâli*, 8. Baskı, İstanbul: Server Yayınları, 2018, Önsöz, s. 7-10.

okuyucuların ihtiyaçlarına daha uygun ve daha kolay bir şekilde cevap verebilen, insanları kuşkuya düşürmeyen bir meal hazırlamak olduğunu ifade etmiş,³¹ kendinden önce meal yazanların eksikliklerini de beş madde halinde tespit etmiştir. Bu eksiklikleri şöyle sıralamaktadır: 1. Bazı meâllerde alışılmamış bir dil, bazılarında kapalı ve oldukça ağır bir üslûp kullanılmış, bu da Şari'nin muradını anlamayı zorlaştırmıştır. 2. Meallerdeki açıklamaların büyük çoğunluğunun dipnotlarda olması meâllerden yararlanılmasını azaltmıştır. 3. Birçok meâlde eksik bir anlatımla âyetler (kelime karşılığı olan anlamlarının dışında) tercüme edilmiştir. 4. Bazı bilimsel bilgi ihtivâ eden âyetler hala kesinlik kazanmayan, hatta tenkit edilerek ilmen çürütülen fikirlerle yorumlanmıştır. 5. Meâllerde çağın manevi hastalıklarına dair açıklamalarda bulunulmamıştır.³²

Eser ile ilgili literatür taraması yaptığımızda bu tercüme üzerine herhangi bir çalışma yapılmadığını da ifade etmek gerekir.

2.2. Hamdi Döndüren

1943 yılında Balıkesir'de doğan Hamdi Döndüren hafızlığını bitirdikten sonra İmam Hatip Lisesi ve Genel Lise'de eğitimini tamamladı. Daha sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden de mezun oldu. Balıkesir ilinde Merkez Vaizi olarak çalıştı. Çanakkale ilindeki Bozcaada ilçesinde de Müftülük görevi yaptı. 20.04.1975'de Konya Yüksek İslam Enstitüsü'ne İslam Hukuk ve Fıkıh Usulü Öğretim Üyesi göreviyle atandı.

1978 yılında İslam Hukuku alanında doktora çalışmasına Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde başladı ve çalışmasını 1983 yılında tamamladı. Suudi Arabistan İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye Üniversitesi'nin 1986 yılında kendisini davet etmesi üzerine bir süreliğine bu üniversitede çeşitli araştırmalar yaptı. 25.10.1998 yılında doçent unvanını

---

³¹ Feyizli, *Feyzü'l-Furkân*, s. 2.

³² Feyizli, *Feyzü'l-Furkân*, s. 2.

1995 yılında Profesör ünvanını aldı. Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'nde ve daha sonra da Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yaptı

Döndüren'in İslam Hukuku ve İslam İktisadı alanlarında yayınlanmış birçok eseri, makaleleri ve araştırmaları bulunmaktadır.³³

2.2.1 Evrensel Çağrı Kur'ân-ı Kerîm Yüce Meal ve Tefsîri

“*Evrensel Çağrı: Kur'an-ı Kerim Yüce Meal ve Tefsiri*” isimli bu Kur'an tercümesi Erenköy Cemaati ya da Altınoluk Grubu olarak bilinen grubun müntesipleri arasında yaygın olan mealdir.³⁴ İlk baskısı 2000 yılında yapılmış olan eserin önsözden anlaşıldığı üzere 2003 yılında Yeni Şafak Gazetesinin promosyon olarak verdiği “*İnsanlığa Son Çağrı Kur'an-ı Kerim, Meal, Tefsir, Ansiklopedik İndeks*” adı altında yayınlanmıştır. Bu çalışmadan sonra dört yıl daha çalışılarak geliştirilmiş ve güncellenerek elimizdeki son halini almıştır.³⁵

Döndüren, mümkün olduğunca yüce kitabımızın anlam zenginliğini ve günlük hayatta yaşanacak hükümlerini aktarabilmek amacıyla böyle bir çalışma yapmaya karar verdiğini belirtmektedir.³⁶

Ansiklopedik dipnotlu ve fikhî tefsirli bir mealdir. Ayrıca her alandaki üniversite öğretim elemanlarına ve öğrencilerine, din kültürü öğretmenlerine, müftülere, vaizlere ve Kur'an kursu öğreticilerine bir çeşit “Kur'an İlimleri Rehberi” vazifesi göreceği belirtilmektedir.³⁷

³³ Hamdi Döndüren, *Evrensel Çağrı: Kur'an-ı Kerim Yüce Meal ve Tefsiri*, 1. Baskı (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005),s.IV. -Katılım Emeklilik, “Prof. Dr.Hamdi Döndüren”, erişim: 8 Nisan 2020, <https://www.katilimemeklilik.com.tr/hakkimizda/katilim-emeklilik-hakkinda/danisma-kurulu--/prof-dr-hamdi-donduren/>

³⁴ Öztürk, *Meal ve Tefsir'in Serencamı*, s.40.

³⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim*, Önsöz, s. VI.

³⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim*, Önsöz, s. V.

³⁷ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim*, Önsöz, s. VI.-Gonca Kitap, “Evrensel Çağrı Kur'ân-ı Kerîm Meal ve Tefsîr”, erişim: 8 Nisan 2020, <https://www.goncakitap.com.tr/evrensel-cagri-Kur'an-i-Kerim-meal-ve-tefsir-pmu2287>

Eserin ilk sayfasında müellif Hamdi Döndüren kısaca tanıtılmakta ve kaleme aldığı diğer eserleri ile yazıları zikredilmektedir. Geniş, konu ve terimler indeksi bulunan eserde, özellikle hüküm bildiren ayetlerde yapılan açıklamaların hacmi dikkat çekmektedir.

Döndüren, önsözünde Kur'an'ın farklı bir dile harfi harfine çevirisinin yapılmasının mümkün olsa dahi bunun yetersiz olacağını, çünkü Kur'an'daki her sözcüğün anlamının net ve açık olmadığını ve bazı sözcüklerin de birden çok anlam taşıdığını, muhkem sözcüklerin, hükme delaleti açık olan, te'vîl, tahsis ve nesh'e ihtimali bulunmayan lafızlar olduğunu belirtmektedir.³⁸

Eserde âyetlerin nüzûl sebepleri, diğer âyetlerle olan bağlantıları ve o âyetlerle ilgili çeşitli hadisler verilmeye çalışılmıştır. Toplumun her kesiminden insanların rahatça anlayabilmesi için açık bir dil ve oldukça sade bir üslup kullanılmıştır. Ayrıca ilgili âyetin dipnot kısmında; ibadetler, muameleler, inanç, kefare, ceza vb. birçok terim, ansiklopedik açıklamasıyla beraber mealde yer almaktadır. Döndüren, Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerin devamlı gelişmesini de dikkate almış ve karşılaştırma yaparak, mealinde yer yer Kitab-ı Mukaddes kısaltılması ile bağlantılar kurmaya özen göstermiştir. Bunu da "K.K." kısaltması ise belirtmiştir. Böylece araştırmacılar ve okuyucular için, birçok pratik temel bilgiyi de içine alan rehber olacak bir çalışma yapmayı hedeflemiştir.³⁹

Meal Mushaf tertibine göre hazırlanmıştır. Mealin baş tarafına kapsamlı ve alfabetik "karma konu, isim ve terim indeksi" eklenmiştir ve bu sayede ile mealde daha kolay bir şekilde yararlanılması hedeflenmiştir. Bu indeks sayesinde okuyucuların ilgi duydukları veya karşılaştıkları bir konuyu kolaylıkla araştırma imkânı bulabilecekleri belirtilmiştir.⁴⁰

---

³⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim*, Önsöz, s. V.

³⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim*, Önsöz, s. VI.

⁴⁰ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim*, Önsöz, s. VI.

Döndüren, meal yazma amacının Kur'ân'ın anlam zenginliğini aktarabilmek olduğunu belirtmektedir.⁴¹ Eserde âyetlerin Türkçe karşılığı verilirken yer yer parantez içi açıklamalar yapılmaktadır. Ancak genel olarak Döndüren açıklamalarını bir sonraki sayfada yapmakta ve bunu açıklama yapacağı âyet meali üzerinde dipnot numarası ile göstermektedir.

Eserde bulunan geniş, konu ve terimler indeksi, ayetlerin nüzul sebepleri, ayetlerin birbiriyle bağlantısı, ayetlerle ilgili hadisler ve kaynakları, ayetlerin Kitab-ı Mukaddes ile bağlantısı, dipnotlarda bulunan ansiklopedi maddesi niteliği taşıyan temel bilgiler, hüküm ayeterindeki geniş açıklamalar ve alfabetik konu ve terimler indeksindeki (+) işaretli ayetlerin dipnotunda bulunan ansiklopedik temel bilgiler dikkate alındığında 1500 sayfalık eserin tefsir niteliğinde geniş hacimli bir kitap olduğu kanaatine varmaktayız.

Yine belirtmek gerekir ki literatüre baktığımızda bu tercüme ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

2.3. Mustafa İslamoğlu

Kayseri'nin Develi ilçesinde doğan Mustafa İslamoğlu. İlkokul ve ortakulu burada okudu. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsünde yükseköğrenimine başladı. Eğitimine İlahiyat Fakültesi'nde devam etti, ardından da Kahire el-Ezher Üniversitesi İslam Hukuku Fakültesinde okudu. 1980 yılında Millî Gazete'de ilk makalelerini yayımladı, 1982-83 yıllarında ise Yeni Devir gazetesinde yayımlamaya devam etti. Dergah, Maveria ve Aylık Dergi gibi süreli yayınlarda ise edebî ürünlerini yayımlayan İslamoğlu, birçok dini konulu kitap ve tefsir kitabı yayımladı. *İman Risalesi*, *Üç Muhammed: İki Tasavvur Bir Gerçek*, *İmamlar ve Sultanlar*, *Hayatın Yeniden İnşası*, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi*, *Kur'an'a Göre İslam Nedir?* adlı kitaplar İslamoğlu'nun başlıca kitapları arasında sayılabilir. Bunlar dışında

---

⁴¹ Hamdi Döndüren, *İnsanlığa Son Çağrı*, 1. Baskı, (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2006), s. 5.

İslamoğlu'nun seminer, hutbe ve konferans konuşmalarından oluşan hem sesli hem de görüntülü eserleri de bulunmaktadır.⁴²

2.3.1 Hayat Kitabı Kur'ân

“Hayat Kitabı Kur'an: Gerekçeli Meal ve Tefsiri” adlı Kur'an tercümesi özellikle Akabe Grubunun ve İslamoğlu'na sempati duyanların istifade ettiği bir mealdir.⁴³

Mustafa İslamoğlu'na ait olan “Hayat Kitabı Kur'ân (Gerekçeli Meal-Tefsir)” adlı mealin hazırlanması İslamoğlu'nun ifadesine göre 11 yıl kadar sürmüştür ve 6000 kûsür dipnottan oluşmaktadır.⁴⁴ Serbest çeviri/Manevi çeviri” yöntemine göre yazıldığını söyleyebileceğimiz eserde İslamoğlu, meal-tefsire başlamadan önce alfabetik bir şekilde Kur'ân-ı Kerîm sûrelerini sıralamakta, hem mushaf sırasını, hem mealdeki hem de mushaftaki sayfa numarasını gösteren bir cetvel vermektedir. Fihrist ve kısaltmalar bölümünün ardından “Meale Giriş” ve “Mealde Takip Edilen Usûl” ana başlığı altında metodolojisini açıklamaktadır. İslamoğlu, klasik anlama faaliyeti ve bunun bir pratiği sayılan tefsir geleneğini meali hazırlarken göz önünde bulundurduğunu belirtmekte ve mealin iddiasının kaynak dildeki mânâyı hedef dile mümkün olduğunca yol kazasına uğratmadan taşımak olduğunu ifade etmektedir.⁴⁵ İslamoğlu mealin çeviri açısından açıklamasını yaparken yönteminin iki yöntemin oldukça hassas bir şekilde karışımından ibaret olduğunu söylemektedir. Müteşabih ayetlerde “yaklaşık çeviri” yöntemine, muhkem âyetlerde ise “lafzi yöneme” daha yakın olduğunu belirtmektedir. Sûrelerle ilgili meal-tefsire başlamadan önce her sûre ile ilgili kısa bilgiler vermektedir. Mealın sonunda kaynakça ve dizin yer almaktadır.

---

⁴² İsa Koyuncu “Mustafa İslamoğlu” Ahmet Yesevi Üniversitesi <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/islamoglu-mustafa> Erişim: 19.01.2021

⁴³ Öztürk, *Meal ve Tefsir'in Serencamı*, s.40.

⁴⁴ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meal-Tefsir*, 11. Baskı (İstanbul: Düşün Yayıncılık, Eylül, 2020), s.XVII

⁴⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.XX.

Eserde takip ettiği usulünün gereği “Kur’an’da Hatib’ten kaynaklanan mutlak müteşabih yoktur, müteşabih olanlar hitaptan ve muhataptan kaynaklananlardır.” düsturunun ilkesi olduğunu belirtmektedir. İslamoğlu ayrı bir tefsir çalışması olduğundan dolayı bu çalışmanın herkesin bildiği gibi bir tefsir şeklinde hazırlanmadığını, fakat mealin anlaşılması için belli yerlerde tefsire girmenin de gerekli olduğunu belirtmektedir.⁴⁶

Eserde dil açısından “dilde yakın ya da benzer anlamlılar olsa da mutlak anlamda eşanlamli iki kelime yoktur” kuralını benimseyerek “Kelimenin farklılığı anlamın da farklılığını getirir” ilkesine göre hareket ettiğini belirten İslamoğlu, bu tercihi ile “mutlak manada eşanlamli iki kelime yoktur” diyen *Furûk* sahibi Ebu Hilal el-Askerî çizgisinin yanında yer aldığını ifade etmektedir.⁴⁷

Kur’an çevirilerinde deyimlerin ve deyimse tabirlerin üstünkörü geçilen hususlardan biri olduğunu veya ihmal edildiğini belirten İslamoğlu, eserinde bu konuya dikkat ettiğini ve kaynak dilde bulunan deyimnin hedef dildeki en yakın karşılığını bularak yerine koymaya çalıştığını belirtmektedir.⁴⁸

Çeviri açısından müteşabih ayetlerde yaklaşık çeviri yöntemine, muhkem ayetlerde ise lafzî çeviri yöntemine, daha yakın olan mealde, metinde lafız olarak karşılığı bulunmayan açıklamalar parantez içerisinde verilmiştir.⁴⁹

Mealde Sibeveyh, Ebû Ali Fârisî, Ferrâ, Zeccac, İbn Cinnî, Abdülkâhir Cürçânî, Müberred, Râğıb el-İsfahânî, İbn Fâris ve Zemahşerî gibi seleflerin yaptığı gibi belâğat ve nahivin birbirinin içinde durduğu bir usul takip edildiği belirtilmektedir.⁵⁰

---

⁴⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s. XXI.

⁴⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s. XXIII.

⁴⁸ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s. XXIII.

⁴⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s. XXV.

⁵⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s. XXVIII.

Eser ile ilgili literatür taraması yaptığımızda üzerine yapılan üç çalışma ile karşılaşmaktayız. Bunlardan biri Erdoğan Baş tarafından yapılan “*Mustafa İslamoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum*” adlı çalışmadır.⁵¹ Bu çalışmaya baktığımızda İslamoğlu Meali'nde bulunan “bazı temsili anlatımlar, mucize ve gayb” konularında birtakım eleştirilerin yapıldığını görmekteyiz. Ayrıca eserle ilgili Halis Demir tarafından “*‘Hayat Kitabı Kur'an-Gerekçeli Meal-Tefsir’ Üzerine*” adlı bir çalışma daha yapılmıştır.⁵² Bu çalışmada İslamoğlu Meali, kitabının giriş kısmındaki bazı yöntemler esas alınarak incelenmiştir. Sure girişleri, mucize kavramı ile ilgili yaklaşımı, tercüme ve meal çalışması için teklif ettiği yöntem olan “takdirî ifade” konusu, nüzul süreci, yanlış tercüme, kavramların tercümesi ve kaynaklardan nakledilen bilgilerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Son olarak Ebubekir Sifil tarafından önce makale olarak daha sonra ise kitap şeklinde yayınlanan “*İhya ve İnşa*” adlı çalışma bulunmaktadır.⁵³ Bu çalışmada da İslamoğlu Meali'ne çok kapsamlı eleştiriler yöneltilmiştir.

İlk baskısı 29 Haziran 2008 tarihinde yapılan eser birçok defa hem mushafli hem de mushafsız bir şekilde basılmıştır. Baskılarının bir kısmı iki cilt, bir kısmı ise tek cilt şeklinde hazırlanmıştır. Çalışmamıza konu olan baskısı ise 2020 yılında basılmıştır ve tek cilttir. Elimizde bulunan bu baskısını Ağustos 2012 ve 2015 yılındaki baskılarıyla karşılaştırdığımızda bizim çalışmamızı etkileyecek önemli bir değişiklik olmadığı kanaatine varmaktayız. Karşılaştırdığımız diğer baskılarında olduğu gibi eserin ilk 32 sayfası romen rakamından oluşmaktadır. Önceki baskılarının sayfası 1359 civarı iken elimizdeki eser 916 sayfadan oluşmaktadır. Nüzul sırasına göre hazırlanmış olan elimizdeki eserde diğer basımlarından farklı olarak

---

⁵¹ Baş, Erdoğan, “Mustafa İslamoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum”, Usûl: İslam Araştırmaları, 2008, sayı: 10, s. 77-106.

⁵² Demir, Halis, ‘Hayat Kitabı Kur'an-Gerekçeli Meal-Tefsir’ Üzerine, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi) (İİFD) (EAÜİFD), 2011, sayı: 36, s. 149-176.

⁵³ Sifil, Ebubekir, *İhya ve İnşa*, Rihle Kitap, İstanbul, 2014.

içerisinde Arapça Mushaf bulunmamaktadır. Her sürenin mealine başlamadan önce ilgili sure ile ilgili bilgilerin yer aldığı başlangıç sayfası bulunmaktadır. Sayfanın üst kısmında ayetin mealı Türkçe olarak verilmiş, gerekli görüldüğü yerlerde yanlarına parantez içi notlar ve sayfanın alt kısmında Türkçe dipnotlar ilave edilmiştir.

MEALLERİN KARŞILAŞTIRILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmamız temel olarak “*Feyzü’l-Furkan*”, “*Evrensel Çağrı: Kur’an-ı Kerim Türkçe Meal ve Tefsiri*” ve “*Hayat Kitabı Kur’an: Gerekçeli Meal ve Tefsiri*” adlı meallerin karşılaştırılmasını esas almaktadır. Ayrıca gerekli görüldüğü durumlarda, bu meallerin dipnotlarında belirtilen kaynaklar da incelemeye dahil edilmiştir. Ancak değerlendirmemiz daha çok bu üç meal ile sınırlı kalmakta, diğer kaynaklardan ise gerekli görüldüğü durumlarda yararlanılmaktadır.

Mealler arasında mukayese yapılırken bazı sınırlamalara gidilmiştir. Çünkü Kur’an-ı Kerim’in her âyetinin birebir karşılaştırılması yüksek lisans çalışmamızın hacmini fazlaca aşmaktadır. Çalışmamızın sınırları, belirlediğimiz konular ile kavramlar çerçevesinde şekillenmektedir. Çalışmamız bu bölümde dört ana başlıktan oluşmaktadır. Bu ana başlıklara ait alt başlıklarla konu çeşitlendirilmiş, üç meal arasında mukayese yapılabilecek genel ölçüler üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Ayetlerin Türkçe karşılıkları verilirken gramer tahlili yapılmamaktadır. Çeviriler yapılırken yer yer klasik tefsirlere başvurulmuş, genel anlayışın ipuçları aktarılmaya ve bu meallerin hangi ekollerden esinlenerek yazılmış olabileceği üzerine bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

3.1. İbadetle İlgili Âyetlerin Karşılaştırılması

İbadet, sözlükte “tapma, tapınma, kulluk etme, boyun eğme, itaat etme ve alçak gönüllülük” gibi anlamlara gelmektedir. Dini bir terim olarak ise, insanın Allah’a duyduğu saygıyı, sevgiyi ve itaati göstermek, Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak amacıyla ortaya koyduğu her türlü tutumu ve

davranışı ifade etmektedir.⁵⁴ İbadet kavramı içeriğinin sevgi ve itaat unsurları olduğu ve bunların her ikisini birlikte taşımayan tutumların ibadet sayılmayacağı belirtilmektedir.⁵⁵ İslâm dininde “ibadet” denildiğinde öncelikle beş temel esas olan namaz, oruç, hac, zekât ve kurban anlaşılmaktadır. Çalışmamızda ibadet ile ilgili âyetlerin ilgili meallerde Türkçe çevirisinin nasıl yapıldığı ve bu çeviriler yapılırken dilsel bir çeviri yöntemi mi yoksa serbest çeviri yöntemi mi kullanıldığı ve bu âyetlerin nasıl anlamlandırıldığı üzerinde tespitler yapmaya çalışacağız.

3.1.1. Salat İfadesinin Kullanıldığı Âyetler

Salat, “S-l-y” kökünden türemekte ve ibadet etme, dua etme, rahmet, tebrik ve yüceltme anlamlarına gelmektedir.⁵⁶ Salat, Kur’an-ı Kerim’e baktığımızda ise salat kelimesi çoğunlukla namaz anlamında ayrıca dua, ibadet ve bağışlanma anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Salât kelimesi terim olarak ise tekbir getirilerek başlanan ve selâm ile sonlanan, belirlenmiş hareketlerden, sözlerden ibaret olan ve beden ile yapılan ibadeti yani namazı ifade etmektedir.⁵⁷

Bakara Suresinin 2/2 ayetinde bulunan “Yukimune-s Salâte” ifadesi inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “*Namazı dosdoğru/gereğine uygun kılarlar.*”⁵⁸

Döndüren Meali: “*Namazı kılarlar*”⁵⁹

⁵⁴ İbn Manzûr, Lisânu’l-Arab, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd., (Kahire: Dâru’l-Meârif, ts.), “abd” md., 4: 2778; Sinanoğlu, Mustafa, “İbadet” DİA, İstanbul, 1999, c. 19, s. 233.

⁵⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü’s-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, I, 58.

⁵⁶ Cevheri, *Mu’cem’us es-Sihah*, Daru’l Marife, Beyrut, 2012, s. 597; 8 İsfehani, Rağıp, *el-Müfredat*, Çıra yayınları, Tercüme; Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul, 2010, s. 598.

⁵⁷ Yaşaroğlu, M. Kâmil, “Namaz” DİA, İstanbul, 2006, c. 32, s. 350.

⁵⁸ Feyizli, *Feyzü’l-Furkan*, s.1.

⁵⁹ Döndüren, *Hayat Kitabı Kur’an*, s.7.

İslamoğlu Meali: “*Namazı istikamet üzere kılarlar.*”⁶⁰

Üç mealde de görüldüğü gibi “Salat” kelimesinin çevirisi aynı şekilde yapılmakta, hepsinde namazı kılma şeklinde anlaşılmaktadır. Açıklama bölümünde Feyizli, herhangi bir açıklamaya yer vermemektedir. Döndüren, namaz konusu ile ilgili ayrıntılı bilgi için terimler indeksine bakılmasını dipnot olarak belirtmektedir.⁶¹ İslamoğlu ise, Kur’an’ın 23 yıllık nüzul süresi içinde salat teriminin zenginleştiğini ve buna uygun olarak “istikamet üzere kılarlar” ifadesiyle çevirdiğini belirtmektedir. Bu istikamet yapısının ise namazın tadil-i erkânı ile ilgili değil de daha çok niyet ve maksadıyla ilgili olduğunu, salatın ikamesinin şekli yönünden çok amacı ve niyetiyle ilgili olduğunu ve Maûn Sûresi’nin bu konuyla ilgili oldukça açıklayıcı olduğunu ifade etmekte ve Şâtibi’yi kaynak göstermektedir.⁶²

Mukâtil b. Süleyman’ın Tefsir-i Kebir’ine baktığımızda “Salat” kelimesini beş vakit namazı kılmak ve rükû ve sücuduyla yerine getirmek şeklinde çevirdiğini görmekteyiz.⁶³ Kuşeyri ise Letaifu’l-İşârât’ta “Salat” tan kastedilenin öncelikle şartlarına ve sünnetlerine göre namazı kılmak, ardından kim için namaz kıldığını görerek namaz kıldığını görmekten uzaklaşmak olduğunu belirtmektedir.⁶⁴ Sonuç olarak bir bakımdan İslamoğlu’nun çevirisinin Kuşeyri’nin çevirisine yakın bir mana arz ettiğini söylemek mümkündür.

A’la 87/15 “ve zekerasme rabbihi fesallâ” ibaresi meallerde şu şekilde yer almıştır:

Feyizli Meali: “*Doğrusu hem(günahlardan) temizlenen hem de Rabbinin adını (tesbih, tehlil ve tekbirle) anıp namaz kılan mutluluğa/kurtuluşa ermiştir.*”⁶⁵

⁶⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 621.

⁶¹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 8.

⁶² İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 621.

⁶³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, c.1, s. 47.

⁶⁴ Kuşeyri, *Letaifu’l-İşârât*, c.1. s.27.

⁶⁵ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 591.

Döndüren Meali: “*Ancak arınan, Rabbinin adını anan ve namaz kılan mutlaka kurtuluşa erecektir.*”⁶⁶

İslamoğlu Meali: “*Rabbinin adını hatırda tutan da salata duran da (kurtuluşa erecek)*”⁶⁷ şeklinde yer almıştır.

Görüldüğü gibi salat kelimesi üç mealde de farklı Türkçe karşılıkları ile çevrilmiş olsa da namaz manasında kullanılmıştır.

Meallerimizin açıklama bölümüne baktığımızda farklı yorumlarla karşılaşmaktayız. Feyizli açıklamasında amellerin sırasıyla üç derecesi olduğunu ve böylelikle mutluluğun formülü olduğunu⁶⁸ belirtirken, Döndüren bu âyetin namaz anlamını güçlendirdiğini ve devamlı olarak namaza işaret ettiğini belirtmekte, önceki dinlerde namaz ve zekât kavramının varlığı ve namaz kılış şekillerinden bahsetmektedir.⁶⁹

İslamoğlu ise açıklamasında salat kavramının ne gibi manalara geldiğini anlatmakta ve Kur’an-ı Kerim’in farklı âyetlerindeki salat kavramının farklı manalara geldiği ile ilgili örnekler yer vermektedir. Bu örnekler arasında “destek olan, namaz kılan, esas duruşunu koruyan” gibi manalar olduğunu ifade etmektedir. İslamoğlu salat kavramının “Ekame” fiili ile beraber kullanıldığında din, destek, dindarlık, namazın hakkını vererek kılmak, davet, kuşların salat edışı olarak yaratılış amacına uygun hareket etme, ibadet etmek gibi anlamlarda olduğunu belirtmektedir. İslamoğlu, referans olarak da Lisani’l-Arab ve Tacu’l-Arus gibi lügatleri mealinde zikrederek dayanak noktalarını vermektedir.⁷⁰

Üç meale baktığımızda Feyizli ve Döndüren meallerinde geleneksel çeviriye yer verilirken, İslamoğlu mealinde geleneksel çevirinin dışında bir karşılık verildiği dikkat çekmektedir.

⁶⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 1391.

⁶⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.32.

⁶⁸ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 591.

⁶⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 1392.

⁷⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.33.

“Salat” kavramının bulunduğu yerlerden biri olan İsrâ Suresi’nin 17/78 ayeti inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Güneşin (tepe noktasına gelip) kaymasından, gecenin kararmasına kadar (öğle, ikindi, akşam, yatsı vakitlerinde) namaz kıl; sabah namazını da (öylece kıl). Çünkü sabah namazı (için, o vakitte birleşen gece ve gündüz melekleri tarafından) şahitlik edilir.”*⁷¹

Döndüren Meali: *“Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl. Sabah namazını da kıl. Çünkü sabah namazında (melekler de) hazır bulunurlar.”*⁷²

İslamoğlu Meali: *“Güneşin zirveyi aşıp (batıya) ağmasından gecenin karanlığının iyice çökmesine kadar (geçen zaman dilimlerinde) namazı hakkını vererek kıl ve bir de sabah (namazı) okuyuşunu unutma ki sabah okuyuşu oldu olası insanı her tür manevi algıya açık hale getirir.”*⁷³

Üç mealde baktığımızda salat kelimesinin namaz olarak çevrildiğini görmekteyiz. Ayrıca Feyizli ve Döndüren, açıklamalarında “Kur’ane’l-Fecr” kelimesinin sabah namazı manasında olduğunu belirtmektedir.⁷⁴ Bunun yanında İslamoğlu ve Döndüren, Feyizli’den farklı olarak “Dülükü’l-Şems” kelimesini de açıklamaktadır. Döndüren âyette namaz vakitlerinin verildiğinden bahsetmektedir.⁷⁵ İslamoğlu bu lafzın manasını vermekte ve Hasan Basri, İbn Abbas, Dahhak ve İbn Ömer gibi birinci ve ikinci neslin de bu şekilde anladıklarını belirtmektedir.⁷⁶

Salat kelimesinin geçtiği Maun Suresi 107/4 ayet inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

---

⁷¹ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 289.

⁷² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 692.

⁷³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.351.

⁷⁴ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 289; Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 693.

⁷⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 693.

⁷⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.351.

Feyizli Meali: “*Vay haline (şöyle) namaz kılanların ki.*”⁷⁷

Döndüren Meali: “*Namaz kılıp da namaza önem vermeyenlerin vay haline.*”⁷⁸

İslamoğlu Meali: “*İş bu yüzden olmaz olsun ‘böyle’ ibadet edenlere*”⁷⁹

Feyizli, mealin açıklamasında âyette bahsedilen kimselerin iyi tanınmak ve çıkar sağlamak için namaz kıldıklarını belirtmektedir.⁸⁰ Döndüren ise, sehvin ne olduğundan bahsetmektedir. Bunlar; beş vakit namazı vaktinde kılmama, terk etme, namaza önem vermeme, gaflet ve eğlenme olarak namaz kılmadır. Döndüren bu açıklamasına İbn Mes’ud’u referans olarak göstermektedir.⁸¹ İslamoğlu ise “salat” kelimesini diğer iki mealden farklı olarak geleneksel çevirinin dışında bir karşılık vermektedir. Buradaki salâtın, mü’minlere emredilmiş olan namazla bir tutulmaması gerektiğini ve buradaki salatın ancak ikame edilmemiş bir salat olduğunu ifade eden İslamoğlu, Hz. Peygamber’in tasvir edişinden yardım alarak, dince desteklenmeyen ve dini desteklemeyen bir salat olabileceğini çevirisinin açıklamasında ifade etmektedir. Bunun en tipik özelliğinin de yaratana kulluğun, yaratılana şefkatten kesilip ayrılması olduğunu ifade etmekte ve böyle ruhu ve gayesi olmayan bir ibadetin, ibadet özelliğini yitireceğini belirtmektedir. Kur’an’daki “*Gerçek erdem ve iyilik yüzlerinizi doğuya ya da batıya döndürmeniz değildir*”⁸² ayetindeki kesilen kurbanlar için “*Onların ne etleri ne kanları Allaha ulaşır.*”⁸³ ifadesinin de bunu kastettiğini söyleyen İslamoğlu, ibadeti adaletten ayırmanın ed-Dini yalanlamakla eş tutulduğunu belirtmektedir. “*Elbet onların namazı ıslık çalmak ve el çırpaktan*

⁷⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 602.

⁷⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.1427.

⁷⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 54.

⁸⁰ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 602.

⁸¹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 1427.

⁸² Bakara Sûresi 2/177

⁸³ Hac Sûresi 22/37.

ibarettir”⁸⁴ âyetinin, amacından kopartılmış ve içi boşaltılmış olan ibadetlerin nasıl oyun ve eğlence halini aldığını ya da oyun ve eğlencenin amacından kopartılarak ibadetlerin yerine nasıl yerleştirildiğini gösterdiğini söylemektedir.⁸⁵

Gerek birbirlerinden farklı meal yapımları, gerek İslamoğlu Meali’ndeki açıklama mahiyetindeki bilgilerden yola çıkarak üç eserde de farklı bakış açıları olduğunu söylemek mümkündür. Feyizli ve Döndüren, ‘salat’ kavramını namaz olarak vermekle geleneksel tarzdaki meallere daha yakın ve genel itibarıyla sınırlı bir çeviriyi, İslamoğlu ise “böyle ibadet edenler” ifadesini kullanarak asla daha uygun olan bir çeviriyi tercih etmiştir.⁸⁶

Salat kelimesinin yer aldığı Ankebût Suresi’nin 29/45. ayeti inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “*(Resulüm) Kitaptan sana vahyedileni oku ve namazı da dosdoğru/gereğine uygun olarak kıl. Çünkü namaz hayâsızlıktan/utanmazlıktan ve kötü sayılan şey(ler)den alıkoyar. Allah’ın zikri (namaz) elbette ibadetlerin en büyüğüdür. Allah yaptıklarınızı bilir.*”⁸⁷

Döndüren Meali: “*Sana Kitaptan vahyedileni oku ve namazı kıl. Çünkü namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah’ı anmak en büyük (ibadettir). Allah yapmakta olduklarınızı bilmektedir.*”⁸⁸

İslamoğlu Meali: “*(Ey Bu Hitabın Muhatabı!) Sana vahyedilmiş olan bu mesajı izle. Ve başkalarına ilet ve namazı hakkını vererek kıl çünkü hakkı verilerek kılınmış namaz insanı belli başlı her türlü çirkinlik ve kötülükten*

---

⁸⁴ Enfal Sûresi 9/35.

⁸⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s.54.

⁸⁶ Buradaki salât kelimesinin daha önce ibadet anlamında olması gerektiğinin açıklandığı yer için bkz. Cündioğlu, Dücane, *Kur’an’ı Anlamanın Anlamı*, Ankara: Kapı Yayınları, 2016, ss. 76-81.

⁸⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 400.

⁸⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 932.

alıkoyar ve hele Allah'ı anmak ve Allah'ın sizi anması, elbette en büyük boyutudur. Zira Allah işlediğiniz her şeyi bilir."⁸⁹

Üç meali incelediğimizde Feyizli'nin Allah'ı anmanın namaz olduğunu parantez içinde belirterek sınırlandırdığını görmekteyiz.⁹⁰ Döndüren ise Allah'ı anmaktan kastedilenin ibadet olduğunu parantez içinde belirtmekte ve daha geniş bir anlam yüklemektedir.⁹¹ İslamoğlu ise namazın hakkını vererek kılınmasının kastedildiğini belirtmekte ve namazın Yüce Allah'ı anmak ve hatırlatmak niteliğinin kötülük ve çirkinlikten uzak tutan tarafından daha baskın olduğunu ifade etmektedir.⁹² Her üç mealde de namazın her türlü çirkinlikten alıkoyacağı belirtilerek yakın anlamlar takdir edilmektedir.

Mü'minûn Suresi'nin 23/1-2 ayetleri inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır

Feyizli Meali: *"Mü'minler muhakkak felah bulmuş (umduklarına ermişler) dir. Onlar, namazlarında huşû içinde (kalbi ve bedeniyle tam teslimiyet halinde) dirlir.*"⁹³

Döndüren Meali: *"Hiç kuşkusuz (aşağıdaki nitelikleri taşıyan)inananlar kurtuluşa ermişlerdir. Onlar namazlarında huşû içinde bulunurlar.*"⁹⁴

İslamoğlu Meali: *"Doğrusu gereği gibi inananlar gerçek kurtuluşa erişecekler. Onlar ki ibadetlerinde derin bir ürperti ve tevazu içinde olurlar.*"⁹⁵

Feyizli mealdeki huşu'dan kastın kalbî ve bedenî bir teslimiyet olduğunu parantez içinde belirtmekte ve ayrıca bir açıklamaya yer

⁸⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.590.

⁹⁰ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 400.

⁹¹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.932.

⁹² İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 590.

⁹³ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 341.

⁹⁴ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 803.

⁹⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 516.

vermemektedir.⁹⁶ Döndüren ise huşû kavramını açıklamakta ve konuyla ilgili hadislere yer vermektedir.⁹⁷ Her iki mealde de salat kavramı namaz olarak anlamlandırılmaktadır. İslamoğlu ise âyette geçen salat lafzının yardımcı bir fiil olmadan kullanıldığında “ibadet ve kulluk” vurgusuna sahip olduğunu belirtmekte ve diğer iki mealde farklı olarak geleneksel çevirilerden farklı bir manada kullanılmaktadır. Ayrıca huşû kelimesini İbn Dureyd’i referans göstererek açıklamakta ve huşûnun akleden kalbin namazına beden katılması olarak anlam vermektedir.⁹⁸

Ayrıca üç mealde de salat kelimesinin namaz olarak kullanıldığı birçok âyet bulunmaktadır. Mesela Bakara Suresi’nin 2/110, 177, 238, 277 ayetleri, Nisa Suresi’nin 4/43-77-101- 102-103-162 ayetleri, Mearic Suresi’nin 70/22-23-34 ayetleri, Mücadele Suresi’nin 58/13. ayeti üç mealde de aynı şekilde namaz anlamında kullanılan ayetlerden bazılarıdır.

Salat kelimesinin “dua” manasında kullanıldığı ayetlerden biri olan Tevbe Suresi’nin 9/103. ayeti inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Onların mallarından kendilerini temizleyen ve (günahlardan) arııp temize çıkaran bir sadaka al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için bir huzu(ve güven)dir. Allah her şeyi işiten ve çok iyi bilendir.”*⁹⁹

Döndüren Meali: *“Sen onların mallarından kendilerini temizleyecek ve onları arındıracak bir sadaka al ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlara huzur verir. Kuşkusuz Allah çok iyi işiten, çok iyi bilendir.”*¹⁰⁰

İslamoğlu Meali: *“Onların (Allah’a sadakatlerini ifade için) mallarından bir miktar sadaka al, bu sayede onların temizlenmelerine ve*

---

⁹⁶ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 341.

⁹⁷ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 803.

⁹⁸ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 516.

⁹⁹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 202.

¹⁰⁰ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 506.

inkışafına yol açmış olursun. Ve onları dua ile destekle, çünkü senin duan onlar için bir gönül ferahlığıdır. Hem Allah tüm (duaları) işitir, her şeyi(n iç yüzünü) bilir.”¹⁰¹

Görüldüğü gibi üç mealde de salat kelimesi genel yaklaşımlara uygun olarak dua manasında kullanılmıştır. İslamoğlu ise mealde diğer iki mealde farklı olarak “dua ile destekle” ifadesine yer vermiştir.

Salat kelimesinin dua manasına geldiği diğer bir âyet olan Ahzab Suresi’nin 33/56. ayeti inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “Şüphesiz ki Allah ve melekleri Peygamber’e salat eder (onu kutsar/övgü ve iltifatla)lar. Ey iman edenler! Siz de ona salatü selam edin (kutsayın, onun şanını yüceltmeye ve ona tam teslimiyete özen gösterin)”¹⁰²

Döndüren Meali: “Hiç kuşkusuz Allah ve melekleri Peygamber’e salat etmektedirler. Ey inananlar! Siz de O’na salat edin ve tam bir teslimiyetle de selam verin.”¹⁰³

İslamoğlu Meali: “Şu kesin ki Allah ve O’nun melekleri Peygamber’i desteklerler, ey iman edenler, siz de O’nu destekleyin ve tam bir teslimiyetle (onun örnekliliğine) teslim olun!”¹⁰⁴

Üç meale baktığımızda salat kelimesinin dua manasında kullanıldığını görmekteyiz. Feyizli âyetin açıklamasında Allah’ın, meleklerin ve inananların salatını ayrıntılı bir şekilde açıklamakta ve salavat ve selam ayırımını yaparak örneklendirmektedir.¹⁰⁵ Döndüren, salat kelimesinin sözlük anlamlarını zikretmektedir. Bunlar; namaz, dua, rahmet, Yahudilerin ibadet yeri, havra gibi manalardır. Namaza Salat denmesinin sebebinin aslının

¹⁰¹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 878.

¹⁰² Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 425.

¹⁰³ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 989.

¹⁰⁴ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 806.

¹⁰⁵ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 425.

dua olması yüzünden olduğunu belirttikten sonra konuyla ilgili hadislere yer vermekte, en kısa salat örneklerini zikrederek, namazlarda okunan Salli-barik ve Tahiyat dualarına vurgu yapmaktadır.¹⁰⁶ İslamoğlu ise, âyetin kapsamının Allah'ın ve meleklerin mü'minleri desteklediğinden bahseden 43. ayetle beraber değerlendirilmesi gerektiğini belirtmekte ve salat ile ilgili farklı kullanımları İbn Abbas, Ata, Said b. Cübeyr İbn Abbas gibi ilk otoritelerin yorumlarına yer vererek açıklamaktadır. İslamoğlu'nun mealinde salat kelimesini dua olarak anlamlandırılmasının yanında ayrıca duanın desteklemek olarak zikredilmesi dikkat çekmektedir.¹⁰⁷

Salat kelimesi daha önce de belirttiğimiz gibi genel olarak dua ve ibadet anlamlarına gelmektedir. Bunun yanında Kur'an-ı Kerim'de yalnızca bir âyette kilise manasında kullanılmıştır. Kilise anlamına gelen salat, çoğul olarak salavat şeklinde Hac Suresi'nin 22/40 ayetinde salat kelimesi çoğul olarak "salavat" şeklinde kullanılmıştır. Bu ayet inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *"O (mü'min) kimseler sırf: "Rabbimiz Allah'tır" dediklerinden (putlara inanmadıklarından) dolayı, haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allah bazı insanları (azgınlığını ve şerrini) diğer bazıyla def etmeseydi, manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çokça zikredilen mescidler muhakkak yıkılıp giderdi. Allah kendi(dini)ne yardım eden (onu hayata hâkim kılmak için gayret eden)lere elbette yardım eder. Şüphesiz Allah çok kuvvetlidir, her şeye galiptir."*¹⁰⁸

Döndüren Meali: *"Onlar sırf "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden ötürü haksız yere yurtlarından çıkarılmışlardır. Eğer Allah'ın bir kısım insanları diğer bir kısmına karşı koruması/savunması olmasaydı içlerinde Allah'ın adı çokça anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılıp*

---

¹⁰⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 989.

¹⁰⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 806.

¹⁰⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 336.

giderdi. Andolsun ki Allah kendine yardım edene elbette yardım edecektir. Çünkü Allah çok güçlü çok yüce olandır.”¹⁰⁹

İslamoğlu Meali: Onlar ki, yalnızca “Bizim Rabbimiz Allah’tır” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Zira eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla savunmamış olsaydı, o zaman içerisinde Allah’ın adının çokça anıldığı nice manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılıp giderdi. Ama Allah kendi (davasına) destek verenlere elbette yardım edecektir. Çünkü Allah aklın almayacağı kadar güçlü ve yücedir.¹¹⁰

Üç mealde de görüldüğü gibi salavat kelimesinin “kiliseler” ifadesiyle çevrildiğini görmekteyiz. Üç mealde ayetin başlangıcından itibaren genel bir benzerlik bulunmaktadır. Mesela “Bizim Rabbimiz Allah’tır. dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar.” ifadesi üç mealde neredeyse aynı şekilde kullanılmış ve ayetin devam eden kısımlarında parantez içindeki ilave açıklamaların dışında benzer şekilde anlamlandırılma söz konusudur.

Sonuç olarak salât kelimesi Kur’an-ı Kerim’deki her ayette aynı manada kullanılmamaktadır. Bizim inceleme konumuz olan üç mealde de buna dikkat çekilmiştir. Genel olarak üç müfessir de salat kavramını birçok ayette aynı manada tercüme etmişlerdir. Bazı ayetlerde ise birbirlerinden farklı çeviri yaptıkları da görülmektedir. Salat kavramı Kur’an-ı Kerim’de çoğunlukla namaz manasındadır. Bunun yanı sıra dua ve kiliseler manasında da kullanılmıştır. Namaz anlamındaki salat kelimesi üç mealde de genellikle aynı şekilde namaz anlamı verilerek çevrilmiş, ancak zaman zaman ibadet manasında da kullanılmıştır. İbadet kelimesi namaz ibadetini de içine alan geniş bir anlama sahip olduğu için bu şekilde bir çeviri yapılmasında herhangi bir yanlış anlamlandırmadan söz etmek mümkün değildir

3.1.2. Oruç(Savm) İfadesinin Kullanıldığı Âyetler

Arapça’daki Savm lafzının karşılığı olarak “Oruç” kelimesi kullanılmaktadır. Savm lafzının kök itibariyle “güneşin günün ortasında

¹⁰⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 792.

¹¹⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 604.

durması, atın yeminden geri durması ve durgun/dingin rüzgâr” manalarında kullanıldığı ifade edilmiştir. Sözlükte, “hareket etmeden durma, bir şeye karşılık kendini tutma, gerek yemekten, gerek söz söylemekten ve yürümekten olsun herhangi bir şeyi yapmaktan geri durma, herhangi bir şeyden uzak durma” anlamlarına gelmektedir. Belirli bir amaç için, belirli zamanlarda, belirli fiilleri yapmaktan, belirli kimselerin uzak durması şeklinde tarif edilen¹¹¹ “Oruç” lafzının terim manası ise, ibadet etmek amacıyla tan yerinin ağarmasıyla başlayan ve güneşin batmasına kadar geçen süre içinde yemek, içmek, cinsel ilişki ve kusmaktan uzak durmaktır.¹¹²

Savm kelimesinin geçtiği ayetlerden olan Bakara 2/183. ayeti ile ilgili geleneksel bir meale baktığımızda ayet şu şekildedir: “Ey iman edenler! Üzerlerinize oruç yazıldı, nitekim sizden öncekilere de yazılmıştı. Gerek ki korunursunuz.”¹¹³

Çalışmamızda Oruç/Savm’la ilgili âyetleri karşılaştırırken oruç kavramına verilen anlamlandırmaları değil de bu kelimenin yer aldığı âyetleri genel olarak mukayese edeceğiz.

Feyizli Meali: “*Ey İman edenler! Sizden Önceki(ümmet)lere yazıldığı gibi sizin üzerinize de oruç tutmak yazıldı (farz kıldı). Olur ki bu sayede takvaya erersiniz.*”¹¹⁴

Döndüren Meali: “*Ey İnananlar! Oruç, korunmanız için sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de sayılı günlerde farz kılınmıştır.*”¹¹⁵

---

¹¹¹ Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Mebsût*, I-XXX, Kahire 1324-31.

¹¹² Cevherî, İsmail b. Hammâd, *Mu’cem’us es-Sihah*, Daru’l Marife, Beyrut, 2012, s. 608; İsfehânî, Rağıp. *el-Müfredat*, çev: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010, s. 609.

¹¹³ Yazır, Elmalılı Hamdi, “*Kur’an-ı Kerim ve Mealî*”, İklim Yayınları, İstanbul:2012, s. 27.

¹¹⁴ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 27.

¹¹⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 66.

İslamoğlu Meali'nde ise şu çeviri tercih edilmiştir: “Siz Ey İman edenler. Oruç tıpkı sizden öncekilere olduğu gibi size de yazıldı; belki bu sayede takvaya erersiniz”¹¹⁶

Üç mealde de “Savm” kelimesi doğal olarak oruç olarak çevrilmektedir. Âyetin genel çevirisine baktığımızda Feyizli ve İslamoğlu “oruç yazıldı” şeklinde farklı bir çeviriye yer vermişlerdir. Döndüren ise geleneksel çeviri yöntemiyle “oruç farz kılındı” şeklinde bir çeviri tercih etmiştir.

Âyetin hitap kısmında da üç meal arasında farklılık arz etmektedir. Feyizli ve İslamoğlu “Ey İman edenler” şeklinde çeviri yapmakta, Döndüren ise “Ey İnananlar” şeklinde bir çeviri yapmaktadır. Yine Döndüren bu âyeti sonraki âyetle beraber çevirerek sayılı günlerde farz kılındığını çevirisinde belirtmektedir.

Bakara Suresi'nin 2/184. ayeti inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(Farz kılınan oruç)sayılı günlerdir. Sizden kim, (o günlerde) hasta veya seferde ise o, (tutmadığı günler sayısınca) başka günlerde oruç tutar. (İhtiyarlığından veya tedavisi mümkün olmayan bir hastalıktan dolayı) oruç tutmaya gücü yetmeyenlere (her güne karşılık) bir yoksulu (sabah akşam) doyuracak bir fidye vermesi (gerekli)dir. Kim de gönülden gelerek (daha fazla) bir ihsanda bulunursa bu, onun için daha hayırlıdır. Bununla beraber (zor da olsa işin önemini) bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”¹¹⁷

Döndüren Meali: “Ey İnanlar! Oruç korunmanız için sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de sayılı günlerde farz kılınmıştır. O halde içinizden kim hasta olur veya yolculukta bulunursa, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutsun. Bununla birlikte, orucu tutmakta zorlananların, fidye olarak bir yoksulu doyurmaları gerekir. Kim gönüllü

---

¹¹⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s. 660.

¹¹⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 27.

olarak fazladan iyilik yaparsa, bu kendisi için daha iyidir. Ama oruç tutmanız sizin için daha iyidir. Keşke bilseydiniz.”¹¹⁸

İslamoğlu Meali: “*Sayıli günlerde... Sizden kim hasta ya da yolcu olursa, tutmadığının sayısı kadar diğere günlerde (oruç tutar) ve (bunlar arasından) ona gücü yetenler üzerine, bir yoksulu doyuracak fidiye gerekir; kim daha fazla hayır işlerse, kendisi için daha yararlı olur, ama eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.*”¹¹⁹

Üç mealin çevirisine baktığımızda dikkat çekici bir ayırım göze çarpmaktadır. Burada fidiye vermesi gereken grup oruç tutmakta zorlananlar mı? Yoksa oruç tutmaya gücü yetmeyenler mi? olduğudur. Konu ile ilgili klasik eserlere baktığımızda Taberî'nin tefsirinde “Oruç tutmaya takati yetmeyenlere ise, her gün için bir yoksulu doyuracak kadar fidiye vermek gerekir”¹²⁰ şeklinde çevrildiğini görmekteyiz. Mukâtil b. Süleyman'ın çevirisinde “...ona (oruç tutmaya) takati yetenler bir miskin doyumunu fidiye versinler (yani hasta ve yolcu olmayıp da oruca takati yetenler bir miskin doyumunu fidiye her yoksula yarım sa' buğday versinler).”¹²¹ şeklinde bir mana verildiğini görmekteyiz. Diyanet İşleri Başkanlığının mealine baktığımızda “oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumunu fidiye verir...”¹²² şeklinde mana verildiğini görmekteyiz.

Dikkat edileceği üzere konuyla ilgili farklı çeviriler yapıldığını görmekteyiz. İnceleme konumuz olan meallere baktığımızda Feyizli mealinde zorlananlar olarak değil de gücü yetmeyenler olarak çevirmeyi tercih etmektedir.¹²³ Döndüren ve İslamoğlu ise farklı olarak ona gücü yetenler ama zorlananlar olarak çeviri yapmışlardır. Feyizli ve Döndüren

¹¹⁸ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s 66.

¹¹⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 660.

¹²⁰ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, Hisar Yayınevi: 1/424-429.

¹²¹ Mukâtil. B. Süleyman, “Tefsi-i Kebir” s. 155.

¹²² DİB. “Kur'an-ı Kerim Meali”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara:2002, s. 27.

¹²³ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 27.

meallerinde ayrıca bir açıklamaya yer vermezken, İslamoğlu ise mealin açıklamasını oldukça uzun ve detaylı olarak yapmaktadır. İslamoğlu ayette geçen “yutikunehu’ ifadesinin yutavvikunehu şeklinde olabildiğini ve bunun ise oruç tutmakta zorlananları kastettiğini ifade etmektedir. Bu ifadesinin devamında farklı görüş ileri sürenlerin iddia ve delillerine katılmadığını söyleyen İslamoğlu “kaza ile birlikte gücü yeten üzerine fidye vermek fidesiz kazadan veya kazasız fideden daha hayırlıdır; kaza artı fidyeye gücü yetenlerin ikisini birden yapmaları birini yapmalarından daha hayırlıdır” cümlesi ile son vermektedir.¹²⁴ İslamoğlu’nun bu son cümlesinin mealdeki yaklaşımı gösterdiğini söylemek mümkündür.

Bakara Suresi’nin 2/185 ayeti inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(o sayılı günler) Ramazan ayıdır ki Kur’an, insanlara hidâyet (doğru yol) rehberi, doğru yolun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak onda (ki Kadir Gece’sinde) indirildi. Sizden kim(mazereti olmaksızın)bu ay(in ilk hilalin)e erişirse/görürse hemen orucunu tutsun. Kim de hasta veya seferde (olup da yer) ise tutmadığı günler sayısınca (caiz olan) başka günlerde (orucunu kaza etsin) Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez. Bu da o sayıyı (kaza ile) tamamlamanız ve size yol göstermesine karşılık Allah’ın yüceliğini tanımanız içindir. Olur ki (düşünür de) şükredersiniz.”¹²⁵

Döndüren Meali: “(sayılı günler) insanları doğru yola ulaştırmak, doğru yolu ve hakla batılı ayırtacak ölçüyü açıklamak üzere, içinde Kur’an’ın indirildiği Ramazan ayıdır. Öyleyse, sizden kim bu aya erişirse, onda oruç tutsun: ancak kim hasta olur veya yolculukta bulunursa, tutamadığı günler sayısında, başka günlerde oruç tutsun. Allah size kolaylığı diler, zorluğu

¹²⁴ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 660.

¹²⁵ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 27.

dilemez. Ama O, sayıyı tamamlamanızı, sizi doğru yola ulaştırmasından dolayı, Allah'ı yüceltmenizi diler. Belki şükredersiniz.”¹²⁶

İslamoğlu Meali: “(O sayılı günler) Ramazan ayıdır ki, insanlığa rehber olan, bu rehberliğin apaçık belgelerini taşıyan ve hakkı batıldan ayıran Kur'an işte bu ayda indirilmiştir. Sizden biri bu aya ulaştığında oruç tutsun; hasta ya da yolcu olan kimse de başka günlerde kaza etsin. Allah sizin için kolaylık ister, sizi zora koşmak istemez; oruç günlerinin sayısını tamamlamanızı, sizi doğru yola ulaştırdığı için O'nu tekbir etmenizi ister; umulur ki şükredersiniz.”¹²⁷

Üç mealde de birbirine yakın çeviriler yapılmakla beraber Feyizli ve Döndüren Kadir gecesini zikretmekte buna karşılık İslamoğlu mealinde Kadir gecesi açık bir şekilde zikredilmemektedir. Bir diğer dikkat çeken husus âyetin sonunda Allah lafzı açık bir şekilde geçtiği halde İslamoğlu'nun “O” zamiri ile çevirisini yapmış olmasıdır.

Bakara Suresi'nin 2/187. ayetinin ilk cümlesi inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “Oruç (günlerinin) gecesinde eşlerinizle cinsi ilişki kurmanız size helal kılındı. (haramdan korunmak ve sükûnete kavuşmak için) onlar sizin için bir elbise, sizde onlar için bir elbise(durumunda)sınız.”¹²⁸

Döndüren Meali: “Oruç gecesi kadınlarınızla cinsel ilişkide bulunmanız size helal kılınmıştır. Onlar sizin örtüleriniz, siz de onların örtülerisiniz.”¹²⁹

İslamoğlu Meali: “Oruç günlerinizin gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helaldir. Onlar sizin elbiseleriniz siz de onların elbiselerisiniz.”¹³⁰

---

¹²⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 66.

¹²⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 660.

¹²⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 28.

¹²⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 69.

¹³⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 661.

Görüldüğü gibi üç mealde de çeviri aynı sayılacak şekilde benzer yapılmıştır. Klasik diğer meallere baktığımızda da çoğunluğun çevirisi ile aynı anlam arz etmektedir. Dikkat çeken husus Döndüren mealinde diğer iki mealde farklı olarak “elbiseleriniz” değil de “örtüleriniz” şeklinde karşılık verilmiş olmasıdır. Ancak bu da mana itibarıyla eleştirilecek bir husus olarak görülmemektedir.

Oruç/Savm kelimesinin geçtiği diğer ayetlere baktığımızda genel olarak üç mealde de birbirine yakın çeviriler yapıldığını görmekteyiz. Bu ayetlere Bakara Suresi 2/196, Maide Suresi 5/89-95, Ahzab Suresi 33/35, Meryem Suresi 26/19, Mücadele 58/4 ve Nisa 4/92 örnek olarak verilebilir.

3.1.3. Hac İle İlgili Âyetler

Hac kavramı sözlükte “hüccet, delil, tartışma, kastetmek, gitmek, bir şeyin etrafında dolaşmak, yönelmek, ziyaret etmek”¹³¹ manalarına gelmektedir. Terim manası ise ibadet etmek amacıyla Müslümanların Kurban Bayramında yani Zilhicce ayının 9-12. günlerinde Kâbe’yi, Arafat’ı, Müzdelife’yi ve Mina’yı ziyaret etmeleri ve orada belirlenmiş olan görevleri yerine getirmeleridir.¹³² Kur’an-ı Kerim’deki birçok âyet hac ibadetinden bahsetmekte veya hac menasikine değinmektedir. Bu sebeple çalışmamızda, üç meali hac ibadeti ve uygulamaları açısından mukayese edeceğiz.

Haccın farz olduğunu belirten Âl-i İmran Suresi 3/97. ayette haccın farz oluşundan bahsedilmektedir. Bu ayet inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “Orada (Kâbe’nin mâbed olduğunu gösteren) apaçık deliller ve İbrahim’in makamı vardır. Kim oraya girerse emniyette olur. Oraya (gitmeye) bir yol (imkân) bulabilen kimseye beyt(ullah)ı haccetmesi Allah’ın hakkı (olarak o kimseye farz)dır. Kim de (bunu reddeder de) küfre

¹³¹ Cevheri, *es-Sihah*, s. 211; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 263-264.

¹³² İsfehani, *el-Müfredat*, s. 263-264; Harman, Ömer Faruk, “Hac” DİA, İstanbul, 1996, c. 14, s. 382.

saparsa (küfrü kendi aleyhinedir ve) şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye ihtiyacı yoktur.)”¹³³

Döndüren Meali: *“Orada açık deliller ve İbrahim’in makamı vardır. Kim oraya girerse güvenlik içinde olur. Oraya gitmeye gücü yetenlerin, o Ev’i ziyaret etmesi Allah’ın üzerindeki bir hakkıdır. Bununla birlikte kim de inkâr ederse, bilsin ki Allah âlemlere karşı zengindir.”¹³⁴*

İslamoğlu Meali: *“Buna delalet eden işaretler hâlâ orda duruyor; orası İbrahim’in makamıdır; oraya giren herkes emin olur. Ve ona ulaşmaya gücü yeten herkesin mabedi haccetmesi, Allah’ın insanlık üzerindeki hakkıdır. Kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Allah hiçbir varlığa muhtaç değildir.”¹³⁵*

Üç mealde de ortak olan nokta Kâbe’yi haccetmenin Allah’ın hakkı olduğu şeklinde çeviri yapılmış olmasıdır. Bununla birlikte İslamoğlu mealinde en sonda Allah’ın zengin olması şeklinde çeviri yapılmışken, diğer iki mealde Allah’ın hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı şeklinde çeviri yapılmıştır. Meallerin açıklamalarına baktığımızda Feyizli ayrıca bir açıklama yapmamaktadır. Döndüren ise hac menasikini tüm ayrıntısıyla ele almakta ve fihri boyutlarına da değinerek uzunca bir açıklama yapmaktadır.¹³⁶ İslamoğlu da dipnotunda uzun bir açıklamaya yer vermekte ve “İnsanların üzerine Allah’ın hakkıdır” ifadesi üzerinde yoğunlaşarak hac ibadetinin insanlığın ilk vatanına teşekkür mahiyetinde olduğunu ve mü’minlerin bütün insanlığı temsilen hac ibadetini yaptıklarını belirtmektedir.¹³⁷

Hac ibadetinden bahseden ayetlerden biri olan Bakara Suresi 2/197. ayet inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

¹³³ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 61.

¹³⁴ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s. 158.

¹³⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 731.

¹³⁶ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s. 159-163.

¹³⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 731.

Feyizli Meali: “*Hac bilinen aylar(da)dır. Kim o aylarda (niyetle ihrama girip) haccı yerine getirmeye azmederse (bilin ki) hacda (eşiyile) cinsel ilişki kurmak günah sayılan davranışlarda bulunmak ve kavga etmek/ağız dalaşı yapmak yoktur. Siz ne hayır yaparsanız Allah onu bilir. Bir de (yol için) kendinize azık edinin. (Bilin ki) azığın en hayırlısı takvadır. (Günaha sebep olan hareketlerden sakınmadır). Ey Akıl sahipleri! Yalnız benim emirlerime uygun yaşayıp karşı gelmekten sakınarak azabımdan korunun.*”¹³⁸

Döndüren Meali: “*Hac bilinen aylardadır. Kim bu aylarda (ihrama girerek) haccı kendine farz kılsa artık hac sırasında kadına yaklaşmak, günah işlemek ve kavga etmek yoktur. Siz ne hayır yaparsanız Allah onu bilir. Öyleyse kendinize azık edinin. Ancak hiç kuşku yok ki, azığın en hayırlısı Allah’tan korkmaktır. Ey akıl sahipleri! Öyleyse benden korkun!*”¹³⁹

İslamoğlu Meali: “*Hac her yılın malum aylarındadır. Kim söz konusu aylarda haccı eda ederse artık o hac boyunca çirkin konuşmalardan, tüm yakışsız davranışlardan ve kavgadan kaçınmalıdır. Zira ne tür iyilik yaparsanız Allah bunu bilir. Öyleyse (ebedi yolculuk için) azık hazırlayın. Hiç kuşkusuz yol azığının en hayırlısı sorumluluk bilincini kuşanmaktır. Bana karşı sorumluluk bilincinizin farkında olun. Ey derin kavrayış sahipleri.*”¹⁴⁰

Üç mealde de başlangıçta neredeyse birbirinin çok benzer çeviri yapılmış ancak konu takvaya gelince farklı çevirilere yer verilmektedir. Feyizli “azığın en hayırlısı takvadır” şeklinde çevirisini yaptıktan sonra parantez içinde takvanın günaha sebep olan hareketlerden sakınmak olduğunu belirtmektedir. Döndüren ise takva’yı Allah’tan korkmak olarak çevirisini yapmaktadır. İslamoğlu iki mealde daha farklı olarak takvayı sorumluluk bilinci olarak çevirmektedir.

---

¹³⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 30.

¹³⁹ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s. 77.

¹⁴⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s. 664.

Üç mealin açıklamalarına baktığımızda da farklı yorumlarla karşılaşmaktayız. Feyizli bilinen ayların Şevval, Zilkade ayları ve Zilhicceden on gün olarak açıklamaktadır.¹⁴¹ Benzer bir yorum Döndüren mealinin açıklamasında da görülmektedir. Döndüren açıklamasında İslam'ın eskiden beri hac aylarını belirlediğini ve bu ayların Şevval, Zilkade ve Zilhiccenin onuna kadar olduğunu belirtmekte, dört mezhebin görüşünü ve konuyla ilgili hadisleri de zikrederek uzunca bir açıklamaya yer vermektedir.¹⁴² Buna karşılık İslamoğlu hac menasikini bilinen aylarda olması şartıyla herhangi bir zaman diliminde eda etmenin şart oluşuna bu ayetin delalet etmediğini belirtmekte ve bu görüşünü âyette geçen “malumat” ifadesiyle temellendirmektedir. Malumatın bilinen demek olduğunu, her yıl tekrar edildiği için ve dönemin şartları itibariyle uzun olan hac yolculuğunun da haccın bir parçası olması sebebiyle bu ibarenin kullanıldığını belirtmektedir.¹⁴³

Hac Suresi 22/27. ayet inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(Resulüm!) İnsanlar içinde haccı ilan et gerek yaya gerekse uzak yoldan (hızlı yol alan) zayıf/arık develer üstünde sana gelsinler.”¹⁴⁴

Döndüren Meali: “İnsanlar içinde haccı duyur gerek yaya gerek uzak yoldan gelen yorgun argın develer üstünde sana gelsinler.”¹⁴⁵

İslamoğlu Meali: “Ve insanları hacca davet et! Gerek yaya gerekse hızlı yol alma yeteneğine sahip ulaşım araçlarına binerek her bir yoldan senin (çağrına) gelsinler.”¹⁴⁶

---

¹⁴¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.30.

¹⁴² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 78.

¹⁴³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 664.

¹⁴⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 334.

¹⁴⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.788.

¹⁴⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.602.

Üç mealde dikkat çekici farklılık “ala külli damirin” şeklinde gelen ifadenin çevirisinde görülmektedir. Feyizli “hızlı yol alan zayıf arık develer” şeklinde bir çeviriye yer vermekte benzer çeviriyi İslamoğlu’nun mealinde de görmekteyiz. İslamoğlu bu ifadeyi “hızlı yol alma yeteneğine sahip ulaşım araçları” şeklinde çevirmektedir. Bu iki mealde farklı olarak Döndüren geleneksel bir çeviri yapmakta ve “yorgun argın develer” üstünde anlamı vermektedir. Diğer tefsirlerle karşılaştığımızda Döndüren mealinin çoğunluğun çevirisine uyarak çeviri yaptığını söylememiz mümkündür.

Hac konusunun geçtiği ayetlere baktığımızda üç meal arasında ufak tefek farklılıklar olsa da genel itibariyle çevirilerinin benzer olduğunu görmekteyiz. Bunlara Bakara Suresi 2/189-196-198-199-200-203, Maide Suresi 5/1-2-96, Hac Suresi 22/25 ayetlerini örnek verebiliriz.

3.1.4. Zekât ve Sadaka İle İlgili Âyetler

İslam dininde zengin sayılan Müslümanların ibadet amacıyla mallarının bir miktarını Kur’an-ı Kerim’de belirtilmiş olan yerlere tasadduk etmeleri/bağışlamaları¹⁴⁷ anlamına gelen zekat kavramı sözlükte “çoğalma, artma, bereket, temizlik, övgü, iyi hal”¹⁴⁸ gibi manalara gelmektedir. Zekâtın hükmen ve hakikaten çoğalma kabiliyeti bulunan, sahibinin meşrû yollarla kazandığı mallarından alınarak, lâyük olan kimselere verilen ve bu kimselere yardım anlamında olan farz bir ibadet olduğu ifade edilmektedir.¹⁴⁹ Zekât İslam dininin beş temel esasından biridir. Toplumlar arasında barış ve yardımlaşmayı tesis eden, zengin ve fakir arasındaki uçurumun azalmasına yardımcı olan, Allah’a kul olma ve her şeyin malikinin Allah olduğunu hatırlatan bencillikten ve kibirden uzaklaştıran bir uygulamadır.

¹⁴⁷ Erkal, Mehmet, “Zekât” DİA, İstanbul, 2013, c. 44, s. 206-207.

¹⁴⁸ Cevheri, *es-Sihah*, s. 454; , İsfehani, *el-Müfredat*, s. 459.

¹⁴⁹ Mâverdî, *el-Ahkâmü’s-sultâniyye*, Kahire, 1393/1973, s. 113

Kur'an-ı Kerim'de Mushaf sıralaması olarak zekâtın ilk yer aldığı ayet olan Bakara Suresi 2/43'te "Hem namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin."¹⁵⁰ buyrulmaktadır.

Feyizli Meali: "*Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Ve rükû eden (mü'min)lerle birlikte rükû edin.*"¹⁵¹

Döndüren Meali: "*Namazı kılın, zekâtı verin ve rükû edenlerle beraber rükû edin.*"¹⁵²

İslamoğlu Meali: "*Namazı istikametle kılın, zekâtı gönlünüzden koparak verin, Allah'a rükû edenlerle beraber rükû edin!*"¹⁵³

Üç mealde de benzer bir anlam takdiri görülmektedir. Ancak İslamoğlu mealinde zekâtı gönlümüzden koparak verin" ifadesi dikkat çekmektedir. Meallerin açıklamalarına baktığımızda Feyizli zekât ile ilgili herhangi bir açıklama getirmemekte, namazın cemaatle kılınması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹⁵⁴ Döndüren ise açıklamasında zekât ile ilgili diğer âyetleri de zikretmekte ve zekât ibadetinin gönüllü olarak yapılan yardım ve bağışların dışında zorunlu bir yükümlülük olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁵ İslamoğlu ise "İtâ" ifadesi üzerinde durmakta ve gönülden gelerek vermek olduğuna işaret olduğunu zikretmektedir. Ayrıca zekâtın karşılıksız olarak vermek değil de bunun daha da ötesinde arınmak için fedakârlık etmek ve bedel ödemek anlamı içerdiğini belirtmektedir.¹⁵⁶ Üç meal arasındaki dikkat çeken farkın âyetlerin açıklama kısmında yapıldığı görülmektedir.

Zekât ile ilgili âyetleri incelediğimizde üç mealde de zekât ile ilgili olarak genel ve geleneksel çeviri kullanıldığı birçok âyetle karşılaşmaktayız.

¹⁵⁰ Elmalılı, "*Kur'an-ı Kerim Mealî*" s. 6.

¹⁵¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 6.

¹⁵² Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 16.

¹⁵³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.630.

¹⁵⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 6.

¹⁵⁵ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 17.

¹⁵⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 630.

Bunlara: Bakara Suresi 2/43-83-110-177-277, Nisa Suresi 4/77-162, Maide Suresi 5/55, Tevbe Suresi 9/11-18-60-71, Hac Suresi 22/78, Nur Suresi 24/56, Ahzab Suresi 33/33 örnek verilebilir.

İncelememize konu olan meallerden Feyizli ve Döndüren meallerinin genel olarak zekât kavramını geleneksel çeviri yöntemiyle çevirdiklerini görmekteyiz. Buna mukabil İslamoğlu'nun bu iki mealde farklı olarak geleneksel çeviri yöntemi dışına çıkarak farklı anlam verdiği âyetlerle karşılaşmaktayız.

İslamoğlu'nun mealine baktığımızda zekât kelimesi yerine farklı ifadeleri de kullandığını görmekteyiz. Bu âyetlere genel olarak şunları örnek verebiliriz: Maide Suresi 5/12, "arınmak karşılıksız yardımda bulunmak" Araf Suresi 7/156, Tevbe Suresi 9/5, Meryem Suresi 19/31, Enbiya Suresi 21/73, Hac Suresi 22/41, Mü'minûn Suresi 23/4, Nur Suresi 24/37, Naml Suresi 27/3, Rum Suresi 30/39, Lokman Suresi 31/4, Fussilet Suresi 41/7, Mücadele Suresi 58/13, Müzemmil Suresi 73/20, Beyyine Suresi 98/5. Bu âyetlerde İslamoğlu zekât kavramı "yerine arınmak karşılıksız yardımda bulunmak, arınıp yücelmek için ödenmesi gereken bedeli ödemek, karşılıksız harcamak, arınmak için fedakârlık yapmak, arınmak için bedel ödemek" vb. şekillerde anlam takdirinde bulunmaktadır.

Zekâtla ilgili bir diğer husus Tevbe Suresi 9/60. ayetinceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali. "*Zekâtlar (sadakalar) Allah tarafından bir farz olarak ancak fakirlere, yoksullara, o (zekât)ların toplanmasına memur olanlara, kalpleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara (azat) edilecek köle (ve esir)lere (borcunu veremeyecek olan fakir) borçlulara, Allah yolundaki (mücahid)lere, muhtaç olan yolculara mahsustur. Allah hakkıyla bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.*"¹⁵⁷

Döndüren Meali: "*Sadakalar Allah'tan bir farz olmak üzere ancak yoksullar, düşkünler, zekât görevlileri, kalpleri İslam'a ısındırılacak olanlar,*

---

¹⁵⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 195.

*kölelerin özgürleştirilmesi, ağır borç yükü altında bulunanlar, Allah yolunda olanlar ve yolda kalanlar içindir. Allah çok iyi bilen çok bilge/hikmet sahibi olandır.*¹⁵⁸

İslamoğlu Meali: *“Zekâtlar yalnızca yoksullara ve düşkünlere, bu işi yapan görevlilere ve kalpleri kazanılacak kimselere, özgürlükleri elinden alınanlar ve borç yükü altında ezilenler için, Allah yolunda gösterilen her türlü faaliyet ve yolda kalmışlar için verilir. Bu Allah’ın koyduğu bir kuraldır. Ve Allah her şeyi bilir, her hükmünde tam isabet sahibidir.”*¹⁵⁹

Üç meali incelediğimizde Feyizli’nin parantez içinde Döndüren’in ise açık olarak zekât yerine sadaka kavramı kullandıklarını görmekteyiz. İslamoğlu her ne kadar geleneksel bir çeviri yaparak zekât kelimesi kullansa da âyetin devamında bazı kelimelerde geleneksel çeviriden uzaklaşarak farklı kelimelerle mesela “Allah yolunda gösterilen her türlü faaliyet, borç yükü altında ezilenler” vb. kelimelerle âyeti açıklamaktadır. Ayrıca açıklama kısmında “İbnu’s-Sebil” ifadesini açıklayarak bu ifadenin yola terkedilmiş bebek ve sokak çocukları gibi her türlü mekânsızları kapsadığını dile getirmektedir.¹⁶⁰ Feyizli’nin açılama kısmına baktığımızda Fakir ve miskin kelimelerinin açıklamasını yaptığını ve aralarındaki farkı belirttiğini görmekteyiz.¹⁶¹ Döndüren ise, Zekât ve Sadaka ile ilgili ayrıntılı fıkhi açıklamalara yer vermekte ve konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.¹⁶²

Kehf Suresi 18/19 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Şimdi siz, birbirinizi bu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın hangi yiyecek daha temiz(ve iyi ise) ondan size bir azık getirsin...”*¹⁶³

¹⁵⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 490.

¹⁵⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 870.

¹⁶⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 871.

¹⁶¹ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s.195.

¹⁶² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 491-492.

¹⁶³ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 195.

Döndüren Meali: “Şimdi birinizi şu gümüş parayla kente gönderin de kent halkından kimin yiyeceğinin daha temiz olduğuna bir baksın ondan size yiyecek getirsin...”¹⁶⁴

İslamoğlu Meali: “Şimdi (bunu bırakın) da, içinizden birini şu gümüş paralarla şehre gönderin; bir bakıversin, yiyeceklerden en temiz ve uygunu hangisiyse, size rızık olarak onu getirsin;...”¹⁶⁵

Üç meali incelediğimizde âyetteki “ezka” kelimesinin Feyizli ve Döndüren meallerinde “daha temiz” İslamoğlu mealinde “en temiz” manasında karşılık bulunduğunu görmekteyiz. Ancak hepsinde bu lafzın temiz manasında kullanıldığını ve bu açıdan aynı kullanıma sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Şems Suresi 91/9, inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “O (nefsi)ni (günahlardan) tertemiz yapan muhakkak kurtulup umduğuna ermiştir.”¹⁶⁶

Döndüren Meali: “Andolsun ki nefsinin arındırma kurtuluşuna erecek.”¹⁶⁷

İslamoğlu Meali: “Kim kendini geliştirip arındırırsa o kesinlikle ebedi mutluluğa ulaşacaktır.”¹⁶⁸

Âyetteki “zekkaha” lafzının üç mealde de nefsinin temizlemek ve arındırmak şeklinde çevirisi yapılmıştır. Feyizli açıklamasında ayrıca şirkten, ibadetsizlikten, kötü duygu ve fiillerden arınmak olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁹ Döndüren ise, açıklamasında nefsinin günahlardan arındırmanın yanında ilim ve amel ile nefsi eğitmek ve onu kemale ve salaha götürmek

¹⁶⁴ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.704.

¹⁶⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.289.

¹⁶⁶ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 594.

¹⁶⁷ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 1401.

¹⁶⁸ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 81.

¹⁶⁹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 594.

olarak belirtmektedir.¹⁷⁰ İslamoğlu ise herhangi bir açıklama eklememektedir. Âyetin anlam takdirinde üç meal de neredeyse aynı çeviriyi yapmakta ancak açıklama kısmında bunun yanında farklı anlamlar da takdir etmektedirler.

3.1.5. Kurban İle İlgili Âyetler

Kurban kelimesi “kurb” kökünden türemiştir. “kurb” ise yakınlaşma ve uzağın zıddı olan yakınlık, manasına gelmektedir. Buradan yola çıkarak kurban, genel anlamda ünsiyeti, yakınlığı, yakınlaşmayı, özel anlamda ise Yüce Yaratan’a yakınlaşmayı ifade etmektedir.¹⁷¹ Terim anlamı ise Müslümanların Yüce Allah’a yakınlaşmak amacıyla Kur’an’da belirlenmiş olan hayvanları, usulüne uygun bir şekilde boğazlamalarıdır. Boğazlanmış olan bu hayvanlara kurban veya kurbanlık denilmektedir. Kurban ibadeti İslam dininde olduğu gibi diğer bütün dinlerde ve inanışlarda da mevcuttur. İslâm tarihine baktığımızda da kurban ibadetinin Hz. Âdem’den Hz. Peygamber’e kadar gelmiş olan bütün peygamberler zamanında mevcut olduğuna tanıklık etmekteyiz.¹⁷² Örf ve fıkıh literatüründe kurban denildiğinde, insanların kurban bayramı zamanında ibadet maksadıyla kestikleri hayvan anlaşılmaktadır. Kurban bayramı vakti ve hayvanın bu vakite erişmesi sonucunda kesilmesi ise buradaki belirleyici unsurdur.¹⁷³ Klasik fıkıh literatürlerinde, belirli hayvanların, şer‘an belirlenmiş usûllerde ve belirli vakitte Allah için kesilişi olarak tanımlanan “udhiyye/dahiyye” ile de kurban bayramı kastedilmektedir.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Döndüren, Evrensel Çağrı Kur’an, s. 1402.

¹⁷¹ Cevheri, es-Sihah, s. 845; İsfehani, el-Müfredat, s. 833.

¹⁷² Güç, Ahmet, “Kurban” DİA, İstanbul, 2002, c. 27, s. 433.

¹⁷³ Bardakoğlu, Ali, “Kurban”, DİA, İstanbul, 2002, c. 26, s. 436-440.

¹⁷⁴ Abdullah b. Mahmûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl-l-Muhtâr* (nşr. Muhsin Ebû Dakîka), Kahire 1370/1951, V, 16; Şemsedin er-Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, VIII, 130-150.

Kur'an-ı Kerim'de kurban ibadetinin yer aldığı ilk gelen âyet olan Kevser Suresi 108/2 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “*O halde Rabbin için namaz kıl, hem de nahret! (boğazla/kurban kes!).*”¹⁷⁵

Döndüren Meali: “*O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes!*”¹⁷⁶

İslamoğlu Meali: “*O halde namazı da kurbanı da Rabbine tahsis et!*”¹⁷⁷

Üç mealde de cümle kurulumlarının farklı yapıldığı görülmektedir. Feyizli “venhar” lafzını “nahret” olarak çevirmekte ve parantez içinde “boğazla/kurban kes” ifadesine yer vermektedir. “venhar” kelimesinin farklı anlamlar taşıdığını söyleyen âlimlerin de olduğunu ancak çoğunluk tarafından kurban olarak anlaşıldığını açıklamasında belirtmekte, Hanefi mezhebine göre hükmünden bahsetmektedir. Ayrıca Feyizli buradaki kurban kesmekten kastedilenin şükür ve ibadetlerin Allah’a tahsis edilmesi olduğunu ve Peygamber’in de böyle anladığını ve uyguladığını anlatmaktadır.¹⁷⁸

Döndüren çevirisini birçok mealde olduğu gibi geleneksel şekilde yapmaktadır. Açıklama kısmında kurban ibadetinin fıkhi boyutlarından ayrıntılı olarak bahsetmekte ve mezheplere göre kurbanın hükümlerini belirtmektedir. Döndüren âyetteki namaz ile kastedilenin bayram namazı olduğunu ve kurban ile kastedilenin de bayram günlerinde kesilen zenginlik kurbanı olduğunu ve yaygın olan görüşün bu olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁹

İslamoğlu Meali’nde ise zaten kılınmakta olan namazın ve kesilmekte olan kurbanın Rabbe tahsis edilmesine yönelik birtakım ek bilgiler verilmiştir. Burada namaz kılma ve kurban kesmenin emredilmediği, vahyin

¹⁷⁵ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 602.

¹⁷⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 1427.

¹⁷⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 50.

¹⁷⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 602.

¹⁷⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.1427.

ilk günlerinden beri zaten kılınmakta olan namazı ve Hz. İbrahim'den beri kesilmekte olan kurbanı Allah'a has kılma, ona tahsis etmenin emredildiği ifade edilmiştir. Bunun da “namazı ikame etmek”, “kurbanı, vikaye etmek” olduğu, tevhid ve ihlasın gereği olarak yapıldığı belirtilmiştir.¹⁸⁰

Görüldüğü gibi üç mealde de farklı Türkçe karşılıklarla çevirisi yapılan “venhar” lafzı kurban olarak anlaşılmaktadır. Meallerin açıklama bölümlerinde birbirinden oldukça farklı açıklamalar yer almaktadır. Feyizli ve İslamoğlu meallerinin yorum bakımından birbirine yakın olduğunu söylemek mümkündür.

Hac Suresi 22/28 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(Resulüm!) İnsanlar içinde hacı ilan et. Gerek yaya gerekse uzak yoldan (hızlı yol alan) zayıf/arık develer üstünde sana gelsinler. Gelsinler de böylece kendileri için (dünya ve ahirete ait) birtakım faydalara şahit olsunlar ve belirli günler de (Allah'ın) kendilerine rızık olarak verdiği (bilinen dört ayaklı) kurbanlık hayvanlar (boğazlanırken) üzerine Allah'ın ismini ansınlar. Onların etinden hem kendiniz yiyin hem de darlık içinde olan fakirlere yedinin.”¹⁸¹

Döndüren Meali: “İnsanlara hacı duyur gerek yaya gerek uzak yoldan gelen, yorgun argın develer üstünde sana gelsinler. Böylece kendileri için birtakım yararlar tanık olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak vermiş olduğu hayvanları belli günler (keserken) üzerlerine Allah'ın adını ansınlar. Bu hayvanlardan hem siz yeyin, hem de darlık içindeki yoksula yedinin.”¹⁸²

İslamoğlu Meali: “Ve insanları hacca davet et! Gerek yaya, gerekse hızlı yol alma yeteneğine sahip ulaşım araçlarına binerek her bir yoldan senin (çağrına) gelsinler. Ki bunun kendilerine sağlayacağı yararlar tanık

¹⁸⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.50.

¹⁸¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 334.

¹⁸² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 788.

olsunlar. Bir de belirlenen günlerde de O'nun kendilerine rızık olarak sunduğu hayvanları (kurban ederken) üzerine Allah'ın adını ansınlar: işte bunlardan siz de yiyin, zor durumdaki ihtiyaç sahiplerine de yedirin."¹⁸³

Genel olarak üç mealde de cümle kuruluşları benzerdir. Ancak İslamoğlu'nun develer yerine "hızlı yol alma yeteneğine sahip ulaşım araçları" çevirisi dikkat çekmektedir. Açıklama kısımlarına baktığımızda Feyizli kesilecek hayvanların hangileri olduğunu En'am Sûresi'ne atıf yaparak belirtmekte ve kurban çeşitlerinden bahsetmektedir.¹⁸⁴ Döndüren âyette kastedilen kurbanın şükür kurbanı olduğunu belirtmekte ve ilgili âyetlere atıf yaparak kesilebilecek kurbanlıkları sıralamaktadır. Âyetteki belirli günlerden kastedilenin Kurban Bayramının ilk üç günü ve Zilhicce'nin 10-12. Günleri olduğunu ifade etmekte kurban ibadetinin asıl amacı ile ilgili açıklamalar yapmaktadır.¹⁸⁵ İslamoğlu ise "fecd" ve "bais" lafızlarını açıklamakta¹⁸⁶ ve herhangi bir yorum yapmamaktadır. Görüldüğü gibi üç meal arasındaki belirgin farklar açıklamalar kısmında ortaya çıkmakta meal bölümünde ise İslamoğlu'nun çevirisi oldukça dikkat çekmektedir.

İncelenen diğer bir âyet de Hac Sûresi 22/37 âyetidir. İlgili meallerde şöyledir:

Feyizli Meali: "*O (kurbanların) ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır. Fakat sizden O'na takvanız (saygı ve itaatiniz) ulaşır...*"¹⁸⁷

Döndüren Meali: "*Bunların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşmaz. Ama O'na yalnız sizin takvanız ulaşır...*"¹⁸⁸

¹⁸³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 602.

¹⁸⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 334.

¹⁸⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 789.

¹⁸⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.602.

¹⁸⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.335.

¹⁸⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.790.

İslamoğlu Meali: “Onların ne etleri ne de kanları Allah’a ulaşır; fakat sizden O’na ulaşan yalnızca O’na karşı gösterdiğiniz derin sorumluluk bilincidir...”¹⁸⁹

Üç meale baktığımızda genel olarak bir benzerlik görmekteyiz. Fakat âyetin son kısmında “takva” lafzı farklı şekillerde çevrilmiştir. Feyizli takva olarak çevirmekte ancak parantez içinde bunu saygı ve itaat olduğunu belirtmektedir. Döndüren ise herhangi bir ilave yapmamakta ve takva olarak çeviri yapmaktadır. İslamoğlu takva ifadesi yerine derin sorumluluk bilinci olarak anlam takdir etmektedir.

Âl-i İmran Suresi 3/183 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “Allah bize (gökten mucize olarak inen bir) ateşin yiyeceği (yakıvereceği) kurban getirinceye kadar hiçbir peygambere iman etmememizi (Tevrat’ta) emretti, diyen (Yahudi)lere de ki: Elbette benden önceki resuller size açık delil (ve mucize)lerle beraber, dediğinizi de getirmişti. Eğer doğru sözlü iseniz niçin onları öldürdünüz?”¹⁹⁰

Döndüren Meali: “Ateşin yiyeceği bir kurban getirmediğe hiçbir elçiye inanmamamız konusunda Allah bizden söz almıştı diyenlere de ki: Size benden önce de elçiler açık delilleri ve dediğiniz şeyi getirmişlerdi; doğru sözlü iseniz onları niçin öldürdünüz?”¹⁹¹

İslamoğlu Meali: “Allah, yakılarak sunulan bir kurban getirmediğe hiçbir elçiye inanmamamızı emretmişti” diyenlere gelince: De ki: “Benden önce de size peygamberler gelmiş hem hakikatin apaçık belgelerini hem de sözünü ettiğiniz şeyi getirmişlerdi. Peki, madem doğru söylüyordunuz da niçin onları öldürdünüz?”¹⁹²

---

¹⁸⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 604.

¹⁹⁰ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 73.

¹⁹¹ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s. 186.

¹⁹² İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 740.

Üç mealde de görüldüğü gibi kurban kavramı ateşin yakacağı bir kurban olarak çevrilmekte benzer ifadelerle anlamlandırılmaktadır. Meallerin açıklama kısımlarına baktığımızda Feyizli herhangi bir açıklamaya yer vermemektedir. İslamoğlu Tevrat'tan bazı bölümleri referans olarak göstermekte¹⁹³ ve açıklamaya yer yermemektedir. Döndüren ise konu ile alakalı Tevrat'tan referanslar göstermekle kalmamış ayrıca yakılan kurban olayının Tevrat'ta nasıl geçtiğini ayrıntılı olarak anlatmıştır.¹⁹⁴

3.2. Belirli Konulara Dair Âyetlerin Karşılaştırılması

Kur'an-ı Kerim insan hayatına yön veren ve hayatını inşa edeceği temelleri anlayıp uygulayabilmesi için ukubat ve ibadat içerikli âyet ve sûrelerin yanında muamelata dair de birçok âyet ve sûre içermekte ve hayatın her alanına ait konulara yer vermektedir. Bu bakımdan çalışmamızda Kur'an'daki bazı konuları tesbit edip gruplandırarak, bunları üç mealde mukayese edeceğiz.

3.2.1. Cihad Âyetlerinin Karşılaştırılması

Cihan kelimesi “cehd” kökünden türemiştir. “Cehd” kavramının Arapça'daki anlamları “bir şeyi başarabilmek için elden gelen bütün imkânları kullanmak, güç gayret/çaba göstermek” şeklindedir. İslâm literatüründe cihad kelimesinin genel anlamı “İslâm'ı tebliğ etmek, iyiliği emretmek ve kötülüklerden sakındırmak, dinî emirleri öğrenerek bunlara uygun olarak yaşamak ve bu emirleri başkalarına da öğretmek, nefis ile ve dış düşmanlar ile mücadele etmek” şeklindedir. Cihad kavramının fikhî olarak genellikle müslüman olmayanlar kimselerle savaşmak anlamında kullanıldığı, tasavvufta da nefis-i emmâreyi yenmek için çaba göstermek anlamında kullanıldığı ifade edilmektedir.¹⁹⁵

¹⁹³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 740.

¹⁹⁴ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 187.

¹⁹⁵ Özel, Ahmed. “Cihad”, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1993, c. 7, s. 527.

Cihad kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de dört ayette isim olarak, yirmi dört yerde bundan türemiş olan fiil şeklinde yer almaktadır. İki ayette ise “cihad eden” manasına gelen mücahid kelimesi zikredilmektedir. Bu âyetleri incelediğimizde, bir kısmında cihad ifadesi ile doğrudan savaşın kastedildiğini, bir kısmında ise “Allah’ın rızâsını kazanmak için en uygun şekilde yaşamaya çaba sarf etmek” şeklinde genel anlamıyla kullanıldığını söylemek mümkündür¹⁹⁶

Cihad kelimesinin savaş dışında farklı anlamlara da gelmesi sebebiyle çalışmamızda cihad konusunun geçtiği âyetleri üç mealde tesbit ederek mukayese yapacağız.

3.2.1.1. Savaş Anlamına Gelen Âyetler

Kur’an-ı Kerim’de mushaf sıralamasına göre cihad kelimesinin bulunduğu ilk âyet olan Bakara Suresi 2/218 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(Allah ve Resulü’ne) gerçekten inananlar (dinini yaşamaktan aciz kalıp vatanlarından) hicret ederek Allah yolunda (mücadele ve) cihad ederler var ya, işte onlar Allah’ın rahmetini umarlar. Allah çok bağışlayan ve merhamet edendir.”¹⁹⁷

Döndüren Meali: “İnananlar, hicret edenler ve Allah yolunda savaşanlar ise, işte bunlar Allah’ın rahmetini umabilirler. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhametli olandır.”¹⁹⁸

İslamoğlu Meali: “Şüphe yok ki iman edenler, hicret edenler ve Allah yolunca cihad edenler var ya; işte ancak onlar Allah’ın rahmetini umabilirler. Allah tarifsiz bağış sahibidir, eşsiz merhamet kaynağıdır.”¹⁹⁹

Üç meal incelediğimizde âyetteki “cihad” kelimesinin farklı çevirilerinin yapıldığını görmekteyiz. Feyizli ve İslamoğlu “cihad” lafzının

¹⁹⁶ Tevbe Suresi 9/41, 44, 81, 86

¹⁹⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 33.

¹⁹⁸ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s. 83.

¹⁹⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 667.

Arapça formunu bir değişikliğe uğratmamakta ve “cihad edenler” ifadesiyle çevirilerini yapmaktadırlar. Döndüren ise “cihad” lafzını sözlük anlamlarından biri ile karşılamakta ve “savaşanlar” ifadesiyle çevirisini yapmaktadır.

Meallerin açıklamalarına baktığımızda Feyizli’nin herhangi bir açıklama yapmadığını bunun yerine cihad ifadesinin yanına parantez içinde ayrıca “mücadele edenler” ifadesini eklediğini görmekteyiz. Döndüren ise açıklamasında savaş kuralları arasında düşmanı öldürmenin de yer aldığını ancak Kur’an’da karşılıklı ölümlerin olduğu savaşın “kıtal” sözcüğüyle kullanıldığını belirtmektedir. Cihadın daha geniş anlamı olduğundan bahsetmekte ve “mal ve can ile savaş”²⁰⁰ âyetini zikretmektedir. Hadislerde “dil ile mücadele, “hatta sahip olunan bütün güçlerle mücadele”nin de eklendiğini belirtmekte, ancak herhangi bir kaynak belirtmemektedir. Bütün bunlar ışığında cihadın “karşı karşıya çarpışma, Allah’ın hoşnutluğunu kazandırmak için yapılacak eğitim ve bilimsel çalışmalar, düşmana karşı silahlanma, ekonomik bakımdan güçlenmek için yapılacak çalışmalar ve nefis eğitimi” gibi birçok anlamı olduğunu “Bakara 2/256, 218 âyetlerini ve Muhammed Hamidullah’ın Aziz Kur’an çevirisini referans göstererek belirtmektedir.²⁰¹ İslamoğlu ise İslam’ın insanlığın değişmez değerlerinin diğer adı olduğunu ifade etmekte ve bu büyük değer ile insanın arasına giren engellerin kaldırılması amacıyla büyük çaba sarf edilmesinin cihad olduğunu vurgulamaktadır.²⁰²

Üç meali incelediğimizde “Cihad” kavramının üç müfessir tarafından da cihad edenler olarak aynı şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Örneğin Al-i İmran 3/142. âyetinde üç müfessir de “cihad edenler” ifadesi ile çevirilerinin yapmışlardır. Bazı âyetlerde Feyizli ve İslamoğlu’nun aynı şekilde çeviri yaptıklarını görmekteyiz. Örneğin Saf 61/11 ve Tahrim 66/9 âyetlerinde her iki müfessir de “cihad” ifadesinin Arapça formunu değiştirmeden “cihad

---

²⁰⁰ En’am Sûresi 8/72.

²⁰¹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 84.

²⁰² İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 667.

edenler” şeklinde çeviri yapmışlardır. Nahl 16/110 âyetinde ise Feyizli ve Döndüren “cihad” ifadesini sözlük anlamlarından biri olan “savaşanlar” şeklinde çevirmişlerdir.

Üç mealde de farklı çevirilerin yapıldığı âyetlere de rastlamaktayız. Örneğin Bakara Suresi 2/218, Enfal Suresi 8/72,74, Tevbe Suresi 9/16,20, Ankebût Suresi 29/6, Maide Suresi 5/54,35, Hac Suresi 22/78 âyetlerinde Feyizli “cihad edenler” ifadesiyle, Döndüren “savaşanlar” ifadesiyle, İslamoğlu ise “üstün çaba gösterenler” ifadesiyle çeviri yapmışlardır.

Genel olarak “cihad” ifadesinin geçtiği âyetlerde Feyizli çoğunlukla kelimenin Arapça kullanılış şeklini bozmadan “cihad edenler” şeklinde çeviri yapmaktadır. Döndüren ise çoğunlukla sözlük anlamlarından biri olan “savaşanlar” ifadesini kullanmaktadır. İslamoğlu ise daha farklı ifadelerle de yer vermiş ve çoğunlukla “üstün çaba gösterenler” ifadesini kullanmıştır.

3.2.1.2. Savaş Anlamına Gelmeyen Âyetler

Cihad kelimesinin geçtiği Furkan Suresi 25/52, inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “*Öyleyse sen, kâfirlere/inkârcılara boyun eğme bununla (yani Kur’an’la) onlara karşı büyük bir cihada giriş.*”²⁰³

Döndüren Meali: “*Öyleyse sen inkârcılara karşı boyun eğme ve onlara karşı bu Kur’an’la büyük bir dirençle karşı koy.*”²⁰⁴

İslamoğlu Meali: “*Madem öyle, artık sen inkârcılara uyma ve onlarla bu (vahiy) sayesinde tüm gayretini sarf ederek büyük bir cihada giriş.*”²⁰⁵

Üç meali incelediğimizde “cihad” kavramını farklı çevirdiklerini görmekteyiz. Feyizli ve İslamoğlu lafzın formunda bir değişiklik yapmadan “cihada giriş” şeklinde çeviri yapmakta, Döndüren ise, “tüm gayretini sarf ederek büyük bir dirençle karşı koy” ifadesiyle çeviri yapmaktadır. Feyizli ve

²⁰³ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 363.

²⁰⁴ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 857.

²⁰⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.

Döndüren âyetle ilgili herhangi bir açıklama yapmamaktadır. İslamoğlu ise, âlemlere rahmet olmak için âlemlerin zahmetini çekmek gerektiğini belirtmekte ve âyetin “zımnem: her topluma ayrı bir peygamber gönderilmesi halinde bunların toplamından nasıl bir gayret çıkacak idiyse, sen de öylesine büyük bir çaba ortaya koy!” manasında olacağını ifade etmektedir. İslamoğlu burada sözü edilen “büyük cihad” emrinin Mekke döneminin 5-6. yıllarına rastladığını ve bu sebeple burada kastedilen “büyük cihad”ın savaş ya da manasında değil de ilahi mesajın olabildiğince yaygınlaştırılması manasında olduğunu vurgulamaktadır.²⁰⁶

Cihad emrinin ilgili meallerde farklı yorumlandığı âyet Tevbe 9/73 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: *“Ey Peygamber! Kâfirler(e karşı silahla), münaflıklar (a karşı delil getirerek dil) ile cihadda bulun ve onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir dönüş yeridir.”*²⁰⁷

Döndüren Meali: *“Ey Peygamber! İnkâr edenlere ve ikiyüzlülere karşı savaş ve onlara sert davran! Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir.”*²⁰⁸

İslamoğlu Meali: *“Sen Ey Nebi! İnkârı ısrarla savunanlarla ve ikiyüzlülüğü tabiat haline getirenlerle mücadele et ve onlara karşı ödünsüz davran. Sonunda karar kılacakları yer cehennemdir ve o ne berbat bir son duraktır.”*²⁰⁹

Üç meali incelediğimizde farklı çevirilerle karşılaşmaktayız. Feyizli “cihadda bulun” şeklinde çevirisini yapmaktadır. Döndüren “savaş ve sert davran” ifadeleriyle çevirisini yapmakta, İslamoğlu ise “mücadele et ve ödünsüz davran” ifadesiyle çevirisini yapmaktadır.

---

²⁰⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 126.

²⁰⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 198.

²⁰⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 499.

²⁰⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 873.

Meallerin açıklamalarına baktığımızda ise, Döndüren, âyetin nüzul sebebini mealinin ardından ayrıca açıklamakta²¹⁰ Feyizli ise mealine ayrıca bir açıklama ilave etmeden parantez içinde kâfirlere karşı silahla ikiyüzlülere karşı ise, delil getirerek cihadda bulunma şeklinde açıklama getirmektedir.²¹¹ İslamoğlu ise, Allah Rasûlü'nün hiçbir zaman münafıklara karşı savaş açmadığını ve bu sebeple buradaki cihad emrinin mücadele olarak anlaşılması gerektiğini belirtmektedir.²¹²

Konuyla ilgili farklı eserlere baktığımızda sahabe dönemine en yakın elimize ulaşan tek tefsir olan Tefsir-i Kebir'de Mukâtil b. Süleyman âyetin mealini yaparken kâfirler ile kastedilenin Arap kâfirleri olduğunu, Arap kâfirlerine karşı kılıçla cihad etmenin ve münafıklara karşı dil ile sertlik göstermenin kastedildiğini parantez içinde belirtmektedir.²¹³ Kuşeyri, Allah'ın peygamberimize “ Onlara katı davran²¹⁴” buyurduğunu ve bunun delilleri izhar edip mühlet günleri vermekle onların mazeretlerini ortadan kaldırdıktan sonra söylendiğini birincide Allah'ın Peygamberine yumuşaklığı emrederek “ Size birisiyle öğüt veririm²¹⁵” buyurduğunu, onlar inançsızlıkta ısrar edip büyüklük taslayınca da katı davranmasını emrettiğini ifade etmektedir. Cihadın başlangıcının dil ve delili açıklamak ve gerekçeleri izhar etmek şeklinde olduğunu, dilin burhanı açıkladığını, hüccet ve delilleri izah ettiğini, sonra düşmandan yine mazeret ortadan kalkmışken inkâr gerçekleşir ise tehdit ile vazgeçirilmeye çalışılacağını, sonra söz fayda vermediğinde ve kınama netice almadığında savaşmak, mücadele etmek ve cihatta bütün imkânları seferber etmek gerektiğini belirtmektedir.²¹⁶

Sonuç olarak âyetteki cihad kavramının belirli bir zamanı kasteden bir hüküm değil de genel olarak alınması gereken bir tavırdan bahsedildiğini

---

²¹⁰ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.499.

²¹¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.198.

²¹² İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 873.

²¹³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, c.2, s.161.

²¹⁴ Tahrim Sûresi 66/9.

²¹⁵ Sebe Sûresi 34/46.

²¹⁶ Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, s. 710.

söylemek mümkündür. Cihad ifadesinin sadece savaş hükmünde olmadığını incelediğimiz âyetler ve mealler doğrultusunda görmekteyiz.

3.2.2. Kıssalarla İlgili Âyetlerin Karşılaştırılması

Kıssa kelimesi sözlükte “birinin ardından gitmek, izini sürmek, bir kişiye bir sözü veya bir haberi bildirmek” gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca hem bir kişiye ya da bir şeye ait olayların nokta nokta, adım adım takip edilip, hikâye edilmesini / anlatılmasını hem de bu özelliği taşıyan hikâyeyi ifade etmektedir.²¹⁷ Kıssa kelimesinin bu tanımından anlamaktayız ki, hem kıssalarda anlatılan olaylar adım adım izlenecek kadar önemli ve ilginçtir, hem de bir o kadar doğru ve gerçekçi özelliktedir. Bu özellikleri dolayısıyla kıssalar hikâyelerden ayrılmaktadır. Çünkü hikâye önemli veya önemsiz, hayali veya gerçekçi olan her türlü olayın başkalarına aktarılmasını kapsamaktadır. Kıssada ise doğru ve gerçek bir olaydan söz edilmektedir. İşte bu sebeple Kur’an’da geçen kıssalara hikâye kelimesi kullanılmamıştır. Çünkü Kur’an’da anlatılan kıssalar tarihi doğruluk ve gerçekçilik özelliğine sahip olan ibret alınması gereken olaylardır.²¹⁸

Kur’an-ı Kerim’in tüm insanlığa dünya ve ahiret saadetine erişmenin yollarını gösteren evrensel bir hitap oluşunu göz önüne aldığımızda hiç kuşkusuz anlaşılması ve bu doğrultuda bir hayat yaşanması önem arz etmektedir. İnsanlığa iyiyi doğruyu öğreten bu hitap içerisinde yer alan kıssalar birçok mesaj içermekte ve bu mesajları somut örneklerle muhataplar nazarında daha anlaşılabilir kılmaktadır. Bu bakımdan kıssaların en doğru şekilde anlaşılması da aynı şekilde önemlidir.

Çalışmamızda Kur’an’da anlatılan kıssalardan üç tanesini belirledik ve üç meal içerisinde bu kıssaların nasıl anlatıldığını ve nasıl çevirilerinin yapıldığını mukayese edeceğiz.

²¹⁷ İsfehani, el-Müfredat, s, 847.

²¹⁸Şengül, İdris. "Kıssa", TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2002, c. 25, s. 498.

3.2.2.1. Hz. Âdem'in Halifeliği

Âdem kıssasının anlatıldığı Bakara Suresi 2/30, inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli: “(Ey Rasûlüm) Hani Rabbin meleklere: “Ben yeryüzünde (hükümlerimi yerine getirecek) bir halife (yetki ve yöneticiliğe elverişli insan) yaratacağım.” demişti. (Melekler de: Ya Rabbi) Biz seni hamd ile yüceltip ve seni bütün noksanlıklardan tenzih edip ulularken, orada (senin emirlerini tutamayıp) bozgunculuk çıkaracak ve kan akıtacak birisini mi yaratacaksın? dediler. (Allah da) “Şüphesiz ben sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim.” dedi.²¹⁹

Döndüren: “Hani bir zamanlar Rabbin meleklere, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti de onlar, “Bizler seni överek tesbih ve takdis edip dururken, Sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?” diye sormuşlardı. Allah da onlara “Kuşkusuz Ben, sizin bilmediklerinizi bilirim” diyerek cevap vermişti.”²²⁰

İslamoğlu: “Hani senin Rabbin melaikeye “Ben yeryüzünde bir halife atamaktayım” dediği zaman da şöyle sormuşlardı: “Yeryüzüne fesat çıkarmakta ve kan dökmekte olan birini mi atayacaksın, üstelik biz seni övgü ile tesbih ve takdis edip dururken” (Allah) cevap verdi: “Şu kesin ki ben sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim.”²²¹

Üç meale baktığımızda genel olarak birbirine benzer çeviriler görmekteyiz. Üç mealde de “halife” ifadesi kullanılmaktadır. Feyizli ayrıca parantez içerisinde halifeden kastedilenin yetki ve yöneticiliğe elverişli insan olduğunu zikretmektedir. İslamoğlu ise iki mealde farklı olarak “halife atayacağım” ifadesine yer vermektedir.

Meallerin yorum/dipnotlarına baktığımızda da birbirinden çok farklı açıklamalarla karşılaşmaktayız. Feyizli 'ye göre meleklerin Yüce Allah'a sordukları bu soru insan ile ilgili geçmişten gelen bir bilgiden dolayı değildir,

²¹⁹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.5.

²²⁰ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s.16.

²²¹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.627.

ayrıca itiraz niteliğinde de değildir. Ancak Yüce Allah'ın bazı şeylerin hikmetini meleklerin bile bilemeyeceğini göstermesi ve meleklerin cinlere bakıp da onları insanlarla kıyas ederek soru sormalarına imkân verdiği içindir. Feyizli, Yüce Allah'ın kudretine kesin inanan herkesin ilk insanın Âdem olduğunu bildiğini ancak bazılarının dayanaksız olarak “Âdem'den önce insan vardı” dediklerini ve bunun asla doğru olmadığını ifade etmekte ve eğer Âdem'den önce insan olsa idi Allah meleklerin bu sorusuna “ Ben bir halife yaratacağım” değil “onlardan daha iyi bir halife yaratacağım” buyururdu demektedir.²²² Döndüren âyette geçen “halife” kelimesinin genel olarak Hz. Âdem'i ve kıyamete kadar gelecek olan nesilleri ifade ettiğini söylemekte “halife” kelimesinin mastarı olan “hilafet” teriminin Kur'an'da İslâm toplumunu yönetecek devlet başkanı anlamında kullanıldığını ve fakihlerin bu âyetlere ve sahabe uygulamalarına dayanarak İslâm toplumunda bir halifenin iş başına getirilmesini vacip gördüklerini belirtmektedir.²²³

İslamoğlu mealin açıklamasını yaparken âyetin başında bulunan vav harfinin işlevini açıkladıktan sonra bu kıssanın ana fikrini “insanın yeryüzündeki varlık amacı ne melektir ne de şeytanlık; hatası ve kusuruyla insanlıktır, insanlık... İşbu yüzden insan beşer doğar, irade ve akılla insan olur. Vahiy irade ve akli doğru kullanma talimatıdır.” sözleriyle açıklamaktadır. İslamoğlu “melâike” kelimesini ayrıntılı olarak açıklamakta ve âyetteki kullanımın tamamen farklı bir gerçeği vurguladığını ve Razi'nin Âdemoğlu'nun emrine âmade olan meleklerin yeryüzü melekleri olduğunu söylediğini ve bunun söz konusu farklı gerçeğin püf noktası olduğunu belirtmektedir. Ayrıca “halife” kelimesinin de farklı kullanımlarını açıkladıktan sonra “özetle insan yeryüzünün kalfası kılınmıştır” diyerek açıklamasını bitirmektedir.²²⁴

Konuyla ilgili farklı kaynaklara baktığımızda şunları görmekteyiz: Mukâtil b. Süleyman, Tefsîr-i Kebîr'de Allah'ın Âdem'den önce melekleri ve

---

²²² Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.5.

²²³ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.15.

²²⁴ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.627.

cinleri yarattığını, melekleri semalarda cinleri de yeryüzünde iskân ettiğini ifade etmektedir. Fitne ve haset sebebiyle birbirleriyle savaşa tutunan cinlerin üzerine dünya semasında bulunan ve yine cinlerden oluşan ve iblisin de aralarında bulunduğu ordusunu gönderdiğini, yeryüzüne indiklerinde de semada mükellef oldukları ibadetle mükellef olmadıklarını görünce yeryüzünde kalmak istediklerini belirtmektedir. Bunun üzerine Yüce Allah'ın “ Ben yeryüzünde sizin yerinize geçecek bir halife yapacağım ve sizi de bana yükselteceğim” buyurduğunu ve melekler arasında amelleri en kolay olanlardan olmaları hasebiyle bu durumdan hoşlanmayarak âyette belirtildiği şekilde söylediklerini ifade etmektedir.²²⁵

Kuşeyrî, bu ifâdede Allah'ın Hz. Âdem ve zürriyetindeki sırrını açıkladığını belirtmektedir. Kuşeyrî açıklamasında Allah'ın her toprak parçasından bir miktar toplanmasını ve ardından Âdem'in toprağının kırk sabah yoğurulmasını emrettiğini, meleklerin de her birinin şaşkınlıklarını dile getirerek “Bu toprak ne ola ki?” dediklerini, Hz. Âdem'in sûreti oluştuğunda da o kadar güzel bir sanat ve şaşırtıcı bir hikmet göremediklerini ve Allah'ın “Yeryüzünde bir halife yaratacağım.” dediğinde kuşkuların dile getirildiğini sözlerin dile geldiğini ifade etmiştir. Allah'ın sözünün karşısında meleklerin “Orada bozgunculuk yapacak birisini mi yaratacaksın?” demelerinin bir itiraz olarak değil, soru anlamında yorumlanması gerektiğini çünkü onların masum yaratıklar olduğunu belirtmektedir. “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.” sözüyle kastedilenin Allah'ın onları sevmesi olduğunu “Ey melekler! Siz hallerinizi izhar edersiniz, Ben ise onlarda esrarımı gizlerim.” manasına geldiğini. “Ben sizin bilmediklerinizi bilirim” yani günah işlediklerinde kalplerinin kırıklığını, sizin ise tespih ve tenzihlerinizi izhar ederken kalplerinizin sağlamlığını bilirim manasına geldiğini ifade etmekte ve birçok rivâyete yer vermektedir.²²⁶

Sonuç olarak üç meal sahibi bu kıssayı bir temsil olarak değil bir vakıa olarak kabul etmekte halife kavramını da benzer şekilde anlamaktadırlar.

---

²²⁵ Mukâtil b Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, s.67

²²⁶ Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, s. 49,50.

Ancak İslamoğlu Allah'ın halifesi değil de yeryüzünün halifesi olmasına vurgu yapmakta ve halife yaratmak yerine tayin etmek, atamak manasında anlamaktadır.

3.2.2.2 Zülkarneyn Kıssası

Hız. Peygamberi imtihan etmek maksadıyla müşriklerin veya Yahudilerin Mekke döneminde Hız. Peygamber'e sordukları bir takım sorulara cevap olarak nâzil olan Kehf Suresi 18/83-98'de anlatılan kıssaya Zülkarneyn kıssası adı verilmiştir. Kıssada zikredilen bu kahraman kişinin bir peygamber, kral, melek veya salih bir kul olduğu yönünde bir çok farklı görüş mevcuttur. Zülkarneyn kıssasının nerede ve hangi dönemde yaşandığına dair de bir ittifak sağlanamamıştır.²²⁷

Zülkarneyn kıssasının anlatıldığı âyetlerin ilki olan Kehf Suresi 18/83 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(Ey Resulüm) Sana Zülkarneyn'i soruyorlar. De ki: “Size ondan bir hatıra okuyacağım.”²²⁸

Döndüren Meali: “Sana Zülkarneyn'i soruyorlar. De ki: “Size onunla ilgili bazı şeyler anlatacağım.”²²⁹

İslamoğlu Meali: “Bir de sana Zülkarneyn hakkında soruyorlar; de ki: “Size ona ilişkin birtakım anı(lar) aktarayım.”²³⁰

Üç meal incelediğimizde âyetin çevirilerinin farklı olduğunu görmekteyiz. Feyizli “bir hatıra okuyacağım” ifadesine yer vermekte, Döndüren “bazı şeyler anlatacağım” şeklinde çeviri yapmakta, İslamoğlu ise “anılar aktarayım” şeklinde çeviri yapmaktadırlar.

Kıssanın içeriği hakkında mukayese yapma yoluna gittiğimiz için bu kıssa ile ilgili meallerin açıklama bölümleri üzerinde duracağız. Meallerde bu

²²⁷ Öztürk, Mustafa, “Zülkarneyn” DİA, İstanbul, 2013, c. 44, s. 564.

²²⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 301.

²²⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.717.

²³⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 298.

âyetin ve Zülkayneyn kıssasını anlatan devam niteliğindeki âyetlerin açıklama bölümlerine baktığımızda farklı açıklamalarla karşılaşmaktayız. Feyizli, Zülkayneyn hakkında bazı görüşler bulunduğunu, bir gruba göre onun Makedonya Kralı Büyük İskender olduğunu, diğer bir grubun ise onun putperest olduğunu söylediklerini ifade etmektedir. Feyizli, Kur'an'da bahsedilen Zülkayneyn adlı kişinin Allah'a ve ahiret gününe inanan salih bir kimse olduğunu ve bu konuda da ittifak olduğunu belirtir. Feyizli, ilgili âyetlerde geçen "kara balçıklı su gözesinin" Atlas okyanusu olduğunu parantez içinde belirtmektedir. "Güneşin doğduğu yere ulaşınca onun kendilerine hiçbir siper nasip etmediğimiz bir kavim üzerine doğdu" âyetindeki kavimin güneşten korunacak evi ve elbiseleri olmayan zenci insanlar olduğunun söylendiğini açıklamakta ve buna Sâbûnî'nin tefsirini referans olarak göstermektedir. Ayrıca Zülkarneyn'in gittiği bu bölgenin de Uzakdoğu olabileceğini ifade etmektedir.²³¹

Döndüren ise mealinde ise Zülkarneyn'in peygamber olup olmadığının açık olmadığı ifade edilmiştir. Onun Makedonya Kralı Büyük İskender olduğunun ileri sürüldüğünü ancak onun tarihte büyük bir set yapma ve peygamber olma niteliklerinin sabit olmadığını ifade eden Döndüren, Şibli Nu'manî'ye göre Zülkarneyn'in Fars Kralı Dârâ olduğunu, Ebu'l-Kelâm Âzâd'ın araştırmalarına göre ise onun Kral Kuruş olduğunu ve yaptığı seddin ise Kuruş Boğazı olduğunu ifade etmektedir. Müfessirlere göre Zülkarneyn'in ilk karşılaştığı topluluğun küfür ehli olduğunu ve bu yüzden Zülkarneyn'in onları cezalandırma ve eğitim ve irşad ile yola getirme konusunda serbest bırakıldığını ifade etmektedir. Zülkarneyn'in doğuda gittiği, güneşin engel olmaksızın doğduğu yerin Afrika'nın doğu kıyıları olduğu gibi Asya'nın uzak doğusu olmasının da güçlü bir ihtimal olduğunu vurgulamaktadır.²³²

İslamoğlu ise açıklamasında öncelikle ilk âyette "aktarayım" ifadesiyle çeviri yapma sebebini dil kurallarına göre açıklamaktadır.

---

²³¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.302.

²³² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.722,723.

Tefsirlerdeki çoğu problemlili ve birbirini tutmayan yorumlar olduğuna vurgu yapan İslamoğlu bu kıssada insanlıkla yaşıt olan iki zıt üsluba dikkat çekildiğini ifade etmekte ve bunların zor ve zorbalıkla yönetme bir de katılımcı ve gönüllülük esasına göre güzellikle yönetme olduğunu zikretmektedir. Bu temsili kıssanın güç ahlakı konusunda ilahi bir uyarı taşıdığını belirtmektedir. Âyetlerde geöen “güneş ışığından gayrı bir örtü” ile gecenin kastedilmiş olabileceğini eğer böyle ise de gündüzü uzun bölgelerin kastedilmiş olacağını ifade etmektedir.²³³

Sonuç olarak üç mealde de Zülkayneyn kıssası ile ilgili farklı açıklamalar ihtilaflı konular zikredilmiş ve tercih ettikleri görüşler üzerinden açıklamalarını yapmışlardır. Kıssa hakkındaki ihtilafların üç mealin açıklamalarında da etkilerini görmekteyiz.

3.3.2.3. Hz. Musa ve Salih’in Kıssası

Hz. Musa ve salih kulun kıssası halk arasında da oldukça meşhur olan ve eski zamanlardan beri dillerde dolaşan bir hikâyedir. Kur’an’da Kehf Sûresi 18/60-82 âyetlerinde anlatılan uzun kıssalardandır. İncelememize konu olan üç mealde bu âyetlerin çevirilerinden çok müfessirlerin yorum/dipnotları üzerinden konuyu mukayese etmeye çalışacağız. Bu sebeple bütün âyetleri çeviri bağlamında zikretmek yerine ilgili âyetlerde dikkat çekici hususlara değineceğiz.

Kehf 18/60 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: “*Bir vakit Musa (hizmet eden) gencine demişti ki. Ben (Hızır’la buluşmak için) iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayıp gideceğim veya uzun zaman geçireceğim.*”²³⁴

Döndüren Meali: “*Hani Musa bir zamanlar genç arkadaşına şöyle demişti: Ben yıllarca zaman harcamam gerekse bile iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar yoluma devam edeceğim.*”²³⁵

²³³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s. 298,299.

²³⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 299.

²³⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.714.

İslamoğlu Meali: “Bir zaman da Musa yardımcısına demişti ki iki denizin birleştiği yere varıncaya dek durmayacağım, isterse (oraya varmam) bir ömür sürsün.”²³⁶

Feyizli, Hz Musa ve Salih kulun kıssasının anlatıldığı bu âyetlerde neredeyse kayda değer bir açıklama yapmamakta ve kısa parantez içi açıklamalara yer vermektedir. Bu parantez içi açıklamalarda salih kulun Hızır olduğunu ifade etmektedir. Feyizli, balığın dirileceği yerin Hz. Musa’ya Hızır’la buluşma yeri olarak bildirildiğini ifade etmektedir.²³⁷

Döndüren açıklamasında bu salih kula Allah’ın kendi katından ledün ilmi verdiği kişi olduğunu belirtmektedir. Çoğunluğa göre Hz Musa’nın yanındaki gencin Yûşa b. Nûn, ledün ilmi verilen salih zatın da Hızır (a.s) olduğunu ifade etmektedir. Hızır ile buluşmak için yapılan yolculuğun Tih sahrasında olduğunu zikreden Döndüren, iki denizin birleştiği yer için yapılan yorumları maddeler halinde açıklamakta, buluşma yerinin ayrıca Karadeniz ve Akdeniz birleşme yeri olan İstanbul boğazının karşısı Beykoz Yuşa Tepesi olduğunun söylendiğini belirtmektedir. Kitab-ı Mukaddes’te Hz. Musa’nın bu hikâyesinden bahsedilmediğini belirtmektedir. Müsteşriklerin ise Musa-Hızır kıssasını saptırmak istediklerinden ve bu sebeple bu kıssanın Gıldamış Destanından, İskender hikâyesinden ve Yahudi efsanesinden veya Grek mitolojik öykülerinden kaynaklanmış olduğunu ileri sürdüklerini kaynakları da zikrederek belirtmektedir. Bu kıssada Musa’nın zahir ilmi, Hızır’ın ise bâtın ilmi temsil ettiğini, kıssada zikredilen gemi yolculuğu, bir çocuğun sebepsiz ölümü, yıkılmaya yüz tutan duvarın düzeltilme gibi olaylarının sosyal mesaj içerikli olduğunu ifade etmektedir. Bu kıssanın, her sosyal olayın kaza ve musibetlerin görünen yüzü yanında bir de görünmeyen iç yüzünün bulunduğunu gösterdiğini ifade etmektedir.²³⁸

İslamoğlu dipnotlardaki açıklamasında bu kıssada anlatılmak istenenlerin hakikatlerin malumatfuruşluklara, spekülasyonlara ve

---

²³⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.293.

²³⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.299.

²³⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.715,716.

polemiklere kurban edilmemesi olduğunu belirtmektedir. İslamoğlu bu kıssadaki Musa ile ilgili birtakım varsayımlar ileri sürüldüğünden bahsetmektedir. Yine âyette geçen iki denizin birleştiği yer ile ilgili bazı müfessirlerin tamamen simgesel bir yoruma tabi tutarak iki denizin zâhirî ve bâtinî bilgi olduğunu ve Musa'nın amacının da bu iki bilgenin kesiştiği noktaya ulaşmak olduğunu söylediklerini belirtmekte ve bu kaynakların Beydâvi ve Âlûsî olduğunu belirtmektedir. Kıssadan çıkarılacak iki türlü hisse olduğundan bahseden İslamoğlu, bu maddeleri açıklamaktadır. Buradan çıkarılacak dersin “ hiçbir şey salt güzünüzle gördüğünüzden ibaret olmayacağını, insanları “vallahî gözümle gördüm” diyerek niyetlerini ve amaçlarını bilmeden yargılayıp mahkûm etmemek gerektiği olduğunu açıklamaktadır. Kıssada ayrıca dini ve şeriatı/hukuku Musa'nın temsil ettiğini ifade eden İslamoğlu, bilge kulu taklid ederek yapılan bir çocuk öldürmenin vs. hukuk nazarında kişiyi katil yapacağını belirtmektedir. Kişinin “Ben bilge kulu taklid ederek yaptım aslında hakikat şudur” gibi savunmalarına kapı aralanırsa her kişinin işlediği suça bâtinî bir kılıf bulacağını ve sonuç olarak da hukuk, nizam ve düzenin kalmayacağına vurgu yapmaktadır. Bu sûrenin aynı zamanda bu kıyası yapma fırsatını bize verdiğini belirten İslamoğlu, burada din ve hukuk açısından bilge kulun değil, Musa'nın haklı olduğunu belirtmekte ve Allah'ın sıradan kullarını bir Resulün dahi bilmekten aciz kaldığı şeyleri bilmekle yükümlü tutmayacağını ifade etmektedir.²³⁹

Sonuç olarak kıssanın geçtiği âyetleri üç mealde mukayese ettiğimizde Feyizli'nin âyetlerle ilgili ufak tefek açıklamalar dışında bir açıklama yapmadığını görmekteyiz Döndüren ise kıssayı uzunca anlatmakta ve özellikle içerisinde zikredilen kişilerin hakkındaki rivâyetlere yer vermektedir. İslamoğlu ise iki mealden farklı olarak fazlaca kendi yorumunu katarak kıssayı tahlil etme yoluna gitmiştir.

---

²³⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s.296.

3.2.3. Kadınlarla ilgili Âyetlerin Karşılaştırılması

İslam gerek İslamiyet öncesi durumları, gerekse toplumsal konumları sebebiyle kadınlarla ilgili birçok yeni hüküm getirmekte ve kadınları hak ettiği mertebeye ulaştırmaktadır. Günümüz toplumlarında hala tartışılmakta olan kadınların hakları ile ilgili Kur'anî söylemin ne olduğunu bilmek ve bu hükümleri doğru anlamlandırabilmek oldukça önem arz etmektedir. Bu sebeple incelememize konu olan meallerin kadınlarla ilgili âyetleri nasıl anlamlandırdıkları ve ne gibi yorumlar yaptıklarını mukayese etmek istiyoruz.

3.2.3.1. Kadınların Yaratılışı

İslamiyet öncesi geleneklerin dini boyuta taşınarak bazen karıştırıldığı ve bu sebeple yıllardır bitmek bilmeyen bir tartışma konusu olduğu bilinmektedir. Gelenekler, örf ve adetler, ataerkil aile yapısı da göz önüne alındığında insanların kadın haklarıyla ilgili bir nevi dinileştirdiği kalıplaşmış düşünceleri de meallere zamanla yansımıştır. Bu bakımdan inceleme konumuz olan meallerde bu yansımaların olup olmadığını anlamak açısından kadınlarla ilgili âyetleri mukayese edeceğiz.

Nisa Suresi 4/1 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Ey İnsanlar! Sizi bir nefisten yaratan, ondan (onun özünden/maddesinden) de eşini (Havva 'yı) vücuda getiren ve kendisinden de pek çok erkek ve kadın üretilen yayan Rabbinizin emrine uygun yaşayın/O'na karşı gelmekten sakının.”*²⁴⁰

Döndüren Meali: *“Ey İnsanlar! Sizi tek bir kişiden yaratan, eşini de ondan var eden ve bu ikisinden pek çok kadın ve erkek türeten Rabbinizden korkun!”*²⁴¹

---

²⁴⁰ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 76.

²⁴¹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 192.

İslamoğlu Meali: “*Ey insanlık! Sizi bir tek canlı varlıktan yaratan, ondan da eşini yaratan ve her ikisinden de birçok erkek ve kadın var eden Rabbinize karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun.*”²⁴²

Üç mealde de cümle kurulumu birbirine benzer şekildedir. Ancak meallerin açıklamalarına baktığımızda Feyizli’nin mealinde herhangi bir açıklamanın yer almadığını görmekteyiz. Feyizli, dipnot olarak açıklama yapmak yerine âyetin mealini yaparken parantez içinde açıklamaya yer vermekte ve kadının, yani Havva’nın erkeğin özünden/maddesinden yaratıldığını belirtmektedir.²⁴³

Döndüren, açıklamasında Allah’ın Hz. Havva’yı Hz. Âdem’den yarattığını belirtmekte ve hem ilgili âyetleri hem de Tevrat’tan bölümleri referans olarak göstermektedir. İlk insanın yaratılışından, ilk evlilik şekillerinin nasıl olduğu, nasıl çoğaldığından bahsetmekte ve kadının kaburga kemiğinden yaratıldığını rivâyet eden hadisleri zikretmektedir. Bazı rivâyetlerde kadınlara iyi davranmaktan söz edilmesine değinerek eğri olan kaburga kemiğinin tam olarak düzeltilmek istenirse kırılacağını belirtmekte ve kadına karşı kötü davranmakta ileri gidilirse kadının kırılacağından ve bunun da boşanma anlamına geldiğinden bahsetmektedir.²⁴⁴

İslamoğlu ise, dipnotunda âyetteki “insan” lafzına vurgu yapmakta, kadın olsun erkek olsun insanoğlunun bir tek özden yaratıldığına delalet olduğunu ifade etmektedir. “Zevc” için “eş, çiftlerden her biri” olduğu belirtmekte ve kelimenin hem “eril” hem de “dişil” yapısına karşılık olarak “eril veya dişil olmayan” bir kelime olduğunu belirtmektedir. İslamoğlu mealin açıklamasında, ayette geçen “ondan da eşini” ifadesinin “erkeğin cinsinden kadının yaratılması” olarak anlaşılması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca “ondan” ifadesinin, eşin de aslı olan biyolojik kökenin bölünerek çoğalmasına delalet edebildiğini belirtmekte ve kaynak olarak Râzî’den naklen Ebu Müslim’i göstermektedir. İslamoğlu açıklamasında “kadının

²⁴² İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 764.

²⁴³ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 76.

²⁴⁴ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 195.

erkeğin kürek kemiğinden yaratıldığını” rivâyet eden hadisi naklettikten sonra bu sözün mecaz olduğunu savunmaktadır.²⁴⁵

3.2.3.2. Evlilik

Kur’an-ı Kerim’de nikâhtan ve nikâhtan doğan sorumluluklardan bahsedilmektedir. Nikah konusu, hem meallerde hem de tefsirlerde müfessirlerin kendi yaklaşımları doğrultusunda değerlendirildiği çalışmamıza konu olan üç mealde nikâh âyetlerini kapsamında mukayese edeceğiz. Kır’an-ı Kerim’de evlilik konusundan bahsedilen sürelerin başında Nisa Sûresi gelir. Bu sebeple çalışmamızda Nisa Sûresi’nden ilgili bölümleri inceleyeceğiz.

Nisa Suresi 4/3 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Eğer yetim kızlar(la hoşunuza gitsin veya gitmesin, malı için evlendiğiniz takdirde, aile olarak onlar)ın haklarını tam gözetemeyeceğinizden korkarsanız sizin için helal olan (başka hür) kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâh edin. Eğer yine (o kadınlar arasında da mühim olan huzur ve) adaleti gözetemeyeceğinizden korkarsanız, o zaman bir tane ile veya (varsa sahip olduğunuz) cariye ile yetinin.”*²⁴⁶

Döndüren Meali: *“Eğer yetim kızlarla evlendiğinizde, adaletli davranmamaktan korkarsanız, hoşunuza giden diğer kadınlardan ikiye, üçe ve dörde kadar evlenin, eğer onların arasında da adaletli davranmamaktan korkarsanız, biriyle veya sahip olduğunuz cariyelerle yetinin.”*²⁴⁷

İslamoğlu Meali: *“Ve eğer yetimlere, adil davranmamaktan korkuyorsanız size helal olan diğer kadınlardan biriyle evlenin. (Hatta) ikisi, üçü, dördüyle; ama onlara adil davranmamaktan korkuyorsanız, o zaman bir tanesiyle ya da meşru olarak sahip olduklarınızla (yetinin)...”*²⁴⁸

²⁴⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 764.

²⁴⁶ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 75.

²⁴⁷ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s. 193.

²⁴⁸ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 764.

Üç meale baktığımızda çevirilerin genel olarak birbirine benzer olduğunu görmekteyiz. Feyizli, açıklamalarını dipnot olarak değil de genellikle diğer âyetlerde tercih ettiği gibi parantez içerisinde vermekte ve yetim kızlarla malı için evlenildiği vurgusunu yapmaktadır.²⁴⁹

Döndüren ise açıklamasında âyetin nüzul sebebini zikretmektedir. Hz. Aişe'den nakledilen rivâyete göre savaş sonrasında bir yetim veya dul bir kadına veli olan kimselerin, onların malları için evlendiklerini ve mehirlerini vermedikleri gibi haksızlık da yaptıklarını belirten Döndüren, âyetin bu haksızlıkları önlemek için nazil olduğunu ve adaletli davranılmasının istendiğini belirtmektedir. Bu âyetle birden çok evliliğe o zamanki şartlarda kapı açılmış olduğunu, ancak âyetin sonunda tek evliliğin gereğinin vurgulandığını belirtmektedir. Muhammed Hamidullah'a göre burada birden çok evliliğe evdeki yetim çocuklara bakma güçlüğü yüzünden ruhsat verildiğini belirtmektedir. Yetimlerin aile içine alındığını ve evdeki bir eşin bu yetimlere bakmakta güçlük çektiğini ifade eden Döndüren, çok eşliliğin birçok dinde fazlaca yaygın olduğunu söylemekte ve bu dinleri zikrederek açıklamakta, sonuç olarak çok eşliliğe sınırlama getiren ilk dinin İslam olduğunu vurgulamaktadır.²⁵⁰

İslamoğlu da Döndüren'e benzer yorumlara yer vermektedir. Hz. Aişe'den nakledilen hadisi zikreden İslamoğlu âyetteki sayıların sınırlama mı yoksa rakam mı olduğunun tartışılan bir mesele olduğunu ifade etmektedir. "Vav" bağlacını bildiren "ev"(veya) saymanın, İbn Hişam'ın da dediği gibi bir delilinin olmadığını ve her hâlükârda bu âyetin olağanüstü durumlarda - mesela savaş durumları gibi- dul ve yetim kızların kadınların mağduriyetini gidermek için birden fazla evliliğe cevaz verdiğini ifade etmektedir. Bu düşüncesini âyetin savaşın açtığı yaraları sarmak için nazil olduğunu belirterek teyit etmektedir.²⁵¹

---

²⁴⁹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 76.

²⁵⁰ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 195.

²⁵¹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 765.

3.2.3.3. Boşanma

Arapçadaki “talak” kelimesi ile Türkçe’deki “boşanma” kelimesi aynı anlamdadır. Talak kelimesi serbest kalmak, ayrılmak, bırakmak, bağdan kopmak gibi anlamlara gelmektedir.²⁵² İslâm Hukuku’nda ise talak, nikâhla kurulmuş olan evlilik bağının çözümlenerek ortadan kaldırılması anlamındadır.²⁵³ İslamiyet evlilik kurumuna oldukça önem vermekte ve toplumun inşası için, nesillerin korunması için evliliğin gerekliliği üzerinde vurgu yapmaktadır. Evlilik, Hz. Peygamber’in de evliliklerinden anlaşılacağı üzere sevgi, saygı temeli üzerine kurulan bir müessesedir. Ancak her zaman evlilik müessesesi istenildiği gibi gitmemekte ve eşler boşanma kararı almaktadır. Sevgi, saygının ve huzurun bittiği böyle durumlarda İslam boşanmaya izin vermekte ve evlilik son bulmaktadır. Bu son verme işlemi talak veya boşanma adıyla yeni bir hukûkî sürecin başlangıcı anlamına gelir. Boşanma yani talak konusu da yine eski dönemlerden beri tartışılan önemli konulardan biridir ve mealleri tanımamın açısından bizlere önemli ipuçları vermektedir.

Boşanma konusunun geçtiği Bakara Suresi 2/227 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Yok eğer (yeminden dönmeyerek) boşanmaya kara vermişlerse (ayrılırlar). Allah şüphesiz işitendir, (niyetlerini) bilendir.”*²⁵⁴

Döndüren Meali: *“Eğer onlar boşanmaya karar verirlerse (ayrılırlar). Hiç kuşkusuz Allah çok iyi işiten çok iyi bilendir.”*²⁵⁵

İslamoğlu Meali: *“Ama eğer ayrılmaya karara verirlerse, bilsinler ki Allah her şeyi işitendir, her şeyi bilendir.”*²⁵⁶

²⁵² İsfhani, el-Müfredat, s. 639.

²⁵³ Arik, M. Selim. “Boşanma (Talak) Konusunda Bazı Yanlış Algılamalar”, *Diyanet İlmî Dergi*, 40. Cilt, 1. Sayı, 2004, s. 101.

²⁵⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 35.

²⁵⁵ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 88.

²⁵⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 669.

Üç meali incelediğimizde cümlelerin kuruluş biçimi özellikle Feyizli ve Döndüren meallerinde oldukça benzerlik göstermekte hatta âyetin sonunda her iki mealde de parantez içinde “ayrılırlar” ifadesine yer verilmektedir. İslamoğlu mealinde ise çevirisine “ama” ifadesiyle başladığını görmekteyiz Feyizli ve Döndüren âyetle ilgili herhangi bir açıklamaya yer vermemekte İslamoğlu ise dipnotunda bu âyetin kişinin “ilâ” ile neyi amaçladığını Allah’ın bildiğini vurguladığını ve erkekleri sorumlu davranmaya çağırdığını ifade etmektedir.²⁵⁷

Konu ile ilgili diğer bir âyet olan Talak 65/2 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: *“Sonra (onlar iddetleri için evde en fazla üç ay bekleme) müddetlerinin sonuna vardıkları zaman ya (dönerek) onları (nikâhınız altında) tutun, yahut güzellikle (haklarını vererek) onlardan ayrılın. (Eşinize tekrar dönerken veya son kez boşarken de) içinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun”*²⁵⁸

Döndüren Meali: *“İddet sürelerini doldurdıklarında ya onları iyilikle tutun, ya da onlardan iyilikle ayrılın! İçinizden iki adaletli kişiyi de tanık tutun.”*²⁵⁹

İslamoğlu Meali: *“İmdi, sürelerinin sonuna yaklaştıklarında ya onları meşru bir biçimde tutun, ya da meşru bir biçimde ayırın ve siz(in toplumunuzdan) adaletli iki kişiyi de şahit bulundurun.”*²⁶⁰

Feyizli âyetin açıklamasında bâin ve ric’î talak üzerinde vurgu yapmaktadır. Eğer erkek birinci ya da ikinci boşamadan sonra pişman olarak kadına dönmezse ve üçüncü temizlenme biterse, bu boşanmanın artık bâin talak olduğunu ve artık eşlerin tekrar nikâhsız birbirine haram olduğunu belirtmektedir. Boşamadaki bu üç aşamanın eşler arasında uzlaşma

²⁵⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 669.

²⁵⁸ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 557.

²⁵⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 1302.

²⁶⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 811.

sağlanması için bir fırsat olduğunu, boşamanın mecburî olduğu durumlarda şahitler bulundurmanın sünnete uygun olduğunu ifade etmektedir. Feyizli'nin şâyet devlet hüküm koymuş ise şahit bulundurmanın vacip hale geldiğini vurgulaması dikkat çekici bir yorumdur.²⁶¹ Döndüren, âyetin bekleme süresinin sonuna yaklaşmış olan kadınla ilgili kocanın yapacağı işleri belirttiğini söylemektedir. Buna göre; ric'î talakla boşama olmuş ise, barışıp evliliği sürdürebileceğini, bir veya iki bâin boşama ile boşamış ise nikâh yenileyip evliliği sürdürebileceğini ya da ayrılmak istiyorsa her durumda iddet sona erince eşlerin birbirlerine yabancılaştığını ifade etmektedir. Üç talakla boşama durumunda ise kadının başka bir erkekle evlenip ayrılması olmadıkça eski eşlerin birbirine dönmesinin söz konusu olmadığını vurgulamaktadır.²⁶² Döndüren'in şahitlikle alakalı hiçbir açıklamaya yer vermemesi ise dikkat çekicidir. İslamoğlu ise, ayette kadın ve erkeğin haklarının kaybolmaması için hukûkî bir bağlayıcılığa kavuşturulmasının kastedildiğini belirtmekte ve şahitlerin gerekliliğine değinmektedir. Gerekçe olarak da şahidi olmayan talakta mağdurların meydana gelebileceğini ve bunun ilahi emre aykırı olduğunu ifade etmektedir. İslamoğlu, nasıl ki nikah kıyılırken şahitler gerekiyorsa, boşanmada da şahitlerin gerektiğini söylemektedir. Ayrıca nikâh/boşanma akitlerinde doğan zararın alım-satım akitlerinde oluşan zarardan çok daha büyük olduğunu belirtmektedir.²⁶³

3.2.3.4. Miras

Miras “irs” veya “virase” kökünden türeyen bir kelimedir. Ölen kimseden geriye kalmış şey, başkasından kalan şey, bir şeyin bir kişi veya topluluktan başkasına geçmesi, akit veya benzer bir işlem olmadan elde edilen servet,²⁶⁴ manalarında kullanılmaktadır. Miras kelimesinin sözlük anlamı “kök, temel; birinin diğerinden devraldığı eski durum, bakiye” şeklindedir. Fıkhî bir terim olarak ise, ölen bir kişinin/mûrisin mallarının

²⁶¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.557.

²⁶² Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 1305.

²⁶³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 811.

²⁶⁴ İsfehani, *el-Müfredat*, s. 1147.

akıbetini düzenleyen kurallar bütünüdür. Miras kelimesi Kur'an'da ebedî mülkün ve hâkimiyetin Allah-u Teala'ya ait olduğundan bahseden iki âyette²⁶⁵ geçmektedir. Ayrıca aynı kökten türeyen birçok isim ve fiil mirasçılık anlamında birçok ayette geçmektedir.

Birçok konuda olduğu gibi miras konusu da kadınlar çerçevesinde ele alınmış ve kadınlara mirastan verilecek pay uzun zamanlardan bu yana tartışmalara konu olmuştur.

Konu ile ilgili Nisa 4/7 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: “(Ölen) ana-baba ve akrabasının ardından erkeklere hisse vardır. Yine ana-baba ve akrabasının (geride) bıraktıklarından kadınlara da hisse vardır. Gerek azından gerek çoğundan (ne varsa) farz kılınmış bir hisse olarak (her ikisine de) verilir.”²⁶⁶

Döndüren Meali: “Ana-babaların ve yakınların bıraktıkları mirasta erkeklerin payı vardır, ana-babaların ve yakınların bıraktığı mirasta kadınların da payı vardır. Bunlar az olsun çok olsun belirli paydır.”²⁶⁷

İslamoğlu Meali: “Ana-Baba ve akrabaların bıraktıklarında erkeklerin bir payı (zaten) vardır. Ana-Baba ve akrabaların bıraktıklarında az ya da çok kadınların da bir payı olmalıdır. (Allah tarafından) farz kılınan bir paydır bu.”²⁶⁸

Üç meale baktığımızda âyeti Türkçe anlamlandırmada aralarında belirgin farklar görmekteyiz. Feyizli ve Döndüren âyeti genel itibariyle birbirlerine yakın çevirmekte ancak en sonda Feyizli “az veya çok verilir” şeklinde çevirirken, Döndüren “az veya çok belirli paydır” şeklinde çevirmektedir. İslamoğlu ise iki mealden çok daha farklı bir çeviri yapmaktadır. İslamoğlu erkeklerin payının önceden beri var olduğuna işaret eden “zaten” lafzını parantez içinde vermekte ve “az veya çok kadınların da

²⁶⁵ Âl-i İmrân 3/180; Hadîd 57/10.

²⁶⁶ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.77.

²⁶⁷ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.199.

²⁶⁸ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 766.

payı vardır” şeklinde çevirmektedir. Feyizli âyetle ilgili herhangi bir açıklamaya yer vermemektedir. Döndüren ise âyetin nüzul sebebini zikretmektedir. Savaş sonrası Ensar’dan Evs b. Sabit vefat edince malına yeğenin el koyduğunu ve eşi ile yetim çocuğuna bir şey bırakmadığını ve durumu eşi Hz.Peygamber’e bildirdiğini anlatmaktadır. Bu durum üzerine burada miras payları belirlenmediği için Hz.Peygamber’in velilere haber göndererek malı muhafaza etmelerini bildirdiğini ifade etmektedir. Döndüren daha sonra inen açıklamayı 11 ve 12. âyetlere göre mirasın taksimi yapıldığını Kurtûbi ve İbn Kesir’i referans göstererek belirtmektedir.²⁶⁹ İslamoğlu ise açıklamasında Döndüren mealinde olduğu gibi âyetin nüzul sebebini anlatmaktadır. İslamoğlu’nun açıklamasında dikkat çeken açıklamalar bulunmaktadır. Âyetteki “az veya çok” ifadesinin 32. âyetin de ışığında 11. âyetteki “ikiye bir nisabının” mutlak olmadığına en güzel göstergesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu ifadenin açılımının şimdilik az olur, gelecekte şartlar uygun hale geldiğinde çok olur şeklinde de anlaşılabilceğini ifade etmektedir.²⁷⁰

Miras konusunun tartışıldığı âyet olan Nisa Suresi 4/11 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Allah size çocuklarınızın hakkında erkeğe kadının/kızın hissesinin iki misli (miras vermenizi) emreder...”*²⁷¹

Döndüren Meali: *“Allah çocuklarınız konusunda erkeğe iki dişinin payı kadar (miras) verilmesini emreder...”*²⁷²

İslamoğlu Meali: *“Allah size çocuklarınız konusunda (şunu) tavsiye eder: Erkek, iki kadının payına denk alır, ...”*²⁷³

²⁶⁹ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s. 200.

²⁷⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 766.

²⁷¹ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 77.

²⁷² Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s. 199.

²⁷³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 767.

Üç meale baktığımızda miras hakkının nasıl olduğu üzerinde üç müfessirinde uzunca açıklamalara yer verdiklerini ve bu açıklamalarda kendi kanaatlerini de yansıttıklarını görmekteyiz. Feyizli, İslam miras hukukundaki hisse dağıtımının sorumluluk yüklenenler arasındaki dengeleme esasına göre yapıldığını söyler. İslam aile hukukunda evlenirken mehir verecek, düğün masraflarını karşılayacak, ev tutacak, iş kuracak, evlendikten sonra da gerek eş ve çocuklara, gerek muhtaç olan yakın akrabaya bakacak, nafaka verecek olan kişinin erkek olmasından dolayı daha çok sorumluluğa ait olduğunu, kadının ise bunlardan sorumlu olmadığını, hatta mehir ve babasından aldığı mirasın da kadına ait olduğunu ve bundan dolayı erkeğin yarısı hisse aldığını ve bu durumun kız çocuklarının anne ve babalarına mirasçı olduklarında böyle olduğunu belirtmektedir. Bunun dışındaki birtakım miras işlerinde erkek kardeşiyle aynı hisseye sahip olduğu durumların da olduğunu ifade eder. Kadınların esbab-ı feraiz olarak 8-9 yerde pay sahibi olduklarını, erkeklerin ise 3-4 yerde pay sahibi olduğunu belirten Feyizli, kadınların genel olarak mirastan çeşitli konumlarda daha fazla hak sahibi olduklarını belirtmektedir.²⁷⁴ Döndüren ise, yine Feyizli gibi kadın ve erkeklere yüklenen sorumlulukları anlatarak âyeti açıklamaktadır. Mirasta erkeğe kadının iki katı pay verilmesinin kadın hakkının gözetilmediği izlenimi verebileceğini, ancak böyle bir durumun söz konusu olmadığını belirtmektedir. Kadının geçiminin önce babasına kardeşine.. vs. evlendikten sonra da eşine ve çocuğuna ait olduğunu yine kadının evlenirken mehir, çeyiz ve miras aldıklarını ve bunda hiç kimsenin hakkının olmadığını, sadece kadına ait olduğunu, ayrıca kadının erkeği geçindirme gibi bir sorumluluğunun da olmadığını belirtmektedir. Bütün bunlar ışığında bu hükmün adaletli olduğunu vurgulamaktadır.

Âyetin nüzûl sebebini de zikreden Döndüren, miras âyetlerinin âmm lafız olup meşhur iki hadisin bunu tahsis ettiğini belirtmekte ve bu hadisleri zikrederek açıklamasını tamamlamaktadır.²⁷⁵ İslamoğlu ise, âyette belirtilen oranın hadd-i ednâ mı, hadd-i â'la mı yoksa hadd-i mutlak mı olduğunun 1-)

---

²⁷⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.77.

²⁷⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.200.

miras oranlarının düzenlenmesinde ilahî maksadın ne olduğuyla 2-) vahyin teşri yönüyle 3-) hükmün illete mebni olup olmadığıyla alakalı olduğunu belirtmektedir. Miras oranlarında ilahî maksadın hukuk ve adaletin tecelli etmesi için kulluk ve insanlık sorumluluğunun yerine getirilmesi olduğunu, mirası elinde tutanın kadınlar değil, erkekler olduğunu anlatır.

Bu âyette erkeklerin sorumlu davranmaya davet edildiğini söyleyen İslamoğlu, “Kadına az ya da çok mirastan pay verin” âyetinin bu hükmün teşri yönü olduğunu ifade eder. “32. âyetteki “iktisab” bizce hükmün illeti olarak okunmalıdır” diyerek, o günkü gelir kalemlerinin başında savaş ganimetlerinin, diyet ve kan bedellerinin geldiğini ve bunların da erkekler eliyle kazanıldığını iki hadis-i şerifi delil olarak göstererek anlatmaktadır. Bütün bu veriler ışığında bu oranın hadd-i mutlak olmadığı, en yüksek sınırı değil, en aşağı sınırı oluşturan illete mebni bir oran olduğu sonucuna varılacağını söylemektedir.²⁷⁶ Kuşeyrî, bu âyetteki vasiyetin emir anlamında olduğunu, Allah’ın mirası varisler arasında iki açıdan bir hak olarak belirlediğini ve bunların birincisinin farz, ikincisinin akrabalık olduğunu ve akrabalığın farzdan daha güçlü olduğunu çünkü akrabalığın malın bütününi kuşattığını belirtmektedir. Erkek için iki kadının payı kadar pay olduğunu, eğer iş kıyasa bağlı olsaydı, zayıflıkları ve acizyetleri nedeniyle kadınların tafdil edilmesi gerektiğini, fakat Allah’ın hükmünün bir illete dayanmadığını ifade etmektedir.²⁷⁷

3.2.3.5. Şahitlik

Bir şeye tanık olan, şahitlik eden, hazır olan manalarına gelen²⁷⁸ Şahitlik Fikhî bir terim olarak “bir duruma bir olaya tanıklık eden ya da tanık olan kimseyi ifade etmektedir.²⁷⁹ Kur’an’da kadınların şahitliği bazı âyetlerde özel olarak zikredilmekte, bazı âyetlerde de bir erkeğin yerine iki kadının şahitliğinden bahsedilmiştir. İslam dinin iki ana kaynağından birincisi olan

²⁷⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.767.

²⁷⁷ Kuşeyrî, *Letâifu’l-İşârât*, s. 310.

²⁷⁸ İsfehani, *el-Müfredat* s. 566.

²⁷⁹ Apyadın, Yunus, “*Şahit*” DİA, İstanbul, 2010, c. 38, s. 278.

Kur'an'daki özellikle "iki erkek veya bir erkekle iki kadın" ibarelerinin yer aldığı âyet erken dönemlerden itibaren sürekli tartışma konusu olmuştur.

"Müdayene/borçlanma âyeti" olarak bilinen Bakara Suresi 2/282'nin "şahitlikle ilgili ifadeyi" inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *"Erkeklerinizden iki de şahit tutun. Eğer iki erkek olmazsa razı ol(up güven)eceğiniz bir erkek ve biri yanılırsa diğerine hatırlatması için iki kadın gerekir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar."*²⁸⁰

Döndüren Meali: *"Erkeklerinizden iki kişiyi de tanık tutun, eğer iki erkek bulunmazsa tanıklıklarına güvendiğiniz bir erkek ile -birinin şaşırmaması durumunda diğerinin hatırlatması için- iki kadın tanık yeter. Tanıklar, çağırıldıklarında (tanıklık etmekten) kaçınmasınlar."*²⁸¹

İslamoğlu Meali: *"Ve erkeklerinizden iki kişinin şahitliğine başvurun! Eğer iki erkek bulunmazsa bu durumda doğruluğundan emin olduğunuz kimselerden bir erkekle iki kadını şahit tutun ki ikisinden biri şaşırır, unuttur ve yanılırsa diğeri ona hatırlatabilsin! Ve şahitler de çağırıldıklarında kaçınmasınlar!"*²⁸²

Tartışma konusu olan "bir erkek ve iki kadının şahitliği" meselesi üç müfessir tarafından ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Feyizli, bu buyruğun kadınların şahitlik yapabileceğine ancak iki kadının şahitlik yapmasını erkeğin bulunmaması şartına bağlamış olduğunu ifade etmektedir. Bu hususun kadının insanî ve kişilik açısından bir ayırımı tabi tutulması değil, hayâ duygusunun çok olması, duygularının ince olması ve duygusallık yönünün ağır basması ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır. Bu sebeple kadına daha müessir ve daha ağır yük gelen davalarda ve buna kıyasla had ve kısas gibi ceza davalarında şahitlik yapması gereğince korkmasını, unutmasını ve

²⁸⁰ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 47.

²⁸¹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 123.

²⁸² İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.683.

yanılmasını önlemek amacıyla başka bir kadınla konuşmak suretiyle takviye edilmesinin güvenilirliğinin temini için uygun olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu şekilde kadının psikolojik olarak da yıpranmaktan korunmasının sağlandığını söyleyen Feyizli, kadının yukarıda zikredilen konularda olayların içinde çok fazla nüfuz ve tahammül edemeyeceğinden dolayı bir şüphenin mevzu bahis olabileceğini belirtmektedir. Bunun dışında kadınların tekbaşlarına şahitlik yaptıkları yerler de olduğunu vurgulamaktadır.²⁸³

Döndüren'in mealinde açıklamasına baktığımızda Feyizli'nin açıklamasına yakın bir açıklama yaptığını görmekteyiz Döndüren de tıpkı Feyizli gibi kadının duygusal kişiliği üzerine vurgu yapmaktadır. İki erkek veya bir erkek ve iki kadın şahidin istenmesinin ispat kolaylığı için olduğunu belirten Döndüren özellikle mal konusunda böyle bir şahitliğin önem kazandığını ifade etmektedir. Kadının genellikle duygusal, utangaç, edepli ve ince ruhlu olması, dış olaylara karşı ilgisinin azlığı sebebiyle yargıç önüne tek başına çıkması yerine iki bayan olarak ifade vermesinin daha uygun bulunduğunu belirtmektedir.²⁸⁴

İslamoğlu açıklamasında diğer iki mealin açıklamasında olduğu gibi adalet konusuna vurgu yapmaktadır. Burada iki kadını bir erkeğe denk tutmanın kastedilmediğini ifade eden İslamoğlu, kadının ticari anlaşmalardaki bilgisizliği sebebiyle ortaya çıkabilecek muhtemel yanlışlıkları önlemek amacıyla bir tedbir bulunduğunu ifade etmektedir. İslamoğlu'nun diğer iki meale göre dikkat çekici açıklamaları bulunmaktadır. Öncelikle İslamoğlu Feyizli ve Döndüren meallerinde olduğu gibi kadının duygusal boyutuna hiçbir şekilde vurgu yapmadığını görmekteyiz. Ayrıca âyette kadın ve erkek gibi bir belirlemeye vurgu olmadığını buradaki amacın şahitlik yapacak kimsenin cinsiyetinin değil, hatta şahitliğinin bile değil, vadeli borçlanmalardaki mağduriyeti engellemek olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Nisa Suresi 15 ve Nur Suresi 4-8'de zina davasına bakılmadan dört

---

²⁸³ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 47.

²⁸⁴ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 124.

şahit istendiğini, Talak Suresi 2. ayette boşanma konusunda iki şahidin istendiğini ve bu âyetlerde cinsiyete vurgunun olmadığını belirtmektedir.²⁸⁵

3.2.3.6. Örtünme

S-t-r kökünden gelen setr, örtünmek ve örtünen şey demektir.²⁸⁶ Arapçada hamr, cilbab, tesettür ve hicab kelimeleri örtünmek manasında kullanılmaktadır. “Başörtülerini yakalarına kadar vursunlar/salsınlar” âyetinde zikredilen “hamr” ibaresi de başörtüsü anlamında kullanılmıştır.²⁸⁷ Tesettür “Örtünme, gizlenme, bir şeyin içinde veya arkasında gizlenme, kuşanma, başkalarıyla kendi arasına perde koyma” anlamlarına gelmektedir. Fıkhî bir terim olarak ise, erkeğin ya da kadının vücudunun belirli yerlerini dinî, fitrî, örfî yahut tabii bir gerekçe sebebiyle örtmesi anlamındadır.²⁸⁸ Kadınların örtünmesi konusu uzun dönemlerden beri belli kesimler tarafından siyasî açıdan sürekli gündeme getirilmiş, islamî dayanakları farklı, ilim dışı yorumlara tabi tutularak başörtüsünün gerekliliği tartışılmış, cehaletin ve gericiliğin sembolü olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında Müslüman olan belli gruplar arasında da İslam’ın öngördüğü başörtüsü şekilleri farklı anlaşılmış ve daima tartışma konusu olmuştur.

Tesettürle alakalı âyetlerden olan Nur Suresi 24/31 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli: *“Mü’min kadınlara da söyle gözlerini (harama istekle bakmaktan) sakınsınlar, mahrem yerlerini korusunlar. Ziyetlerini/ ziyet sayılan yerlerini meydana çıkarmasınlar/göstermesinler. Ancak (kendiliğinden) görünen (el, yüz) bu emrin dışındadır. Başörtülerini yakalarının üstüne kadar (boyunlarını örtecek şekilde) koysunlar. Ziyet (ve*

²⁸⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 684.

²⁸⁶ Cevheri, es-Sihah, s. 474; İsfehani, el-Müfredat, s. 480.

²⁸⁷ Cevheri, es-Sihah, s. 316; İsfehani, el-Müfredat, s. 362.

²⁸⁸ Apaydın, Yunus, “Tesettür” DİA, İstanbul, 2011, c. 40, s. 542.

ziynet sayılan yer)lerini (sayılanlar...)dan başkasına göstermesinler. Gizledikleri ziynetlerinin bilinmesi için ayaklarını vurmasınlar.”²⁸⁹

Döndüren Meali: “*İnanan kadınlara da söyle: Bakışlarını çevirsinler ve ırzlarını korusunlar. Süslerini -bunlardan görünen kısmı dışında- göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar. Süslerini (sayılanlar...)dan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri süslerinin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar.*”²⁹⁰

İslamoğlu Meali: “*Mü’min kadınlara da söyle, bakışlarını (yasak) olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar, cazibe ve güzelliklerini bunlardan görünen kısımlar dışında, (kamuya) açmasınlar; bunun için de başörtülerini yakalarının üzerine sıkıca tuttursunlar; cazibe ve güzelliklerini yalnızca (sayılanlara...) gösterebilirler. Bir de yürürken, gizli olan ziynetlerini teşhir etmek için ayaklarını yere vurmasınlar.*”²⁹¹

Üç meali incelediğimizde uzun açıklamalara yer verdiklerini görmekteyiz. Feyizli, başörtü ve türbanın farklı şeyler olduklarını anlatmaktadır. Yani kadınların başlarını, saçlarını, boyunlarını, kulaklarını, gerdanları ve sinelerini açık tutmamalarını ve iyice örtünmelerini ifade etmekte ve ayetteki emrin yerine getirilmesi için bir başörtüsünün kullanılması gerektiğini açıklamaktadır. Arapçada “hımar” çoğul haline de “humur” denilen şeyin başörtüsü demek olduğunu belirtmektedir. Bunun herkesin bildiği başörtüsü olduğunu, türbanın da Fransızcadan alınmış olduğunu söyleyen Feyizli, boynun kökünden başlayarak alnın üstünde bulunan kıl bitimine kadar saçları örtüp, kulak, göğüs ve boynu açık bırakan bir örtü olduğundan bahsetmektedir. Feyizli, cahiliye Arap kadınlarının bu âyetten önce başörtülerini boyunlarına bağlayıp uçlarını arkaya attıklarının boyun ve gerdanın açıkta kaldığını bu âyet ile cahiliye dönemindeki bu örtünme şeklinin kalktığını ifâde etmektedir.²⁹²

---

²⁸⁹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 352.

²⁹⁰ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.830.

²⁹¹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 709.

²⁹² Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.352.

Döndüren ise açıklamasında konu ile ilgili hadislere yer verdikten sonra Muhammed Esed'in " Bir kadının hâkim örfe uyarak açık tutabileceği yerler" şeklindeki yorumunun kasdı aşan bir yorum olduğunu ve âyetin kadınların boyun ve göğüslerini örtmelerini gerekli kıldığını ve hâkim örfü değiştirdiğini belirtmektedir.²⁹³

İslamoğlu "illâ mâ zahara minhâ" ifadesinden kaynaklanan müphemliğin birbirinden farklı birçok yorumu mümkün kıldığını belirtmektedir. Kaffal'ın bu ifadeyi "insanın carî olan âdete göre gösterebileceği yerler müstesna" şeklinde anladığını ifade etmektedir. Hımarın üstünden örtülen cilbabın, sadece gözleri açıkta bırakarak tüm vücudu kapatan bir çarşaf manasında olmadığını, bu anlamda olduğunda "mü'min kadınlara söyle, başörtülerini göğüs yırtmaçlarının üzerine koysunlar" âyetinin bir anlamının kalmayacağını belirten İslamoğlu, cilbabın zaten tüm vücudu kapattığını ve buna göre artık yaka ve göğüs yırtmacının üzerine konmasına da gerek kalmayacağını belirtmektedir. İslamoğlu, kendiliğinden görünen yerlerin yüz eller ve ayaklar olduğunu ve bu organların görünüp görünmemesinin de nassın değil, örfün ve tercihin konusu olduğunu ifade etmektedir. İslamoğlu tesettürden maksadın üç unsurun ahlakının gözetilmesi olduğunu söylemektedir. Bunlar: 1) Kadın: özel bir nimet olan cinselliğini genelleştirip kamuya açmayacak. 2) Erkek: karşı cinse karşı cinsel odaklı ve istismar edici bir ilişki geliştirmeyecek. 3) Toplum: kadın-erkek ilişkilerini sağlıklı bir zemine oturtacak. İslamoğlu o dönemdeki hür kadınlarının eskiden beri kullandıkları başörtüsünün baştan aşağıya sarkıtılan ve bir bakıma da süs işlevinde olan bir aksesuar olduğunu, bu örtünün göğsü ve takıları gösterdiğini, açıklığı örtmeyen ve elbiselerin yaka hizasında olan bir örtü olduğunu belirtmektedir. Ayetteki "Başörtülerini yakalarının üzerine tuttursunlar" emrinin açıkta kalan boynun ve gerdanın da kapatılması emrini içerdiğini belirtmektedir.

Sonuç olarak bu âyeti farklı kaynaklar göstererek kendi üsluplarıyla açıklayan müfessirlerin âyetle ilgili benzer yorumlar yaptıklarını ve âyetin bu

---

²⁹³ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.831.

üç mealde de boyun ve gerdanları örtme emri olarak anlaşıldığını görmekteyiz.

Tesettür ile ilgili bir âyet olan Ahzab Suresi 33/59 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle: (bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman kendilerini baştan ayağa bolca örten, şeffaf olmayan) dış elbiselerini üzerlerine iyice giyinip örtsünler. Bu onların (cariye veya hafifmeşreb değil, şerefli ve namuslu) bilinmelerine (cinsel) taciz/sarkıntılık edilmemelerine daha elverişlidir. Allah çok bağışlayan çok merhamet edendir.”*²⁹⁴

Döndüren Meali: *“Ey Peygamber! Sen eşlerine, kızlarına ve inanan erkeklerin eşlerine (dışarı çıktıklarında) dış örtülerini üstlerine örtünmelerini söyle. Çünkü bu onların tanınmaları ve böylelikle incitilmemeleri için en uygun yoldur. Allah çok bağışlayan çok merhametli olandır.”*²⁹⁵

İslamoğlu Meali: *“Sen Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına, (bütün mü'minlerin hanımlarına (toplum içine çıktıklarında) üzerlerini (tesettürü tam sağlayan) giysilerini almalarını söyle: bu onların (mü'min ve saygın) kadınlar olarak tanınmaları ve rahatsız edilmemeleri için daha uygundur: Ve Allah zaten tarifsiz bir bağış, eşsiz bir merhamet kaynağıdır.”*²⁹⁶

Üç mealı incelediğimizde Türkçe anlam takdirlerinde farklılıklar görülmektedir. Özellikle Feyizli'nin “Bu onların cinsel taciz ve sarkıntılık edilmemeleri için uygun olandır” ifadesini kullanması oldukça dikkat çekicidir.

Döndüren ise “rahatsız edilmemeleri ve incitilmemeleri” şeklinde çeviri yapmıştır. Döndüren'in bu çevirisi diğer kaynaklara baktığımızda Diyanet mealinde²⁹⁷ geçtiği şekilde kullanılmıştır. Yine müfessirlerin

---

²⁹⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 425.

²⁹⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.988.

²⁹⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 807.

²⁹⁷ Diyanet, *Kur'an-ı Kerim Meali*, 2006, s. 425.

parantez içinde verdikleri açıklayıcı mahiyetteki ifadelerde de farklılıklar görülmektedir. Feyizli “kadınları baştan aşağı bol bir şekilde örten, içi göstermeyen” bir dış örtüden bahsederek örtünmenin nasıl olduğunu belirleyen bir açıklamaya yer vermektedir.

İslamoğlu ise “tesettürü tam sağlayan” ifadesini kullanarak daha genel bir açıklamayı tercih etmektedir.

Meallerin açıklama bölümlerini incelediğimizde Feyizli açıklamasında cahiliye dönemindeki tesettürün şeklinden bahsetmekte ve günümüzdeki çağdaşlık görünümü altındaki cariyelerden ve gayr-i meşruluklardan şikâyet etmektedir.²⁹⁸ Döndüren âyetin nüzul sebebini zikretmekte ve ilgili hadislerle de yer vererek cilbabın gerekliliğinden bahsetmekte ve son olarak Kitab-ı Mukaddes’e atıf yapmaktadır.²⁹⁹ İslamoğlu ise “kadınların dışarıya çıkarılarken örtünmelerinin gerekçesinin” bu âyette anlatıldığını belirtmektedir. İslamoğlu’na göre bu ayette örtünün toplumsal yönüne işaret edilmiştir. Kadınların tanınıp incitilmemeleri için örtünmeleri gerektiğini ifade etmektedir³⁰⁰

3.2.3.7. Dövülme

Kadının dövülmesi konusu hiç şüphesiz en çok tartışma konusu olarak gündeme gelen bahislerdendir. Oldukça hassas olan bu konu özellikle İslam karşıtları tarafından sürekli gündeme getirilmiş ve bu konu üzerinden İslam’a karşı tepkiler oluşturma çabasına girmişlerdir. Modern çağ içerisinde yaşadığımız son asırlarda İslam karşıtlarının yanı sıra ayrıca Müslüman toplumlarda da bu konu daima konuşulan ve anlaşılmaya çalışılan bir mesele olmuştur.

Dövülme konusunun yer aldığı tek âyet olan Nisa Suresi 4/34 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

²⁹⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.425.

²⁹⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.990.

³⁰⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.807.

Feyizli Meali: “Erkekler (yeteneği oldukça ailede genel sorumlu olarak) kadınlar üzerine yönetici ve koruyucudurlar. Bu da Allah’ın kimini kimine (cihad, imamet ve aile reisliği gibi şeylerde) üstün kılması ve bir de erkeklerin (onlara) mallarından sarf etme (görevinin bulunma)sı sebebiyledir. İyi kadınlar hem (gönülden) itaatli saygılıdırlar, hem de Allah’ın korunmasını emrettiği şeyleri gizlide de (kocalarının bulunmadığı zaman bile ırzlarını ve kocalarının mallarını) koruyanlardır. Geçimsiz kafa tutan aldatmalarından endişelendiğiniz kadınlara gelince; onlara (önce) nasihat edin, (günahı da hayırlatın) sonra (yola gelmezlerse) kendilerini yataklarında yalnız bırakın, daha sonra (yine edepsizliğine ve gayr-i ahlakî davranışına devam ederse) disiplini için hafifçe/sembolik olarak vurun. Eğer size itaat eder (eş olarak saygı gösterir)lerse artık aleyhlerine başka bir yol aramayın. Çünkü Allah yücedir, büyüktür.(haksızlıktan hoşlanmaz.)”³⁰¹

Döndüren Meali: “Allah’ın insanlardan bir bölümünü diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için, erkekler, kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Bu yüzden iyi kadınlar, itaatkar olanlar ve -Allah’ın kendilerini korumalarına karşılık- gizliyi koruyanlardır. Serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince, onlara önce öğüt verin, sonra yataklarda yalnız bırakın. (bunun da yararı olmazsa) onlara (hafifçe) vurun. Ancak size itaat ederlerse, artık onlara karşı başka bir yol aramayın! Kuşkusuz ki Allah çok yüce, çok büyük olandır.”³⁰²

İslamoğlu Meali: “Erkekler kadınların koruyup gözeticisidirler; Çünkü Allah, erkeklerle kadınları farklı alanlarda üstün yeteneklerle donatmıştır; bir de erkekler servetlerinden harcama yapmaktadırlar. Dürüst ve erdemli kadınlar hem (Allah’a) itaat eden; Allah’ın koruduğu (iffeti eşlerinin) yokluğunda da koruyan kadınlardır. Sadakatsizlik etmelerinden çekindiğiniz kadınlara gelince: Onlara önce öğüt verin, sonra yataklarında yalnız bırakın, nihâyet (geçici bir süre) ayırın! Daha sonra size itaat

---

³⁰¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 83

³⁰² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 218.

ederlerse aşırı giderek onlar aleyhine bir yol benimsemeyin! Allah gerçekten yücedir, büyüktür.”³⁰³

Kadının dövülmesi konusunu yer aldığı bu âyet üç müfessir tarafından da ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Kimi açıklamalarında benzer yorumlara yer verildiğini kimi açıklamalarında da dikkat çekici farklar olduğunu görmekteyiz. Feyizli, evlilikte kadın ve erkeğin birbirlerine karşı sorumlulukları olduğunu ve saygı sevgi ve Müslümanca yaşama ilkesini şiar edinen evlilik kurumunun bu haklara riâyet edilerek devam ettiğini belirtmektedir. Kadının iffetsizliğe devam etmesinin, kendisine helal olmayan ve nikâh düşen kimselerle beraber vakit geçirmesi, kocasının izni olmayan yerlere gitmesi ve kocasına karşı cüretkâr tavır ve hallerde bulunması olduğunu ifade eden Feyizli, bu hareketlere devam eden kadının hemen evden çıkartılmaması veya boşama yoluna gidilmemesi gerektiğini âyetin vurguladığını ifade etmektedir. Bunun yerine meşru ölçüler dâhilinde mecburen uslandırma, çaresine bakma/hafifçe vurma yoluna gidildiğini belirtmektedir. İffetli ve itaatkâr kadının zaten buna sebebiyet vermeyeceğini belirterek oldukça dikkat çekici bir ifade kullanan Feyizli, bundan dolayı Peygamber’in hanımlarına hiç vurmamış olduğunu ifade etmektedir.³⁰⁴

Döndüren âyetteki “nüşuz” kelimesinin “serkeşlik, itaatsiz, geçimsiz” gibi anlamlara geldiğini ayrıca Nisa sûresi 4/128. âyette “eşini aldatma” anlamında olduğu gibi burada da bu anlamın verilebileceğini belirtmektedir. Eşi yatağında yalnız bırakmanın bundan ancak yarar umulduğu zaman caiz olabileceğini Hz. Peygamber’in eşleri kendisinden dünyalık istediği zaman onlardan bir ay süreyle ayrı kaldığını ilgili âyetleri referans göstererek belirtmektedir. “Darabe” fiilinin 58 yerde geçtiğini bunların farklı manalarda kullanıldığını âyetleri de zikrederek ifade etmektedir.³⁰⁵ Darabe fiilinin ayrıca yolculuğa çıkmak, uzaklaşmak manası

³⁰³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 774.

³⁰⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.83.

³⁰⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.220. “Bunlar: “darb-ı mesel(örnek vermek), ayağını yere vurmak, denizde yol açmak, asa ile yere vurmak, zillet ve meskenet damgası

da taşıdığını belirten Döndüren, bu manaya göre, yıkılmak üzere olan bir aile yuvasını kurtarmak için öğüt verme ve yatağında yalnız bırakma önlemlerinden sonra, eşlerin geçimsizliğe neden olan aile ortamından uzaklaşması ya da bir süre ayrı yaşayarak kafalarını dinlemesi ve bunun sonucunda barışarak evliliği sürdürmesi durumunun söz konusu olduğunu ve bunun âyetin anlam zenginliği içinde seziliyor olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumun günümüz şartlarında beşeri hukukta da uygulanmakta olduğunu ve boşama yerine “belli bir süre ayrılık kararı vermek” gibi önlem alınabileceğini belirterek farklı bir açıklama yapmaktadır.³⁰⁶

İslamoğlu, “nüşûz” lafzının isyan, başkaldırı ve geçimsizlik anlamlarına gelebileceğini belirtmektedir. 128. Âyette erkeğin nüşuzundan bahsedildiğini buna göre bu kelimenin her iki eşi de kapsayan ilave bir anlamının daha olması gerektiğini belirten İslamoğlu bunun sadakatsizlik olduğunu vurgulamaktadır ve bu âyette açık türden bir fuhuş olmaktan ziyade “eşlerin arasındaki sadakati zedeleyen ve geçimsizliğe sebep olan davranışlar” kastedilebileceğini belirtmektedir. Kadın nüşuzunun ön plana çıkarılmasının nesil emniyetinden birinci derecede kadınların sorumlu olması sebebiyle olduğunu söylemekte ve zımnen nüşuzun ailede geçimsizlik odağı olma halini ifade ettiğini belirtmektedir. İslamoğlu “darabe” fiilinin Kur’an’daki farklı anlamlarına değinmekte ve Hz. Peygamber’in hiçbir kadını dövmediğini ve dövülmelerine izin vermediğini Ebu Davud, Buhari, Nesâi, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel gibi muhaddisleri referans göstererek vurgulamaktadır. Taberi’ye göre âyetin nuzül sebebebinin³⁰⁷ ne olduğunu

---

vurulması, kırmak üzere putlara vurmak ve meleklerin ölmek üzere bulunan günahkârın yüzüne ve sırtına vurması” şeklindedir. Üç yerde insana vurmak anlamı taşır ki bunlar şunlardır; a-) Savaşta düşmanın boynunu vurmak (Muhammed 47/4), b-) Hz. Musa’nın bir mucize olarak, kesilen sığırın bir parçası ile kabirden çıkarılan ölüye vurup onu diriltmesi (Bakara 2/73), c-) Eyyüp Peygamber’in kendini üzen eşine yüz celde vurmaya yemin etmesi ve bu yeminin bir demet sapla vurarak yerine getirilmesi (Sad 38/44)

³⁰⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 220.

³⁰⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 773. Taberi’ye göre bu âyetin iniş nedeni kocası tarafından tokat yiyen bir kadının (Habibe bt. Zeyd) Resulullah’a başvurması üzerine

anlatmakta ve Resulullah'ın kocasından tokat yiyen kadına karşılık olarak aynı şiddette bir tokat atma hükmünü vermiş olmasının oldukça dikkat çekici olduğunu vurgulamaktadır.³⁰⁸

Ayrıca burada ifade etmek gerekir ki bu üç tercümeden Feyizli ve Döndüren'nin tercümesi “darebe/dövme” konusunda geleneksel anlam takdirine sadık kalmışlardır. İslamoğlu ise meali'nin ilk baskısında “darp edin” şeklinde anlam takdirinde bulunmuştur. Ancak elimizdeki mealinde çevirisini değiştirmiş olduğunu görmekteyiz. Netice olarak Döndüren, açıklama bölümünde, İslamoğlu ise, hem tercüme hem de açıklama bölümünde çağdaş durumu dikkate alarak anlam takdirinde bulunmuşlardır.³⁰⁹

3.2.3.8. Özel Durumları

Lohusalık, hayız ve istihaze kadınların özel durumlarıdır Kadınların özel durumları ile kastedilen adet hali yani hayızdır. Belirli özelliklere sahip ve belli zamanlarda rahimden gelen bir tür kan manasındadır. Hayız kelimesi terimsel manada ergenlik çağına girmiş ve sağlığı yerinde olan kadınların düzenli olarak ve belirli aralıklarda rahimlerinden akan kanı ifade etmektedir.³¹⁰ Kadınlardaki ergenlik çağına başlayıp menopoz dönemine dek görülen bu fizyolojik olay “hayız hali” olarak adlandırılmaktadır.³¹¹ Lohusalık, hayız ve istihaze Kur'an'ın okunması, hükmî temizlik durumu, temel ibadetlerin yerine getirilmesi, cinsi münasebet, talak, iddet ve hamilelik

---

Resulullah'ın aynı şiddette bir tokadın da kadın tarafından kocasına atılması hükmünü verince inmiştir. Bu âyet inince Resulullah “Ben bir şey diledim, Allah ise başka bir şey; şüphesiz Allah'ın dilediği daha hayırlıdır.” demiştir.

³⁰⁸ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 773.

³⁰⁹ Bu âyetle ilgili benzer anlam takdirlerinin karşılaştırılarak eleştirildiği makale için bkz. Özsoy, Ömer, “Çağdaş Kur'an(lar) Üretimi Üzerine –‘Karı Dövme’ Olgusu Bağlamında 4. Nisâ’, 34 Örneği-“, *İslâmiyât*, V (2002), sayı, 1, s. 111-124.

³¹⁰ Cevheri, es-Sihah, s. 277: İsfehani, el-Müfredat, s. 318.

³¹¹ Yavuz, Yunus Vehbi, “Hayız” DİA, İstanbul, 1998, c. 17, s. 51.

tespiti gibi bir takım dini hükümler ile irtibatlıdır ve Müslüman âlimlerce ayrıntılı biçimde incelenmiştir.

Kadınların ay hâlinde bahseden Bakara Suresi 2/222 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(Resulüm!) Sana bir de kadınların adet hali hakkında sorarlar. De ki: O bir rahatsızlıktır. Bu yüzden aybaşı halinde kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara (cinsel ilişki için) yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman Allah’ın emrettiği yerden onlara varın (birleşin) Şüphesiz Allah çokça tevbe edenleri de sever çok temizlenenleri de sever.”³¹²

Döndüren Meali: “Sana kadınların adet halini soruyorlar. De ki: O rahatsızlık veren bir durumdur. Bu yüzden adetli iken kadınlardan uzak durun ve temizlenmedikçe de onlara yaklaşmayın, temizlendiklerinde ise, Allah’ın size söylediği yerden onlara yaklaşın! Hiç kuşkusuz Allah çok tevbe edenleri sever, çok temizlenenleri de sever.”³¹³

İslamoğlu Meali: “Sana kadınların ay hali hakkında soruyorlar. De ki: “o sıkıntı verici bir rahatsızlıktır: Ay hali sırasında kadınları (rahat) bırakın ve onlar temizleninceye kadar (cinsel) ilişkiye girmeyin! Temizlendikleri zaman, Allah’ın size emrettiği gibi yaklaşın!” Hiç kuşkusuz Allah özden tevbe edenleri sever, özden temizlenenleri de sever.”³¹⁴

Üç meal incelediğimizde benzer çeviriler görmekteyiz. Feyizli ve İslamoğlu âyetin çevirisinde parantez içi açıklamalara da yer vermektedirler. İslamoğlu mealinde diğer iki meale göre farklı çeviri âyetin sonunda görülmektedir. Feyizli ve Döndüren’in “çok” ifadesiyle yaptıkları çeviriyi İslamoğlu’nun mealinde “öz” olarak çevirdiğini görmekteyiz. Feyizli âyet ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamakta ve parantez içi açıklamalarla yetinmektedir. Döndüren, mealinin genelinde olduğu gibi bu âyetin izahında fiki bilgilere yer vermekte, âyetin nüzul sebebini zikretmekte, cahiliye

³¹² Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 34.

³¹³ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 85.

³¹⁴ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 668.

döneminde ve diğer dinlerde kadınların adet hali döneminde yapılan yanlışlardan bahsetmekte ve konuyla ilgili hadislere yer vermektedir.³¹⁵ İslamoğlu açıklamasında “el-eziyy” lafzını açıklamakta ve bu terimin manası çerçevesinde âyeti “sıkıntı verici bir rahatsızlık” olarak açıklamayı daha uygun gördüğünü vurgulamaktadır. Âyetin nüzul sebebini de zikrederek açıklamasını tamamlamaktadır.³¹⁶

İddet konusunun geçtiği âyetlerden Bakara Suresi 2/228 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(Bir veya iki kez ric’î talakla) boşanmış kadınlar kendi başlarına üç aybaşı (veya üç temizlik) hali (içinde kocasının barışmasını) bekler(ve evlenmez)ler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa rahimlerinde Allah’ın (önceki evlilikten bir çocuk) yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz.”³¹⁷

Döndüren Meali: “Boşanmış kadınlar kendileri için üç hayız/temizlik süresince beklerler. Çünkü onlar Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri kendilerine helal olmaz.”³¹⁸

İslamoğlu Meali: “Boşanmış hanımlar, üç temizlenme süresince kendilerini gözetlerler. Zira eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa Allah’ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal değildir.”³¹⁹

Üç meale baktığımızda Feyizli ve Döndüren’in “üç hayız/temizlik süresi olarak çeviri yapmakta olduklarını İslamoğlu’nun ise “üç temizlenme süresi” olarak çeviri yaptığını görmekteyiz. Üç mealde de kadınların ay halinden gerek parantez içinde gerek se açık çeviri olarak temizlik süresi olarak bahsedilmektedir.

³¹⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 86.

³¹⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 668.

³¹⁷ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s.35.

³¹⁸ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 88.

³¹⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 669.

Meallerin açıklama bölümlerine baktığımızda Feyizli'nin herhangi bir açıklamaya yer yemediğini görmekteyiz. Döndüren ve İslamoğlu meallerinde ise her iki müfessir de “el-kuru” kelimesini açıklamakta ve temizlik manası vermektedirler. Döndüren açıklamasında ayrıca “kuru” kelimesini mezheplerin tercih ettiği manalarla zikretmekte Hanefilerin “adet görme (hayız)” anlamını tercih ettiklerini, Şafilerin ise “iki adet görme arasındaki temizlik (tuhr) süresi” anlamını tercih ettiklerini belirtmekte ve bu mezheplerin tercihlerindeki dayanak noktalarını açıklamaktadır.³²⁰

3.2.4. Âyetlere Bilimsel Açıdan Yaklaşım Bakımından Âyetlerin Karşılaştırılması

Tdk bilimin tanımı “Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim.” olarak geçmektedir.³²¹ Arapçada el-ilm kökünden gelmekte ve bilim, bilmek, ilim vb. anlamlara gelmektedir.³²² Kur'an'daki âyetlerin bazıları, bilimsel bilgi araştırmacılarının ilgisini çekmiş ve bu ayetleri deney ve gözlem konusu haline getirmişlerdir.³²³ Kur'an'ın bilimsel keşif ve teorileri merkeze alarak yorumlama çabası özellikle son yüzyılda rağbet gören bir anlayıştır.³²⁴ İlmi/bilimsel tefsir savunucularının düşüncelerine dayanak olarak gösterdikleri bazı ayetler şunlardır:

“Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.” (En`âm, 6/38)

“Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki apaçık bir Kitap'ta olmasın.”
(En`âm, 6/59)

“Sana her şeyi açıklayıcı Kitabı indirdik.” (Nahl, 16/89)

³²⁰ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.89.

³²¹ bilim ne demek TDK Sözlük Anlamı (sozluk.gov.tr).Erişim:27.04.2021.

³²² bilim Arapçada kelimesinin Türkçe terimleri Arapça Sözlüğünün 1. Sayfasında yer alan anlamı (almaany.com). Erişim:27.04.2021.

³²³ Ateş, Abdurrahman, “Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2002, cilt: II, sayı: 4, s. 117.

³²⁴ Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, İstanbul: 2013, s. 230.

Bilimsel tefsiri savunan araştırmacılar, çeşitli ilimlerin Kur'an'dan bulunacağını düşünerek girişimlerde bulunmuşlardır. Yukarıda zikrettiğimiz bu âyetlerin zahir manasından anlaşılabilir bir anlamının olduğuna, Kur'an'ın her türlü bilgiyi kapsadığına ve hiçbir şeyin Kur'an'ın kapsamı dışında kalmayacağına vurgu yapmışlardır.³²⁵

Bilimsel tefsiri savunanların ve buna karşı çıkanların olması, çalışmamızda bilimsel olarak yorumlanan âyetlerden birkaçının üç meal üzerinden mukayesesini yapma gereği olduğu kanaatine varmamıza sebep olmuştur.

Konu ile ilgili Yasin Sûresi 36/38 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: *“Güneş bir de (delildir ki) kendi karargâhında (mihveri etrafında) cereyan etmekte (dönüp gitmekte)dir. Bu mutlak galip, hakkıyla bilen (Allah)'ın takdiridir.”*³²⁶

Döndüren Meali: *“Güneş de kendisi için belirlenmiş olan bir yere ve zamana doğru akıp gitmektedir. İşte bu, çok güçlü olan, çok iyi bilen Allah'ın bir belirlemesidir.”*³²⁷

İslamoğlu Meali: *“Güneş de (ilahi bir kudret delilidir) o kendisi için tayin edilen zaman ve mekâna bağlı olarak hareket eder durur. İşte bu en yüce olanın her şeyi bileninin takdiridir.”*³²⁸

Üç mealin açıklama/dipnotlarına baktığımızda Feyizli, herhangi bir açıklamaya yer vermemektedir. Döndüren ise açıklamasında âyetteki “müstekar” kelimesinin zaman ve yer ismi olarak alınınca güneşin kendisi için belirlenen yer ve zamana doğru yörüngesinde hareket ederek akıp gitmekte olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir. Konuyla ilgili kaynak bildirerek hadislere yer veren Döndüren, dünya, ay ve gezegeni içine alan

³²⁵ Demir, Şehmus. *Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım*, s.402.

³²⁶ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.441.

³²⁷ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s.1026.

³²⁸ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.115.

güneş sisteminin Samanyolu galaksisinin içerisinde bulunan yıldız sistemlerinden biri olduğunu vurgulamaktadır. Samanyolu'nun sayısının milyarlarla ifade edildiği galaksilerden (gökada) yalnızca biri olduğunu ifade eder. Astronomi alanındaki araştırmaların güneşin parlaklığı ve büyüklüğü bakımından vasat, sıradan bir yıldız olduğunu ancak yeryüzüne çok yakın oldukları için diğerlerinden daha parlak ve büyük görüldüğünü ortaya çıkardığını anlatmakta, sonunda güneşin sistemiyle birlikte ulaşıp varacağı yerin, onun yuvası ve son durağı olması gerektiğini belirtir. Bu âyetin, güneşin kendi çevresinde döndüğünü ifade ettiğini ve güneş sistemiyle birlikte yıldızlar âlemi içindeki ekseni çevresinde döndüğünü de kapsadığını vurgulamaktadır. Güneşin sistemiyle birlikte akıp gitmesinin Herkül takımyıldızına doğru, Samanyolu içinde saatte 72.000 km. hızla 250 milyon yılda tamamlandığı hesaplanan bir dönüşü kastetmiş olduğunu vurgulamaktadır.³²⁹

İslamoğlu ise ilgili âyetin dipnotunda “müstekar” ifadesine vurgu yaparak zaman ve mekâna delalet ettiğini bu âyetteki hareketin lam'ın farklı vurgusu ile yalnızca yörüngesel olana işaret etmediğini, bununla ayrıca güneş sisteminin uzayın içerisindeki hareketine de bir işaret olduğunu belirtmektedir.³³⁰

Konuyla ilgili başka bir âyet Kaf 50/38 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: *“Andolsun ki biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde yarattık bize hiçbir yorgunluk dokunmadı”*³³¹

Döndüren Meali: *“Biz hiç kuşkusuz gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde yarattık ve Bize bir yorgunluk da dokunmadı.”*³³²

---

³²⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.1027.

³³⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.115.

³³¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.519.

³³² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.1205.

İslamoğlu Meali: *“Dahası gökleri, yeri ve bunlar arasındakileri altı aşamada yarattığımızı fakat Bize asla bir yorgunluk ârız olmadığını (bilenler için)...”*³³³

Feyizli açıklamasında bu ve başka âyetlerde Allah-u Teala'nın kendisi için “Biz” lafzını kullanmasının yücelik ve büyüklüğünü vurgulaması için olduğunu ifade eder. Bu âyetin şanında yorulma olmayan Allah'a Tevrat'ta “Yedinci (Cumartesi) gün de istirahate çekildi” diyen Yahudilerin kendi yazdıkları sözlerini reddettiğini, bundan dolayı Tevrat ve İncil'e Allah kelamı diye itibar edilmeyeceğini vurgulamaktadır.³³⁴ Döndüren açıklamasında bu âyetin Yahudilerin Allah'ın evreni yaratırken yedinci günde dinlendiği iddiasını reddettiğini ifade etmekte ve başka bir açıklama yapmamaktadır.³³⁵ İslamoğlu âyetin Eski Ahidde yer alan Allah'ın ulûhiyetine aykırı Yahudi itikadının red olduğunu belirtmektedir. Tanrı'yı haftalık bir mesaiye tabi tutan problemlili yaklaşımın Yaratıcının zamanın mahkûmu değil, hâkimi ve halîki olduğunu ıskaladığını ifade etmektedir.³³⁶

Konuyla ilgili başka bir âyet Fatır 35/12 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: *“İki deniz(in suyu) bir (yanı) olmaz: Bu tatlıdır, susuzluğu keser, içimi boğazdan kolay geçer; bu da tuzludur, acıdır (boğazı yakar). Bununla beraber her ikisinden de taze et (balık) yersiniz, (inci, mercan gibi) takındığınız bir ziynet çıkarırsınız. (Allah'ın) lütfundan (rızkınızı) aramanız için gemilerin orada (denizi) yara yara gittiğini görürsün. Umulur ki artık şükredersiniz.”*³³⁷

Döndüren Meali: *“İki deniz birbirine eşit olmaz. Biri tatlıdır susuzluğu giderir, içimi de hoştur; diğeri ise tuzludur, acıdır. Bununla birlikte her ikisinden de taze et yersiniz ve takacağınız süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın*

³³³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.106.

³³⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.519.

³³⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.1206.

³³⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.106.

³³⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.435.

lütfundan aramanız ve şükretmeniz için gemilerin onu yara yara gittiğini görürsün.”³³⁸

İslamoğlu Meali: “*Dahası (O’nun benzerler arasında farklılıklar yaratması da zor değildir): İki büyük su kütlesi (bile) aynı olmayabilir: şu biri tatlı, susuzluğu giderici, içimi kolay; o biri tuzlu, acı. Ne ki her birinden hem taze balıketi yersiniz, hem de takı olarak kullandığınız süs eşyaları çıkarırsınız. Bir de (Allah’ın) lütfundan nasibinizi aramanız ve şükretmeniz için, onun bağrında gemilerin denizi yarararak yol aldıklarını görürsünüz.*”³³⁹

Üç mealin açıklamalarını incelediğimizde Feyizli’nin herhangi bir açıklamaya yer vermediğini görmekteyiz.

Döndüren ise açıklamasında deniz suyu ile göl ve nehir sularının bir olmadığını birinin tuzlu, diğerinin tatlı ve içilebilir kıvamda olduğunu, balıketinin bunlardan elde edildiğini ve yine inci, mercan, sedef gibi süs eşyalarının denizden çıkarıldığını ifade etmektedir.³⁴⁰

İslamoğlu açıklamasında bu âyetin 10. ayete bir atıf olduğunu, fakat âyetin ayrıca sûrenin başındaki “O yaratıkların kapasitesinde tercih ettiği artışı gerçekleştirir.” ifadesi ışığında da anlaşılabilirliğini belirtmektedir. Bu durumda 12. ve 13. âyetlerde verilmek istenenin varlığın değişmez yasalarından biri olan “çeşitlilik” ve “çift kutupluluk” olduğunu ifade eder. İman ve küfürün varlığına da muhatabın bu yasalar çerçevesinde yaklaşmasının îmâ edildiğini vurgulamaktadır. Zira gündüzün farkının geceyle, Âdem’in farkının şeytanla, Musa’nın farkının Firavun’la, İbrahim’in farkının Nemrut’la, imanın farkının küfürle anlaşılmakta olduğunu belirtmektedir. Bütün bu yaratılmışlar âleminin farklılıkların içtimana ve zıtların muhteşem uyumuna dayandığını vurgulamaktadır. Âyette tatlı ve acı su kütlelerinin misal verilmesinin hikmetinin vahyin çağrısına karşılık

³³⁸ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s.1012.

³³⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.139.

³⁴⁰ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s.1013.

insanların neden farklı tepkiler gösterdiğini açıklamak için olduğunu ifade etmektedir.³⁴¹

Sonuç olarak üç meali bilimsel açıdan öne çıkarılan âyetler kapsamında mukayese ettiğimizde Feyizli'nin herhangi bir bilimsel açıklamaya mealde yer vermediğini görmekteyiz. Döndüren ve İslamoğlu mealleri ise yer yer bilimsel açıklamalara gitmektedir. Döndüren bilimsel verileri de dayanak göstererek alışlagelen bir tarzda bilimsel açıklamalar yapmakta İslamoğlu ise daha farklı ifadeler kullanmanın yanında ayrıca iki mealden çok farklı açıklamalara yer vermektedir.

3.3. Belirli Kavramlar Bakımından Âyetlerin Karşılaştırılması

Kavramlar, belirli bir fikir, din, bilim, sanat, ideoloji veya meslek dalını anlatmada kullanılan birer araç mahiyetindedirler. Bu araçlar doğru bir şekilde kullanıldığında kişi doğru hedefe ulaşmakta ve doğru bilgiyi aktarabilmektedir. Bu bakımdan oldukça önem arz etmektedirler. Kur'an-ı Kerim Hz. Âdem'e eşyaların isimlerinin (kavram) öğretildiğini anlatmaktadır.³⁴² Buradan yola çıkarak doğru bilgiye ulaşmak ve başarılı olmak için öncelikle kavramların bilinmesinin gerektiğini söyleyebiliriz. Kavramlar, toplumsal süreç içerisinde değişikliğe uğrar ve yeni mana kazanır. Kur'an-ı Kerim'de geçen kavramlar da tarih sürecinde aynı akıbetle karşılaşmışlardır.³⁴³ Meal yazılırken de öncelikle bu kavramların tahlil edilmesi gerekmekte ve bu doğrultuda meal yazmaya başlanması gerekmektedir. Çünkü Şari'nin maksadını anlamak için öncelikle dil kurallarını, kelimelerin ve kavramların anlamlarını doğru bilmek gerekmektedir. Ancak bu doğru bilgilere ulaşıldıktan sonra, yani doğru anlamlandıktan sonra yapılan çeviriler doğru anlamı aktarılabilir.

³⁴¹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s.139.

³⁴² Bakara Sûresi 2/31.

³⁴³ Aydın, Mustafa, *Kur'anî Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 13-14.

Kavramlara verilen manalar meallerde ve tefsirlerde farklılık gösterdiğinden dolayı, çalışmamıza konu olan üç meali, Kur'an-ı Kerim'de bulunan kavramların yer aldığı âyetler çerçevesinde mukayese edeceğiz.

3.3.1. İlah

İlâh kelimesinin kök itibarıyla “leyh”, “veleh (eleh)” ya da “ulûhet (ilâhet, ulûhiyyet)” ten türediği kabul edilmektedir. Sözlükte “ulûhet (ilâhet, ulûhiyyet) “kulluk etmek, tapmak”, “veleh (eleh)” “hayret etmek, gönülden bağlanarak sığınmak” “leyh” “gizli olmak ve duyuların idraki üstünde olmak” manasına gelmektedir. Bu bilgiler ışığında ilâh “duyu organlarıyla idrak edilmeyen, yüceliği karşında hayret ettiren, gönülden bağlanılan, kendisine sığınılan ve tapılan varlık” demektir.³⁴⁴

Kur'an'da mushaf sıralamasında ilah kelimesinin ilk geçtiği ayet Bakara Suresi 2/133 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“(Ey Yahudiler!) Yoksa Yakub’a ölüm geldiği zaman siz orada mı bulunuyor idiniz? O zaman (Yakub,) oğullarına: Benden sonra neye ibadet edeceksiniz? diye sormuş, onlar da: Senin ilahın: babaların İbrahim; İsmail ve İshak’ın ilahı olan tek ilah (Allah’a) ibadet ederiz. Ve biz, yalnız ona teslim olanlarınız demişlerdi.”*³⁴⁵

Döndüren Meali: *“Yoksa Yakub’a ölüm anı gelip çattığında siz orada mı idiniz? O zaman o oğullarına: Benden sonra kime ibadet edeceksiniz? diye sorduğunda onlar, Senin ilahına, ataların İbrahim, İsmail ve İshak’ın ilahı olan Allah’a ibadet edeceğiz. Çünkü biz, kendimizi O’na teslim edenleriz diye karşılık vermişlerdi.”*³⁴⁶

İslamoğlu Meali: *“Ve siz (Ey İsrâil oğulları), Yakup’un ölüm döşeginde oğullarına “Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?” diye sorduğuna, onların da “Senin ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak’ın da İlahı*

³⁴⁴ Yavuz, Yusuf Şevki. "İlâh", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 22, s. 64.

³⁴⁵ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 19.

³⁴⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 44.

olan tek ilaha kulluk edeceğiz ve yalnızca O'na teslim olacağız” dediklerine şahit olmadınız mı?”³⁴⁷

Üç meale baktığımızda “ilah” kavramının hepsinde aynı şekilde geçtiğini görmekteyiz. Üç mealde de “ilah” olarak çeviri yapılmıştır.

İlah lafzının geçtiği bir diğer âyet En'am Suresi 6/19 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: de ki: “Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür. (Cevap olarak) De ki: (benim hak peygamberliğime) benimle sizin aranızda Allah şahittir. Bu Kur'an bana gerek sizi, gerek ulaştığı herkesi uyarmam için vahyedildi. Siz Allah'la beraber başka tanrılar olduğuna şahitlik mi ediyorsunuz?”³⁴⁸

Döndüren Meali: “De ki tanıklık bakımından kimin tanıklığı daha önemlidir? De ki Allah benimle sizin aranızda tanıktır. Bu Kur'an, sizi ve ulaştığı kimseleri uyarmam için bana vahyolunmuştur. Yoksa siz Allah'la birlikte başka tanrıların bulunduğu mi tanıklık ediyorsunuz?”³⁴⁹

İslamoğlu Meali: “Sonra onlara en büyük şahit kimdir? Cevap ver: Benimle sizin aranızda Allah şahittir ve bu Kur'an, bana sizi ve ulaştığı kimseleri kendisiyle uyarayım diye vahyedildi. Size de (ulaştığına göre şimdi söyleyin bakalım) Allah'la birlikte başka ilahlar olduğuna gerçekten şahitlik eder misiniz?”³⁵⁰

Üç meali incelediğimiz de ilah kavramının farklı şekilde çevirisinin yapıldığını görmekteyiz Feyizli ve Döndüren âyette Tanrı lafzını kullanırken İslamoğlu İlah lafzını kullanmayı tercih etmektedir.

İlah lafzının geçtiği Casiye Suresi 45/23 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

---

³⁴⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 650.

³⁴⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.129.

³⁴⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 343.

³⁵⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.424.

Feyizli Meali: “Arzu ve heveslerini ilah edinmiş, bilgisine rağmen (Allah’ı bırakıp da o hevasına kul olmasından dolayı) Allah’ın da kendisini sapıklıkta bıraktığı, kulağını ve kalbini mühürleyip gözüne de bir perde çekmiş olduğu kimseyi gördün mü?”³⁵¹

Döndüren Meali: “Tutkusunu ilah edinen ve Allah’ın bir bilgiye göre saptırdığı, kulağını ve kalbini mühürlediği ve gözüne de perde çektiği kimseyi gördün mü?”³⁵²

İslamoğlu Meali: “Tanrısı olarak keyfi kanaatini benimseyen ve Allah’ın kişiyi (fitri) bir bilgiye rağmen (sapmayı tercih ettiği için) saptırdığı, kulaklarını ve kalbini mühürlediği, gözlerinin üzerine de tarifsiz bir perde çektiği malum tipleri gözünde canlandırabilir misin?”³⁵³

Üç meali incelediğimiz de incelediğimiz bir önceki âyette olduğu gibi ilah lafzı ile ilgili farklı kullanımlar olduğunu görmekteyiz. Feyizli ve Döndüren ilah lafzını kullanmayı tercih etmekte, İslamoğlu ise tanrı lafzını kullanmayı tercih etmektedir. Bunun yanı sıra âyetin çevirisinde İslamoğlu’nun diğer iki meale göre oldukça dikkat çekici bir çeviri yaptığını da söylemek mümkündür.

İlah lafzının geçtiği Kasas Suresi 28/88 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarıp yakarma.”³⁵⁴

Döndüren Meali: “Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapma.”³⁵⁵

İslamoğlu Meali: “Ve asla Allah’la beraber başka bir ilaha yalvarıp yakarma.”³⁵⁶

³⁵¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 500

³⁵² Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 1160.

³⁵³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 560.

³⁵⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 395.

³⁵⁵ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 922.

³⁵⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 337.

Üç meali incelediğimizde ilah lafzı ile ilgili farklı kullanımlar görmekteyiz. Feyizli ve Döndüren ilah lafzı yerine tanrı kelimesini tercih etmekte İslamoğlu ise ilah kelimesini kullanmayı tercih etmektedir.

Sonuç olarak ilah lafzının kullanıldığı Al-i İmran 3/2, Bakara. 2/135, İbrahim 14/52, Nahl 16/2, Enbiya 21/25, vb. âyetleri incelediğimizde üç mealde de “ilah” kavramının hiçbir değişikliğe uğramadan, Arapça kullanılış formundaki şekliyle yani “ilah” olarak geçtiği çokça âyetlere rastlamaktayız. Bununla beraber ilah kavramının Tanrı olarak çevrildiği âyetler de bulunmaktadır. Ancak üç mealde de ilah lafzı daha çok kullanılmış, tanrı lafzı ise daha az kullanılmıştır.

3.3.2. Rab

Rab kelimesinin sözlük anlamı “bir şeyin yetkinlik noktasına ulaşana dek aşama aşama inşa edilip, geliştirilmesi”dir. Bu kelime genellikle sıfat gibi kullanılmakta ve mübalağa ifade etmektedir. Yüce Allah hakkında kullanılan bu kelimeye mâbud, mâlik, seyyid, ıslah eden, geliştiren, gözeten, koruyan, nimetler veren, terbiye eden gibi manalar verilmektedir.³⁵⁷

Kur’an-ı Kerim’de Rab kelimesinin rabbi, rabbuke, rabbihi, rabbena, rabbukum, erbab, ribbiyyun, rabbaniyyun gibi şekillerde kullanılmakta ve birçok ayette geçmektedir.kullanımlara sahip olup yüzlerce âyette yer almaktadır.³⁵⁸

Rab kavramının bulunduğu âyetleri çalışmamıza konu olan üç meal ışığında mukayese edeceğiz. Bu mealleri “Rab” kavramı ile ilgili çevirileri, yorumları ve yaklaşımları açısından değerlendireceğiz.

Kur’an’da “Rab” kelimesinin bulunduğu Fatıha Suresi 1/2 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

³⁵⁷ Topaloğlu, Bekir. "Rab", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 34, s. 372,373.

³⁵⁸ Abdalbaki, *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim*, s. 285- 299.

Feyizli Meali: “*Hamd (övme ve övülmenin her türlü) âlemlerin (tek) Rabbi Allah’adır.*”³⁵⁹

Döndüren Meali: “*Övgü âlemlerin Rabbi Allah içindir.*”³⁶⁰

İslamoğlu Meali: “*Hamd, bütün âlemlerin Rabbi Allah’a mahsustur.*”³⁶¹

Üç mealde de Fatiha Sûresi'nde meallerin altında uzun açıklamalar yer almaktadır Hasan Tahsin Feyizli, aynı âyetin mealini yaptıktan sonra “Rablığın otorite iddiasında bulunmak olduğunu ve bunun bir insana, bir topluma veya bir şey üzerine olabileceğini belirtmektedir. Rabbin besleme, büyütme ve varlıkları devam ettirme kudretine sahip olduğunu ifade eder. Kurumsal açıdan ise kâinattaki bütün otoritelerin asıl kaynağının ve sahibinin Rab olduğunu, hayatta O’nun hükmünün geçerli olduğunu söyleyen Feyizli, Rabbin yalnızca Allah olduğunu ve O’nun emrilerini beğenmemenin ve dışlamanın ise Allah’ı rabb olarak tanımamak anlamına geldiğini belirtmektedir.”³⁶²

Döndüren, Rab kavramının varlıklar âlemini yaratan, eğitip geliştiren, maddi ve manevi kemale doğru götüren Allah demek olduğunu belirtmektedir.³⁶³

İslamoğlu Rab kavramını açıklarken Kur’an’ın bu kavramı nasıl açıkladığını belirtmektedir. ve “O göklerin, yerin ve bunlar arasındaki her şeyin Rabbidir.”³⁶⁴âyetini zikretmekte ve bunun bütün varlıkların, kâinat ve içindeki her şeyin Rabbi anlamında olduğunu ifade etmektedir.³⁶⁵

Kuşeyrî’nin Letâifu’l-İşârât’ına baktığımızda “Rab” kelimesinin “Efendi” demek olduğunu belirtmektedir. Âyetteki “Rab” kelimesinin aynı

---

³⁵⁹ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s.1.

³⁶⁰ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 4.

³⁶¹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s.2.

³⁶² Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s.1.

³⁶³ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.5.

³⁶⁴ Şu’arâ Sûresi 51/24

³⁶⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s.2.

zamanda yaratıkların terbiye edilmesine işaret ettiğini ve kullarının işlerini ıslah eden manasına da geldiğini belirtmektedir.³⁶⁶ Kuşeyri tefsirinde rab kavramı ile ilgili terbiye edici manasına vurgu yapıldığını ve bunun üç mealde de aynı şekilde zikredildiğini görmekteyiz. Ayrıca üç mealde de rab kavramının geleneksel çeviri ile çevrildiğini görmekteyiz.

Üç meale baktığımızda Rab kelimesinin geçtiği bazı âyetlerde, “Rab” yerine farklı anlamlar takdir edildiğini görmekteyiz. Mesela Kehf Suresi 18/38 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “*Fakat (ben inanıyorum ki) O Allah benim Rabbimdir. Ben Rabbime hiç kimseyi ortak koşmam.*”³⁶⁷

Döndüren Meali: “*Ancak bana gelince (ben inanıyorum ki) O Rabbim olan Allah’tır. Bu yüzden ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.*”³⁶⁸

İslamoğlu Meali: “*Fakat bana gelince: Şu kesin ki O benim her şeyimi borçlu olduğum Allah’tır. Ve ben her şeyimi borçlu olduğum birine hiç kimseyi ortak koşmam.*”³⁶⁹

Üç meali incelediğimizde Feyizli ve Döndüren meallerinin âyeti çok benzer şekilde çevirdiklerini görmekteyiz parantez içinde kullandıkları “ben inanıyorum ki” ifadesi her iki mealde de aynı şekilde bulunmaktadır. İslamoğlu’nun ise, Rab kelimesini “her şeyimi borçlu olduğum birine” ifadesi ile çevirmesi dikkat çekicidir. İslamoğlu açıklamasında bunu gerekçesini dile getirmekte ve çok zengin anlam yapısına sahip olan “Rabb” kavramının bu âyetteki en uygun karşılığının bu olduğunu vurgulamaktadır.³⁷⁰

Rab kavramının farklı kullanıldığı bir diğer âyet olan Enbiya 21/22 ilgili meallerde şu şekildedir:

³⁶⁶ Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, s. 34,35.

³⁶⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.297.

³⁶⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.710.

³⁶⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 292.

³⁷⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.292.

Feyizli Meali: “Eğer göklerde ve yerde Allah’tan başka ilahlar olsaydı, elbette ikisi(nin idare ve düzeni) de bozulurdu. Arşın Rabbi olan Allah onların uydurup yakıştırdıkları sıfatlardan yüce (ve münezzeh)tir.”³⁷¹

Döndüren Meali: “Eğer gökte ve yerde Allah’tan başka tanrılar olsaydı, göklerin de yerinde düzeni bozulurdu. O halde arşın Rabbi olan Allah onların bu tür nitelermelerinden uzaktır.”³⁷²

İslamoğlu Meali: “Eğer göklerde ve yerde Allah’tan başka ilahlar olsaydı, (gökler ve yer) kaos içinde mahvolurdu. O her şeyden yüce olan Allah, O mutlak otorite sahibi, onların yakıştırdıkları her şeyin ötesindedir.”³⁷³

Üç meali incelediğimizde yine “Rab” kavramının kullanımında farklılıklar görmekteyiz. Feyizli ve Döndüren “Rab” kavramını aynı şekilde çevirirken, İslamoğlu “Rab” kavramına “mutlak otorite sahibi” karşılığı vermektedir.”³⁷⁴

Kur’an’da İlah kavramından sonra en çok yer alan kavram “Rabb”dir.³⁷⁵ “Erbâb”, “Rabbâniyyûn”, “Ribbiyyûn”, “Rabâib” lafızları da Kur’an’da kullanılan “Rab” kavramının türevleri arasında sayılabilir. “Rab” kavramının ve türevlerinin geçtiği âyetleri örneğin Al-i İmran 3/79, İsrâ 17/102, Fussilet 41/30, Mü’min 40/62, Bakara 2/105,139, Maide 5/28,112,117 vd. ilgili meallerde incelediğimizde, genel olarak “Rab” lafzıyla karşılık bulunduğunu görmekteyiz.

3.3.2. İslam-Müslim

İslam, “s-l-m” kökünden türemiştir. Barış, güvenlik, teslimiyet, kurtarılmak, kusursuzluk, Zâhirî ve bâtinî hastalıklara uzak olmak gibi

³⁷¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 322.

³⁷² Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s.764.

³⁷³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.502.

³⁷⁴ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.502.

³⁷⁵ Temizer, Aydın, “Kur’an’da “Rab” Kavramı Üzerine Semantik Bir Analiz”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (2013/1), s. 39-66.

manalara gelir.³⁷⁶ Ayrıca “afiyet içinde olma, teslim olma, barış ve selamet amacıyla boyun eğme, esenlik, başkalarının kötülüğünden korunma” gibi sözlük anlamlarına gelmektedir. İslam kelimesi selamet, selam, teslim, silm kelimeleriyle aynı köktendir ve bunlara benzer bir anlam taşımaktadır.³⁷⁷

Kur’an’da oldukça fazla geçen İslam/müslim” lafzı din³⁷⁸ barışa girmek³⁷⁹ teslim olmak³⁸⁰ dil ile itiraf,³⁸¹ vb. anlamlarda kullanılmıştır.

İncelenen meallerde İslam kelimesi ve bu kelime ile aynı kökten gelen türevleri ve müelliflerin yorumları değerlendirilerek mukayese edilecektir.

Furkan Suresi2 5/63 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “*Rahman’ın (has) kulları o kimselerdir ki yeryüzünde mütevazı bir şekilde yürürler ve cahiller kendilerine laf atarsa (tartışmayıp) “Selametle” (hoşça kal) de(yip geçe)rler.*”³⁸²

Döndüren Meali: “*Çok merhametli olan Allah’ın kulları yeryüzünde tevazu ile yürüyenlerdir. Kendini bilmez kimseler onlara laf attıklarında onlar “Selametle” deyip geçerler.*”³⁸³

İslamoğlu Meali: “*Rahman’ın has kulları olan kimseler, yeryüzünde vakarlı bir tevazu ile yürürler ve cahillerle muhatap olduklarında “selam” der (geçer)ler.*”³⁸⁴

³⁷⁶ İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 2077; Cevheri, *es-Sihah*, s. 508; İbni Faris, *Mekayisu’l Luğatu*, s. 465.

³⁷⁷ İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 2077; Cevheri, *es-Sihah*, s. 509; İbni Faris, *Mekayisu’l Luğatu*, s. 466; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 509-5011.

³⁷⁸ Âl-i İmran 3/19.

³⁷⁹ Bakara 2/208.

³⁸⁰ Bakara 2/131,

³⁸¹ Hucurat 49/14.

³⁸² Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s.364.

³⁸³ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.858

³⁸⁴ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.128.

Feyizli, “selam” kavramını “Selametle” şeklinde çevirmekte ve parantez içinde “hoşça kal” ifadesi ile açıklamaktadır. Döndüren de “selam” kavramını tıpkı Feyizli gibi “selametle” ifadesi ile çevirmektedir. İslamoğlu’nun çevirisinde ise “selam” kavramı aynı şekilde olduğu gibi verilmekte, geleneksel bir çeviri yaptığı görülmektedir.

Kavramların sahabe dönemindeki karşılıklarını doğru bir şekilde vermesi bakımından önemli olan Mukâtil b. Süleyman’ın Tefsir-i Kebir’inde ilgili âyete baktığımızda “Selam” kavramının “selam derler”³⁸⁵ şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Bu bakımdan İslamoğlu’nun kullanımı ile Tefsir-i Kebir’deki kullanımın aynı olduğu görülmektedir.

Selam kelimesinin yer aldığı diğer bir âyet Nisa Suresi 4/94 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Ey iman edenler” Allah yolunda (sefere) çıktığınız zaman (mü’mini kâfirden ayırt etmek için) her şeyi iyice araştırın. Size salam veren (Müslüman olduğunu söyleyen) kimseye dünya hayatının geçici menfaatini arayarak hemen: Sen mü’min değilsin demeyin...”*³⁸⁶

Döndüren Meali: *“Ey inananlar! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyice araştırın ve size selam verene dünya hayatının geçici menfaatini gözeterek “Sen mü’min değilsin” demeyin.”*³⁸⁷

İslamoğlu Meali: *“Siz ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman son derece sorumlu davranın ve size barış teklif edene bu dünya hayatının geçici zevkine göz dikerek “Sen mü’min değilsin” demeyin.”*³⁸⁸

Üç meal incelediğimizde “selam” kelimesi Feyizli ve Döndüren meallerinde selam vermek olarak anlamlandırılmakta buna karşılık İslamoğlu mealinde selam kavramına barış teklif etmek şeklinde bir anlam verilmektedir. Mukâtil b. Süleyman’ın Tefsir-i Kebir’inde ise selam

³⁸⁵Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, c.3, s.193.

³⁸⁶Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.92.

³⁸⁷Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 242.

³⁸⁸İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 781.

kavramına “selam vermek”³⁸⁹ anlamı verilmektedir. Bu bakımdan Feyizli ve Döndüren mealleri Tefsir-i Kebir’le aynı anlamı kullanmışlardır.

Maide Suresi 5/16. ayetteki “Subulu’s-selam” ibaresi inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “Allah onunla (o Kitap ile) rızasına uyanları selamet yollarına eriştirir...”³⁹⁰

Döndüren Meali: “Allah hoşnutluğunu gözetenleri onunla kurtuluş yollarına götürür...”³⁹¹

İslamoğlu Meali: “Onunla Allah kendi rızasını gözetenleri ebedi kurtuluş yollarına ulaştırır...”³⁹²

Görüldüğü gibi selam kavramı bu âyette de ilgili meallerde farklı anlam takdirlerine konu olmuştur. Feyizli selamet yolları şeklinde çeviri yaparken Döndüren kurtuluş yolları olarak çevirmektedir. İslamoğlu da Döndüren’in mealindeki çeviriye benzer bir çeviri yapmakta ve ebedi kurtuluş yolları olarak çeviri yapmaktadır. Mukâtil b. Süleyman’ın Tefsir-i Kebir’inde selam kelimesi “selamet yolları”³⁹³ olarak geçmektedir. Bu bakımdan Feyizli’nin çevirisi ile Mukâtil b. Süleyman’ın çevirisinin aynı olduğu görülmektedir.

Âl-i İmran Suresi 3/19 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “Şüphe yok ki Allah katında din İslam’dır.”³⁹⁴

Döndüren Meali: “Allah katında din İslam’dır.”³⁹⁵

---

³⁸⁹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, c.1 s. 396.

³⁹⁰ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.109.

³⁹¹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 291.

³⁹² İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 818.

³⁹³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, c.1 s. 454.

³⁹⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 51.

³⁹⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 136.

İslamoğlu Meali: “Allah katında din İslam’dır.”³⁹⁶

İslam kavramı üç mealde de aynı şekilde çevrilmiştir. İlgili âyet Tefsir-i Kebir’de de “İslam”³⁹⁷ olarak çevrilmektedir. Görüldüğü gibi üç mealde de geleneksel çeviri tercih edilmiştir.

En’am Suresi 6/54 ve Rad Suresi 13/24’te geçen “selamun aleykum” ifadesi Feyizli ve Döndüren meallerinde “Selamun aleyküm” olarak çevrilmekte, İslamoğlu mealinde ise “selam size olsun” şeklinde çevrilmektedir. Yine Nahl Suresi 16/32 da geçen “selamun aleyküm” ifadesi Feyizli mealinde “size selam olsun”³⁹⁸ olarak çevrilmekte, Döndüren mealinde “Barış ve esenlik size”³⁹⁹ olarak çevrilmekte, İslamoğlu mealinde ise “selam sizlere”⁴⁰⁰ olarak çevrilmektedir. Kasas Suresi 28/55’teki “selamun aleyküm” ifadesi Feyizli’nin mealinde “size selam olsun”⁴⁰¹ olarak, Döndüren mealinde “esenle kalın”⁴⁰² olarak, İslamoğlu mealinde de “size selam olsun”⁴⁰³ şeklinde çevrilmiştir.

Yusuf Suresi 12/101 ayetinde geçen İslam kavramının türevlerinden biri olan Müslim kelimesi, inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “*Rabbim sen bana mülk (ve saltanat) verdin. Ve sözlerin (rüyaların) tabirini öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Benim dünyada ve ahirette velim (sahibim gerçek dostum) sensin! Benim canımı Müslüman olarak al ve beni salih (mü’minler) arasına dâhil et.*”⁴⁰⁴

³⁹⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 721.

³⁹⁷ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir-i Kebîr*, c.1 s. 242.

³⁹⁸ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 269.

³⁹⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.644.

⁴⁰⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 449.

⁴⁰¹ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s.391.

⁴⁰² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.912.

⁴⁰³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 332.

⁴⁰⁴ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 246.

Döndüren Meali: “*Ey Rabbim sen bana iktidar verdin ve olayları yorumlamayı öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen dünyada da ahirette de benim koruyucumsun. Benim canımı da kendini sana teslim edenlerden olarak al ve beni iyiler arasına kat.*”⁴⁰⁵

İslamoğlu Meali: “*Rabbim! Doğrusu, bana iktidarı sen bahşettin! Yine Sen öğrettin bana olayların doğru yorumunu! (Ey) gökleri ve yeri yoktan var eden: hem bu dünyada hem öte dünyada yârim, yardımcın Sensin! Canımı, varlığını Sana adanmış biri olarak al ve beni iyiler arasında kat.*”⁴⁰⁶

Üç meali incelediğimizde yine farklı anlam takdirlerinin yapıldığını görmekteyiz. Feyizli Müslim kelimesini “Müslümanlar” olarak Döndüren “Teslim olanlar” olarak İslamoğlu ise “Sana adanmış olarak” şeklinde çevirmektedir.

Neml Suresi 27/81’de geçen Müslim lafzının Feyizli mealinde “Müslüman olanlar”, Döndüren mealinde “Kendilerini Allah’a teslim edenler”, İslamoğlu mealinde “Gönülden teslim olan” ifadesi ile çevirisi yapılmaktadır. Yine Hac 22/78’de “Müslimîn” lafzının Feyizli mealinde “Müslümanlar”, Döndüren mealinde “Kendini Allah’a teslim edenler”, İslamoğlu mealinde “Müslüman” ifadesi ile çevirisi yapılmaktadır.

3.3.3. Küfr-Kâfir

Küfr kelimesi sözlükte “nankörlük etmek, gizlemek örtmek” anlamlarına gelmektedir. Terim anlamı ise çoğunlukla “Peygamber’in Yüce Allah’tan alarak din adına tebliğde bulunduğu konularda ona inanmama ve onu tasdik etmeme” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁰⁷

Küfrü benimseyen kimseye kafir denilmektedir. Kafir kelimesi “fitrî yeteneğini körelterek örten” manasına gelmektedir. İnkâr kelimesi de küfür kelimesiyle aynı manada kullanılmaktadır. İnkâr lafzı kök olarak “yadırgama ve bilmeme” anlamındaki “nükr” den türetilmiştir ve “reddetme, hoş

⁴⁰⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 596.

⁴⁰⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 410.

⁴⁰⁷ Teftâzânî, *Şerhu’l-‘Akâ’id*, s. 189.

görmeme, kabul etmeme” anlamındadır. Böyle bir tavır içinde olan kimselere ise münkir adı verilmektedir.⁴⁰⁸

Türkçe’deki gâvur lafzı da yine inanmayan kimseyi ifade eder. Gavur kelimesinin Arapça’daki “kafir” ya da Farsça’daki “gebr” den alındığı belirtilmektedir.⁴⁰⁹

Kur’an-ı Kerim’de “yalancı” anlamındaki “tekzip”, “ortak koşma” anlamındaki “işrak” ve “bile bile inkâr etme” anlamındaki “cahd” kelimeleri küfür anlamında kullanılmışlardır.⁴¹⁰ Çalışmamızda küfür ve kâfir kelimelerinin bulunduğu âyetleri incelememize konu olan üç mealde değerlendirmeye çalışacağız.

Küfür kavramının fiil şeklinde bulunduğu ayet olan Bakara Suresi 2/6 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(Allah’ın birliğini hâkimiyetini ve Kur’an’ı dışlayıp) küfre sapanlara gelince, şüphesiz ki onları (başlarına gelecek ile korkutup) uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir.”⁴¹¹

Döndüren Meali: “Hiç kuşkusuz ki inkâr edenleri uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, onlar inanmazlar.”⁴¹²

İslamoğlu Meali: “Şu bir gerçek ki, küfre şartlanmış o kimseleri ha uyardım ha uyardım, onlar için (ikisi de) birdir: iman etmezler.”⁴¹³

Üç meal incelediğimizde farklı çevirilere yer verdikleri görülmektedir. Feyizli “küfre sapanlar” olarak çeviri yapmaktadır. Döndüren ise “inkâr edenler” olarak çeviri yapmaktadır. İslamoğlu ise “küfre şartlanmışlar” olarak anlam vermektedir. Meallerin açıklamalarına baktığımızda Feyizli, küfre sapan kimselerin gözlerine inen perdeden ve bu

⁴⁰⁸ Cevheri, es-Sihah, s. 916; İsfehani, el-Müfredat, s. 918-919.

⁴⁰⁹ Sinanoğlu, Mustafa. "Küfür", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 26, s. 533.

⁴¹⁰ Sinanoğlu, Mustafa. "Küfür", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 26, s. 534.

⁴¹¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 2

⁴¹² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 8.

⁴¹³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 621.

perde sebebiyle Allah'a teslim olup vahiy neşretiyle sıyrılmadıkça onlara hidâyet aydınlığını görmede engel olacağını ifade etmektedir.⁴¹⁴ Döndüren açıklamasında “inzar” sözcüğünü açıklamaktadır. İmandaki tasdik gibi küfürde yalanlama olduğundan ve bunun kalp, söz ve fiille olabileceğinden bahsetmektedir. Döndüren dince kutsal sayılan şeylere hakaret etmek ve onları küçümsemek, Mushaf'ı pis yere atmak, güneşe secde etmek, ateistliği yaymaya çalışmak, haramı helal helali de haram saymak gibi fiillerin insanı küfre düşüren durumlar arasında sayılabileceğini belirtmektedir.⁴¹⁵ İslamoğlu ise açıklamasında “ellezine keferu” lafzının geçmiş zaman yapısının çeviriye “saplanmış” ya da “şartlanmış” şeklinde yansıdığını ifade etmekte ve küfür kavramını açıklamaktadır.⁴¹⁶

Müddesir 74/10 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “*Kâfirlere kolay değildir.*”⁴¹⁷

Döndüren Meali: “*İnkâr edenler için kolay olmayacak.*”⁴¹⁸

İslamoğlu Meali: “*Kâfirlerin tümü için hiç de kolay olmayacaktır.*”⁴¹⁹

Üç mealde anlam takdirlerine baktığımızda Feyizli ve İslamoğlu “kâfirler” olarak çeviri yapmakta, Döndüren ise “inkâr edenler” şeklinde çevirmektedir. Feyizli ve Döndüren meallerinde herhangi bir açıklamaya yer vermez iken, İslamoğlu uzun bir açıklama yapmaktadır. Açıklamasında “Kâfirin” lafzının hakikati inkâra saplananlar manasında olduğunu ve nüzul süresi içinde kullanılan ilk yerin de burası olduğunu ifade etmektedir. Kelimenin “örtmek, kapatmak” anlamındaki “kufir” den türetildiğini, “kefera” lafzının vahyin başında “şükretti” anlamındaki “şekera” nın zıddı olarak kullanıldığını, ilerleyen süreçte “iman etti” anlamındaki “amene” nin zıddı

⁴¹⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 2

⁴¹⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 9.

⁴¹⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 622.

⁴¹⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 574.

⁴¹⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 1349.

⁴¹⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 12.

olarak kullanılmaya başlandığını belirtmektedir. Cahiliye devrinde iyilik edene teşekkür etmeyen manasında kullanıldığını ancak Kur'an'da kullanılan "kâfir" in hem hakikati inkâr eden hem de nimeti örten nankör anlamlarında kullanıldığını vurgulamaktadır.⁴²⁰

Üç meali incelediğimizde Kâfir/kâfurun kavramının farklı çevirilerinin yapıldığını görmekteyiz. Örneğin Bakara 2/41 de Feyizli "İnanmayanlar" Döndüren "İnkâr edenler", İslamoğlu, "İnkâr edenler" şeklinde çeviri yapmaktadır. Yine Maide 5/44 de Feyizli "Küfre sapanlar", Döndüren "İnkâr edenler", İslamoğlu ise "İnkârda ısrar edenler" şeklinde çeviri yapmaktadır. A'raf 7/45 de üç müfessir de "İnkâr edenler" olarak çeviri yapmaktadırlar. Teğabun 64/2 de Feyizli ve Döndüren "Kâfir" olarak çeviri yaparken, İslamoğlu, "Hakikati inkâr eden" şeklinde farklı bir çeviriye yer vermektedir. Hud 11/19 da Feyizli ve Döndüren "İnkâr edenler" şeklinde çeviri yaparken, İslamoğlu "İnanmayanlar" olarak çeviri yapmaktadır. Yunus 10/2 de Feyizli "Kâfirler" olarak, Döndüren "İnkârcılar" olarak çeviri yapmakta, İslamoğlu ise "Som kâfir" şeklinde bir çeviriye yer vermektedir. Bu ve bunun gibi "kâfir" lafzını farklı şekillerde anlamlandırdıkları daha başka âyetler de söz konusudur.

Kâfir kavramının türevlerinden biri olan "küfr" kavramının geçtiği Bakara Suresi 2/152 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli meali: "*O halde beni (ibadet ve itaatle) hatırlayın ki ben de sizi (sevap ve mağfiretle) anayım, bana şükredin (ibadet ve itaatsizlikle) bana nankörlük yapmayın.*"⁴²¹

Döndüren Meali: "*Öyleyse beni anın ki, ben de sizi anayım. Bana şükredin ama bana karşı nankörlük etmeyin.*"⁴²²

⁴²⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 13.

⁴²¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 22.

⁴²² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 50.

İslamoğlu Meali: “*Şu halde, beni anın ki, ben de sizi anayım! Ve bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin!*”⁴²³

Görüldüğü gibi “küfr” kavramı üç mealde de “nankörlük” olarak çevrilmektedir. Aynı ifade İbrahim 14/7’de de üç müfessir tarafından “Nankörlük” olarak anlamlandırılmaktadır.

Üç mealde incelediğimizde hepsinin “küfr” kavramını olumlu manada “örtmek” olarak anlamlandırdıkları âyetler de mevcuttur. Bunlara Al-i İmran Suresi 3/193, Enfal Suresi 8/29, Zümer Suresi 39/3 Teğabun Suresi 64/9, Talak Suresi 65/5, Tahrim Suresi 66/8 örnek verilebilir. Bütün bu âyetlerde üç mealde de “küfr” kavramı “örtmek” şeklinde çevrilmektedir.

3.3.4. Nifak-Münafık

Münafık kelimesi nifak kelimesinin masdarından türeyen bir sıfattır. Hakiki manada inanmayan ama kendini mü’min olarak gösteren kişiye münafık denilmektedir. Sözlük anlamı ise “(bir kimsenin) olduğundan farklı görünmesi, (tarla faresinin) yuvasına girmesi” şeklindedir⁴²⁴

Münafık kelimesinin kök manası, “tarladaki farenin bir tehlike esnasında kaçabilmek için yuvasına birçok çıkış noktası hazırlayıp birinden diğerine girip çıkması” şeklindedir. Bundan dolayı münafık kelimesini “dinin bir kapısından giren diğer kapısından kaçan çift şahsiyetli kişi” şeklinde de tanımlamışlardır.⁴²⁵

Kur’ân’da nifak kelimesi yirmi yedi yerde münafık olarak, üç yerde kök halde, iki yerde çekimli fiil halinde yer almaktadır. Beş ayette ise münafık erkeklerle beraber münafık kadınlar zikredilmektedir.⁴²⁶

⁴²³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.654.

⁴²⁴ Alper, Hülya. “*Münafık*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 31, s. 565.

⁴²⁵ İbni Manzur, *Lisanu’l Arab*, s. 4507-4509; Cevheri, *es-Sihah*, s. 1060; İsfehani, *el-Müfredat*, s. 1079.

⁴²⁶ Alper, Hülya. “*Münafık*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 31, s. 565.

Yine Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde, temel inanç çeşitlerinden olan münafıklar, kâfirler ve mü'minlerden söz edilmektedir.⁴²⁷ Ayrıca Münâfikûn adında bir sûre de bulunmaktadır. Bu âyetler münafıkların inanç durumlarından, toplumdaki yerlerinden ve âhiretteki konularından, psikolojilerinden, ahlâklarındaki bozukluklardan, Hz. Peygamber ve mü'minler karşısındaki tutumlarından bahsetmektedir.

"Nifak" kavramının fiil şeklinde yer aldığı Tevbe Suresi 9/101 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: "*Çevrenizdeki bedevilerden birtakım münafıklar vardır.*"⁴²⁸

Döndüren Meali: "*Çevrenizde bedevilerden ve bedevi halkından ikiyüzlülüğe iyice alışmış olanlar vardır.*"⁴²⁹

İslamoğlu Meali: "*İşte çevrenizdeki bedevi Araplar arasında ikiyüzlüler ve şehri ahalisi arasında da ikiyüzlülükte zirveleşenler var.*"⁴³⁰

Üç meal incelediğimizde farklı çeviriler yaptıklarını görmekteyiz. Feyizli "Münafıklar" olarak çeviri yaparken, Döndüren ve İslamoğlu "İkiyüzlüler" olarak çeviri yapmışlardır.

Bunun gibi üç mealde de farklı çevirilerin yapıldığı âyetler mevcuttur. Buna Tevbe /77 örnek verilebilir. İlgili meallerde şu şekildedir.

Feyizli Meali: "*Sonunda ona verdikleri sözlerden caydıkları ve yalan söylediklerinden dolayı, Allah kendisine kavuşacakları güne kadar onların kalplerine münafıklığı yerleştirdi.*"⁴³¹

---

⁴²⁷ Alper, Hülya. "Münafik", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 31, s. 565.

⁴²⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 202.

⁴²⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 506.

⁴³⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 878.

⁴³¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 198.

Döndüren Meali: *“Bu yüzden Allah kendisine verdikleri sözden ve yalan söylemelerinden dolayı, onların kalplerine ikiyüzlülük sokmuştur.”*⁴³²

İslamoğlu Meali: *“Bunu üzerine O da zatiyla karşılaşacakları güne kadar kalplerinde (taşıyacakları) bir nifakı başlarına sarar.”*⁴³³

Görüldüğü gibi “nifak” kavramı üç mealde de farklı çevrilmektedir. Feyizli “Münafıklık” anlamı vermekte Döndüren “İkiyüzlülük” olarak çevirmektedir. İslamoğlu ise “Nifak” kavramının Arapçada kullanılan hali ile çevrisini yapmakta ve nifak olarak anlamlandırmaktadır.

Nifak kavramının üç mealde de farklı şekilde çevrildiği başka âyetlerle de karşılaşmaktayız. Buna Nisa 4/138 örnek verilebilir. “Nifak” kavramını âyette Feyizli “Münafıklar” olarak, Döndüren “İnkârcılar” olarak, İslamoğlu ise “İkiyüzlüler” olarak çevirmektedir.

“Nifak/Münafık” kavramının geçtiği âyetleri incelediğimizde birbirinin aynısı olarak çevrilen veya iki müfessirin aynı çevirdiği âyetler bulunmaktadır. Mesela Enfal Suresi 8/49, Tevbe Suresi 9/97, Ahzab Suresi 33/60, Münafıkun Suresi 63/1 âyetlerindeki “Nifak” kavramını Döndüren ve İslamoğlu meallerinde “İkiyüzlüler” olarak anlamlandırmaktadırlar. Yine Nisa Suresi 4/61-88, Hadid Suresi 57/13 âyetlerinde bu kavramı Feyizli ve İslamoğlu “Münafıklar” olarak çevirmektedirler. Buradan şu sonuca varabiliriz. Feyizli “Nifak” kavramını çoğunlukla “Münafıklar” olarak çevirmekte, Döndüren ve İslamoğlu ise genellikle “İkiyüzlüler” şeklinde çevirmektedirler.

3.3.5. Takva/Religion

Takva kelimesi “vikaye” kelimesinin masdarından türemiştir. “Vikaye” kelimesinin sözlük anlamı “sakinme, saygı duyma, koruma, korunma, dindarlık, itaatkârlık, korkma ve çekinme”dir. vikāye masdarından türeyen takvâ kelimesini Seyyid Şerîf el-Cürcânî, Takva lafzını “Allah’a itaat ederek azabından sakınmaktır, bu da ceza almayı haklı kılan davranışlardan

⁴³² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 498.

⁴³³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, s. 874.

nefsi korumak sûretiyle gerçekleşir” şeklinde tarif etmektedir. (et-Ta‘rîfât, “vķy” md.). Kur‘ân‘da takvâ kelimesi, fiil şekli ve müttakî ittikâ, etkâ takî gibi türevleri 285 yerde bulunmaktadır. Kur‘an-ı Kerim‘de ve hadis-i şeriflerde takvâ, bazı yerlerde sözlük manasında, bazı yerlerde de “Allah-u Teala‘nın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmakla azabından korunmak” manasında kullanılmaktadır.⁴³⁴

Takvanın kelimesinin ismi fail şeklindeki “Muttaki” lafzının geçtiği Bakara Suresi 2/2 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: *“Bu (öyle bir) kitaptır ki (onun ilahi kelim olduğunda) hiç şüphe yoktur. O müttakilere doğru yolu gösterendir.”*⁴³⁵

Döndüren Meali: *“İçinde hiçbir kuşku olmayan bu kitap Allah‘tan korkanları doğru yola ulaştırandır.”*⁴³⁶

İslamoğlu Meali: *“İşte kendisi hakkında hiçbir kuşkuya yer olmayan bu ilahi kelim, takva sahipleri için bir hidâyet rehberidir.”*⁴³⁷

Üç meal incelediğimizde farklı anlamlandırdıklarını görmekteyiz. Feyizli, Arapçada kullanıldığı formu değiştirmeden “muttakiler” olarak çeviri yapmaktadır. Döndüren, “Allah‘tan korkanlar” olarak sözlük anlamlarından biri ile çevirisini yapmakta, İslamoğlu ise “Takva sahipleri” olarak kelimenin kök anlamını vererek çevirmektedir.

Feyizli, mealin açıklamasında takva ile ilgili Kur‘an‘da 170 kadar kelimenin geçtiğini belirtmekte, takvanın sözlük manasını açıklayarak, Kur‘an-ı Kerim‘de nasıl kullanıldığıyla alakalı bilgi vermekte ve sonuç olarak “Takva”nın Allah‘ın emrine uygun yaşamak manasına geldiğini belirtmektedir.⁴³⁸

⁴³⁴ Uludağ, Süleyman. "Takvâ", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 39, s. 484-486.

⁴³⁵ Feyizli, *Feyzu‘l-Furkân*, s.2.

⁴³⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur‘an*, s. 7.

⁴³⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur‘ân*, s. 621.

⁴³⁸ Feyizli, *Feyzu‘l-Furkân*, s. 2.

Döndüren ise açıklamasında, âyette bahsedilen takva sahiplerinin altı özelliğinin sıralandığını belirtmekle yetinmekte takva ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamaktadır.⁴³⁹

İslamoğlu ise “takva” lafzının tek bir sözcükle karşılanmayacak kadar merkezi bir kavram olduğunu vurgulamakta ve Izutsu’nun takva ile ilgili yaptığı kazıda sorumluluk kavramına ulaştığını ve bunun isabetli bir yorum olduğunu belirtmektedir. Bu kavramın yalın olarak sorumluluk bilinci olarak karşılandığını ifade etmektedir.⁴⁴⁰

İncelediğimiz meallerde bazı âyetlerde müfessirlerin “Takva” kavramını “Allah’tan korkma” olarak çevirdiklerini görmekteyiz. Örneğin Bakara 2/150 de “Takva” kavramını Feyizli ve Döndüren “Allah’tan korkmak” olarak çevirmektedirler. İslamoğlu ise aynı âyeti “Allah’a tazim gösterme” olarak farklı bir şekilde çevirmektedir. Meryem 19/18 ve Al-i İmran 3/138 de Döndüren yine “Allah’tan korkma” olarak çeviri yapmaktadır.

“Takva” kavramının ilgili meallerde “sorumluluk bilinci” ve “sorumluluk sahibi”, “sorumlu davranma” şeklinde çevirilerinin yapıldığını görmekteyiz. Buna İslamoğlu mealindeki Bakara 2/197, Meryem 19/13,18 Al-i İmran 3/138 âyetleri örnek verebiliriz.

Üç müfessirin de farklı anlamlar verdiği âyetler de mevcuttur. Buna örnek olarak Nur 24/52 verilebilir. İlgili meallerde şu şekildedir.

Feyizli Meali: *“Kim Allah’a ve Resulü’ne itaat eder, Allah’a saygı duyarak emirlerine uygun yaşarsa işte asıl kurtuluşa erenler onlardır.”*⁴⁴¹

Döndüren Meali: *“Kim Allah’a ve elçisine itaat eder Allah’tan korkar ve O’ndan korunursa işte asıl bunlar başarıya ulaşanlardır.”*⁴⁴²

---

⁴³⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 7.

⁴⁴⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 621.

⁴⁴¹ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 355.

⁴⁴² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 840.

İslamoğlu Meali: “*Ve kim Allah’a dolayısıyla O’nun Resulü’ne itaat eder, Allah’tan korkar ve Allah’a karşı sorumluluk bilinciyle hareket ederse, işte onlar gerçek başarıya erenler olacaklar.*”⁴⁴³

Görüldüğü gibi “takva” kavramı üç mealde de farklı şekillerde çevrilmektedir. Feyizli “takva” kavramına karşılık “Allah’a saygı duyarak emirlerine uygun yaşamak” şeklinde çeviri yapmaktadır. Döndüren ise “Allah’tan korkup, O’ndan korunmak” şeklinde çeviri yapmaktadır. İslamoğlu ise “sorumluluk bilinci” ifadesiyle çevirisini yapmaktadır.

Yukarıda örneklerini verdiğimiz gibi farklı kullanımların yer aldığı meallerle ilgili sonuç olarak şunları söylemek mümkündür. “Takva” kavramının yer aldığı âyetlerde Feyizli, genellikle “takva sahibi olma” ve “sakınma” olarak çevirisini yapmakta, buna karşılık Döndüren daha çok “Allah’tan korkma” anlamı ile çeviri yapmayı tercih etmiştir. İslamoğlu ise “Allah’a tazim gösterme”, “itaat etme”, “Allah kaygısı taşıma”, “sorumluluk sahibi”, “sorumluluk duygusu”, “sakınma” gibi ifadelerle çevirisini yapmaktadır.

3.3.6. Sünnetullah

Sünnet kelimesi “senn” kökünden türemiştir. Sözlükteki anlamı “iyi ya da kötü yeni bir yöntemi ortaya koyma, bir şeyi açığa kavuşturma,” şeklindedir. Sünnet kelimesi ile “Allah” lafzından oluşan “Sünnetullah” ise Allah-u Teala’nın kanunu, nizamı manasındadır. Allah kelimesi ve sünnet kelimesi cahiliyede bilinen⁴⁴⁴ kelimeler olduğu halde “Sünnetullah” terkibi Kur’an-ı Kerim’e ait bir ifadedir. Kur’an-ı Kerim’de da sünnet kelimesindeki “özgün, düzenli ve sürekli uygulama” anlamındaki sünnet kelimesi Allah-u Teala’ya nisbet edilerek, Allah-u Teala’nın yaratmasında ve yönetmesinde devamlı ve değişmeyen uygulamasının bulunduğu işaret edilmektedir.⁴⁴⁵

⁴⁴³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 713.

⁴⁴⁴ Lisânü’l-‘Arab, “snn” md, c.13, s. 225; T. Izutsu, Kur'an 'da Allah ve insan (trc. Süleyman Ateş). Ankara, Metis Yayınları, s. 21,s. 89.

⁴⁴⁵ Çelebi, İlyas, “Sünnetullah”, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 38, s. 159-160.

Kur'ân'da sünnet kavramı iki yerde çoğul, toplamda on altı yerde geçmektedir. Bunlardan dokuz tanesi Allah-u Teala'ya yahut Allah'ın yerini tutmakta olan zamire izâfe edilmekte ve "Allah'ın sünneti" anlamını taşımaktadır. Diğer yedi tanesi ise, Allah-u Teala'nın "geçmişteki ümmetlere ya da geçmişteki ümmetlerin peygamberlerine uyguladığı nizam" manasına gelmektedir.⁴⁴⁶

"Sünnetullah" ifadesi incelenen meallerde kullanılış şekilleri ve yorumlamaları açısından mukayese edilecektir.

"Sünnetullah" kavramının "İsünnetinâ" formunda yer aldığı İsrâ Sûresi 17/77 incelenen meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: "*Senden önce gönderdiğimiz peygamberler(i dışlayanlar) hakkındaki (ilahi) kanun (bu)dur. Sen bizim sünnetimizde asla bir değişiklik bulmazsın.*"⁴⁴⁷

Döndüren Meali: "*Bizim senden önce gönderdiğimiz elçilerimize karşı uyguladığımız gelenek de budur. Sen bizim geleneğimizde hiçbir değişiklik bulamazsın.*"⁴⁴⁸

İslamoğlu Meali: "*Senden önce gönderdiğimiz elçilere uygulanan yöntem de buydu ve sen bizim sünnetimizde bir başkalaşma bulamazsın.*"⁴⁴⁹

Üç meali incelediğimizde birbirinden farklı kullanım şekilleri görmekteyiz. Feyizli ve İslamoğlu kelimenin Arapça formatını değiştirmeden Türkçe karşılığı olan "sünnetimiz" ifadesini kullanmaktadır. Buna karşılık Döndüren farklı bir çeviri tercih etmekte ve "geleneğimiz" ifadesiyle çeviri yapmaktadır. Feyizli ve İslamoğlu herhangi bir açıklamaya yer yermemektedir. Döndüren ise peygamberleri yurtlarından çıkmak zorunda bırakan toplumları Yüce Allah'ın yok etmesinin ilahi bir kanun olduğunu

⁴⁴⁶ Çelebi, İlyas, "Sünnetullah", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 38, s. 159-160.

⁴⁴⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 289.

⁴⁴⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 692.

⁴⁴⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s. 351.

belirtmekte ve Hz. Musa ve Hz. İbrahim gibi peygamberleri yurtlarından çıkaran toplumların helak olduklarını örnek olarak zikretmektedir.⁴⁵⁰

“Sünnetullah” ifadesinin geçtiği Fatır 35/43 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: “...Onlar evvelkilerin kanunundan başka bir şey mi bekliyorlar? Allah’ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın, Allah’ın kanununda asla bir sapma/değişme de bulamazsın.”⁴⁵¹

Döndüren Meali: “...Onlar öncekilerin yasasından başkasını mı bekliyorlar? Sen, Allah’ın yasasında asla bir değişme bulamazsın, Sen Allah’ın yasasında asla bir sapma da göremezsın.”⁴⁵²

İslamoğlu Meali: “Onlar öncekilere uygulanan ilahi uygulama dışında başka bir şey mi bekliyorlar? Ve sen Allah’ın sünnetinde hiçbir başkalaşma göremezsın, evet sen Allah’ın sünnetinde hiçbir sapma da göremezsın.”⁴⁵³

Bu âyette sırasıyla “sünnete’l-evvelîne”, “lisünnetillêhi”, “lisünnetillêhi” olmak üzere üç yerde “sünnet” lafzının türevleri geçmektedir. Üç meali incelediğimizde üçünde de farklı çevirilerle karşılaşmaktayız. Feyizli “evvelkilerin kanunu”, “Allah’ın kanunu”, “Allah’ın kanunu” olarak anlamlandırmakta, yani “sünnet” lafzını “kanun” olarak çevirmektedir. Döndüren ise “öncekilerin yasası”, “Allah’ın yasası”, “Allah’ın yasası” şeklinde kullanmakta “sünnet” lafzını “yasa” olarak çevirmektedir. İslamoğlu ise “öncekilere uygulanan ilahi uygulama”, “Allah’ın sünneti”, “Allah’ın sünneti” şeklinde çeviri yapmakta ve “sünnet” lafzını aynı âyette iki farklı kullanım şekliyle çevirmektedir. Feyizli ve İslamoğlu âyetle ilgili herhangi bir açıklama yapmamaktadır. Döndüren ise uzunca bir açıklamaya yer yermektedir. “Sünnetullah” kavramının tanımını yapan Döndüren, Allah’ın

⁴⁵⁰ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 693.

⁴⁵¹ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s. 438.

⁴⁵² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 1017.

⁴⁵³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 142.

sünneti, O'nun yasası, kanunu demek olduğunu ifade ederek üç kullanım şeklini de zikretmekte ve Allah-u Teala'nın evreni yönetirken koymuş olduğu kurallarını, yaratıklar hakkındaki adet ve hükümlerinin kastedildiğini ifade etmektedir. Döndüren'in açıklamasına göre; Tabiat olaylarındaki sebep-sonuç ilişkisi, fizik, kimya, biyoloji, astronomi vb. pozitif bilimlerde görülen standart ilişkiler, canlılarda doğma, büyüme, ölme ve üreme gibi oluşumlar hep sünnetullahın değişmez ilkelerine göre gerçekleşmekte ve tabiat kanunları denilen bu kurallar aynı şartlar altında değişmeden sürüp gitmektedir. Toplumdaki aşırı dengesizliği düzenlemek üzere Allah'ın tabiat olaylarına müdahale etmesinin de yine başka bir sünnetullah olduğunu ifade eden Döndüren sünnetullah'ın üçe ayrıldığını⁴⁵⁴ ifade etmekte, üçe ayrıldığını ifade ettiği sünnetullah ile ilgili âyetleri ve kaynakları zikretmekte⁴⁵⁵ ve bu maddeleri açıklamaktadır.⁴⁵⁶

“Sünnetullah” lafzının geçtiği birçok âyete ilgili meallerde baktığımızda müfessirlerin farklı çevirilere yer verdiklerini görmekteyiz. Örneğin “sünnet” kavramının çoğul formatta “sünen” olarak yer aldığı Al-i İmran 3/137 Feyizli mealinde “nice olaylar” şeklinde Döndüren mealinde “nice kurallar” şeklinde, İslamoğlu mealinde ise “nice ceza uygulamaları” şeklinde çevrilmiştir. Yine “sünnetullah” lafzının geçtiği Ahzap 33/38 Feyizli mealinde “Allah'ın âdeti” Döndüren mealinde “Allah'ın sünneti” İslamoğlu mealinde ise “Allah'ın yasası” şeklinde geçmektedir. Ahzap 33/62 ve Mü'min/Ğafir 40/85, Fetih 48/23 de aynı lafız Feyizli mealinde “Allah'ın

---

⁴⁵⁴ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 1018: Döndüren'e göre sünnetullah üçe ayrılır. Bunlar: a.) Mucizeleri gördüğü halde ısrar ve inatla dönemin peygamberlerini inkâr edenleri Allah'ın helak ederek cezalandırması, b.) Bir toplum çoğunlukla kendi özündeki etik değerleri değiştirip, bozmadıkça Allah'ın o toplumu değiştirmemeye söz vermesi, c.) Evrenin yaratılış ve yönetimi ile ilgili olarak konulan fizik, kimya, biyoloji vb. kanunlar olup, bunlar belli kurallara göre varlığını sürdürür. Normal şartlarda bunların değişmezliği asıldır. Ateşin yakması, suyun kaldırması, yerin cisimleri kendine doğru çekmesi gibi.

⁴⁵⁵ Fatır 35/43, Müslim, Fazâil,81, Ra'd 13/11, Fussilet 43/12, Nahl 16/20-21.

⁴⁵⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 1020.

kanunu” olarak, Döndüren mealinde “Allah’ın sünneti” olarak İslamoğlu mealinde ise “Allah’ın yasaı” olarak çevrilmiştir.

3.3.7. Fitrat/Fıtratullah

Belirli bir yatkınlık ve yeteneğe sahip olmak, yaratılış” manasında kullanılan “Fıtrat” lafzı “fatr” kökünden türemiş bir isimdir. “Fatır” “yaratma, yarma, ikiye ayırma, icat etme” anlamlarına gelmektedir. İlk yaratılış fitrat lafzı ile ifade edilir. Bunun sebebi ilk yaratılışın mutlak yokluğun yarılışıyla içerisinden varlığın çıkışı olarak telakki edilmesinden dolayıdır⁴⁵⁷ Buna göre fitrat, ilk yaratılış anında varlık türlerinin temel yapısını, karakterini ve henüz dış tesirlerden etkilenmemiş olan ilk durumlarını belirtir.⁴⁵⁸ Bütün varlığın yaratılışı sırasında Allah’ın türlere kazandırdığı bu temel yapıdan dolayı aynı kökten gelen “fâtır” kelimesi Kur’an’da Allah’ın isimlerinden biri olarak zikredilmiştir.⁴⁵⁹

Kur’an’da bir yerde fitrat kelimesi on dokuz yerde ise “fatır”dan türeyen isimler ve fiiller bulunmaktadır.⁴⁶⁰

F-t-r kökünden türeyen “fitrat” lafız “fatara”, “yetefattaru”, “fatır”, “münfetur”, “fatur”, kelimeleri gerek isim, gerek, fiil, gerek sıfat şeklinde Kur’an’da yer almakta ve farklı manalarda kullanılmaktadır. “Allah’ın yaratması”, “çatlayıp, yarıma” manaları buna örnek verilebilir.

“Fitrat” lafzı ve ”Allah” lafzının birleşiminden oluşan “fitratallah” kelimesi Kur’an’da yalnızca Rum Suresi 30/30 da geçmekte ve inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “O halde sen yüzünü doğruca Allah’ı birleyen olarak dine (yani) Allah’ın insanları üzerinde yarattığı fitrata (İslam’a) çevir...”⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Hökeleki, Hayati. "Fitrat", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 13, s. 47-48.

⁴⁵⁸ Cevherî, es-Sihâh, 2/781; İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, 5/55-56.

⁴⁵⁹ bk. el-En‘âm 6/14; Fâtır 35/1; ez-Zümer 39/46

⁴⁶⁰ M. F. Abdülbâkî, *el-Mu‘cem*, “ftr” md, c. 18, s. 57.

⁴⁶¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 406.

Döndüren Meali: “Öyleyse sen yüzünü Hanif olarak dine, Allah’ın insanları kendisine göre yarattığı doğaya/temiz fitrata çevir.”⁴⁶²

İslamoğlu Meali: “İmdi sen varlığını her türlü sapmadan uzaklaşarak tümüyle doğru ve asıl dine, Allah’ın insanlığın özüne yaratılıştan nakşettiği fitrata çevir.”⁴⁶³

“Fitrat” kelimesi üç mealde farklı çevirilerle yer almaktadır. Feyizli ve İslamoğlu lafzın formunu değiştirmeden doğrudan “fitrat” olarak çeviri yapmakta buna karşılık Döndüren, “Allah’ın insanları yarattığı doğaya” ifadesini de zikretmekte ve temiz fitrat olarak da belirtmektedir. Feyizli, âyetle ilgili herhangi bir açılmaya yer vermemektedir. Döndüren ise açıklamasında “fitrat” lafzının geçtiği tek âyet olduğunu belirtmekte ve fitrat kavramının sözlük anlamını açıklamaktadır. İlk yaratılış hali, temiz ve aslı tabiat anlamlarına geldiğini belirten Döndüren, insanın başlangıçtaki saf ve temiz yaratılışını ifade ettiğini belirtmekte ve konuyla ilgili hadisleri Buhari, Müslim ve Ahmed b. Hanbel’i referans göstererek zikretmektedir.⁴⁶⁴ İslamoğlu ise açıklamasında “fitrat” lafzının “meydana getirme, yaratma ve içinde gizlenen şeyi çıkartmak amacıyla yararak açma” anlamlarında olduğunu zikretmektedir. Ebu Ubeyde ve Ferra’nın “fitratullah”ı “sıbğatullah” olarak açıkladıklarını ve buna göre de Allah’ın insanı üzerinde yarattığı fitratın yaratılıştan her insanın özüne yerleştirilen iyiye, doğruya ve hakikate olan eğilim olduğunu ifade etmektedir. Kur’an’ın insana bu misyonundan dolayı “halife” dediğini vurgulayan İslamoğlu, fitratın insanın yaratılış amacını gerçekleştirecek her türlü donanıma sahip olması anlamına geldiğini belirtmektedir.⁴⁶⁵

F-t-r kökünden türeyen “infetara”, “yetefattaru”, münfetir” vb. kelimelerin yer aldığı diğer âyetleri üç mealde incelediğimizde genel olarak aynı anlamları verdiklerini görmekteyiz. Bunlara Fatır 35/1, İsrâ 17/51,

⁴⁶² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 946.

⁴⁶³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 579.

⁴⁶⁴ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 946.

⁴⁶⁵ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 579.

En'am 6/79, Taha 20/72 âyetlerini örnek verebiliriz. Zikrettiğimiz âyetlerde üç müfessir de "yaratmak" ifadesi ile çeviri yapmaktadırlar. Bunlar dışında bazı âyetlerde ise anlam aynı ancak kullandıkları kelime formatının değişik olduğu âyetlerle karşılaşmaktayız. Örneğin En'am 6/14 de Feyizli ve Döndüren "yaratan" ifadesiyle çeviri yaparken İslamoğlu "çekirdeği yarar gibi yarıp çıkararak" ifadesini kullanmaktadır. Yine Zuhuf 43/27 de Feyizli ve Döndüren "yaratma" ifadesiyle çeviri yaparken İslamoğlu " fitrat verip yaratan" ifadesini kullanmaktadır. İnfitar 82/1 de Feyizli ve Döndüren "yarılma" ifadesini kullanırken İslamoğlu "çatlayıp yarıma" şeklinde çeviri yapmaktadır.

3.3.8. Tağut

Tağut kelimesi "Tuğyân/Tuğvân kökünden türemiş isim/sıfattır. Müfred-cemi, müzekker-müennes halleri de aynı şekilde kullanılmaktadır. Asıl anlamı aşırı derece azgın ve mütecaviz olan tuğyân kelimesinin sözlükteki anlamı "sınırı aşmak, azmak"tır.. Buradan yola çıkılarak Allah'ın dışındaki tapınılan ve hakkın yolundan saptıran bütün varlıkların, şeytanın, putların, sihirbazların ve kâhinlerin tâğüt kavramının kapsamı içerisinde olduğu düşünülmüştür.⁴⁶⁶

Kur'an'da tağut ismi sekiz yerde, tuğyan kavramı otuz dokuz yerde geçmektedir. Bazı âyetlerde bu kavram Tâğüt dışında "gözün hedefini şaşması, suyun taşması ve terazinin dengesinden saptırılıp eksik tartması" manalarında kullanılmakta, bazı âyetlerde ise zulüm, sapkınlıklar, tecavüzler, dinî ve ahlâkî alanlardaki aşırılıklar çerçevesinde geçmektedir.⁴⁶⁷

Tağut kelimesinin kök halde bulunduğu âyetlerden Taha Suresi 20/24 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

⁴⁶⁶ Cevheri, es-Sihah, s. 642; İbni Manzur, Lisanu'l Arab, s. 2677-2678; İsfehani, el-Müfredat, s. 635- 636.

⁴⁶⁷ Yurdagür, Metin. "Tağut", TDV İslâm Ansiklopedisi, c.39, s. 372.

Feyizli Meali: “*Firavun’a git, çünkü o azdı. (Benim kullarım üzerinde otorite kurup kendini ilahlaştırdı)*”⁴⁶⁸

Döndüren Meali: “*Şimdi Firavun’a git, Çünkü o iyice azdı.*”⁴⁶⁹

İslamoğlu Meali: “*(Artık) Firavun’a git, çünkü o iyice azgınlaştı.*”⁴⁷⁰

Üç mealde de inceleme konusu olan “tağut” kavramı “azmak” manasında kullanılmaktadır. Feyizli parantez içinde bu kavramı açıklamakta ve herhangi bir açıklamaya yer vermemektedir. Döndüren âyetin açıklamasında Firavun’un insanlar üzerinde otorite kurmasından bir cümle ile bahsetmektedir. İslamoğlu da herhangi bir açıklamaya yer vermemektedir. Bu âyette görüldüğü gibi üç mealde de aynı kullanımlar mevcuttur. Buna örnek olarak Nisa Sûresi 4/51 gösterilebilir. Üç mealde de “tağut kavramı hiçbir yan anlama başvurulmadan aynı formda yani “tağut” olarak geçmektedir. Yine Rahman 55/8 de “tağut” kavramı birbirlerine çok benzer ifadelerle karşılık bulmaktadır. Feyizli bu kavramın çevirisini “ölçüde taşkınlık/tağut” olarak, Döndüren “ölçüde sınırı aşmak olarak, İslamoğlu ise, ”ölçüyü kaçırmak” şeklinde neredeyse aynı sayılabilecek anlamlarla çevirmişlerdir.

Tağut kelimesinin kök halde bulunduğu âyetlerden Nahl Suresi 16/36 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “*Andolsun ki biz her ümmete Allah’a kulluk edin ve tâğuttan kaçının diye tebliğde bulunan bir peygamber gönderdik.*”⁴⁷¹

Döndüren Meali: “*Andolsun ki biz her ümmete Allah’a kulluk edin ve tağuttan/azgın şeytandan uzak durun demesi için bir elçi gönderdik.*”⁴⁷²

---

⁴⁶⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.312.

⁴⁶⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 743.

⁴⁷⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s. 156.

⁴⁷¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 270.

⁴⁷² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 647.

İslamoğlu Meali: “Doğrusu biz (geçmiş) her uygarlığın içinden Allah’a kulluk edin, putlaştırılmış azgınlardan uzak durun diyen bir elçi çıkarmışsınızdır.”⁴⁷³

Üç mealde de “tâğut” kavramı farklı şekilde çevrilmiştir. Feyizli, âyette kavramın formunda bir değişikliğe gitmeden “tağut” şeklinde çeviri yaparken Döndüren hem tağut kavramını zikretmekte hem de “azgın şeytan” olarak çeviri yapmaktadır. İslamoğlu ise, “putlaştırılmış azgın” olarak çeviri yapmıştır.

“Tağut” kavramının geçtiği âyetleri incelediğimizde bu gibi örneklerle karşılaşmaktayız. Mesela Hud 11/112 de Feyizli ve Döndüren “aşırı gitme” olarak çeviri yaparken, İslamoğlu, “sınırı aşmak” ifadesi ile çeviri yapmaktadır. Yine Nâzi’ât 79/17 de Feyizli ve Döndüren “azmak” ifadesi ile çeviri yaparken, İslamoğlu, “haddi aşmak” olarak çeviri yapmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere “tağut” kavramı ve “t-ğ-y” kökünden türeyen kavramlar genel olarak birbirine yakın anlamlarla meallerde çevrilmişlerdir.

3.3.9. Maruf/Örf

Sözlükte “iyi olan, yadırganmayan, bilinen, tanınan; peş peşe gelen” anlamlarındaki urf kelimesinin Türkçe’deki söylenişi olan örf, birçok fikhî sonucun belirlenmesinde kendisine atıfta bulunulan belli nitelikteki sosyal davranış biçimlerini ve dildeki yerleşik kullanımları ifade eder.⁴⁷⁴ Fıkıh âlimlerince yapılan en eski tanıma Ebü’l-Berekât en-Nesefî’nin (ö. 710/1310) el-Müstaşfâ adlı fûrû eserinde (vr. 37^b) rastlanmaktadır.⁴⁷⁵ Genellikle girift bulunan bu tanıma lafza bağlı olmaksızın “Aklî verilerin süzgecinden geçerek vicdanlarda yer tutan ve selim tabiatlarca uygun bulunan davranışlar, söz ve eylem biçimleri” şeklinde anlamlandırmak mümkündür.⁴⁷⁶ Sözlükte

⁴⁷³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 449.

⁴⁷⁴ Dönmez, İbrahim Kafi. “Örf”, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 34, s. 87-93.

⁴⁷⁵ Ahmed Fehmî Ebû Sünne, el-’Urf ve’l-’ade fi re’yi’l-fukaha’, Mekke:1947, s. 8.

⁴⁷⁶ Dönmez, İbrahim Kafi. “Örf”, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 34, s. 87-93.

“bilmek” mânasına gelen irfân kökünden türetilen ma‘rûf kelimesi “bilinen, mâlûm olan nesne” anlamındadır.⁴⁷⁷ Kur’an-ı Kerim’de “emri bi’l ma’ruf nehyi ani’l münker” şeklinde kullanılan maruf kelimesi iyilik anlamlarında oldukça sık kullanılmaktadır. Ayrıca aynı kökten olan örf kelimesi ve maruf kelimesi bilinen şey anlamındadır.

Aynı kökten türeyen “maruf ve örf” kavramları üç mealde kullanılış biçimleri açısından mukayese edilecektir.

“Örf” kavramının geçtiği Bakara 2/178 inceleme konusu olan meallerde bakara şu şekildedir:

Feyizli Meali: *“Ey İman edenler! (Taraflınızdan kasten) Öldürülenler hakkında size kısas yazıldı. (farz kılındı. Öldüren) Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Fakat kardeşi tarafından o şahıs lehine bir şey affedilirse, ozaman örfu uymak (yani dine ve akla uygun diyet borcunu) ödemek gerekir...”*⁴⁷⁸

Döndüren Meali: *“Ey İman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılınmıştır. Hüre karşılık hür, köleye karşılık köle, kadına karşılık kadın kısas yapılır. Ancak öldüren, ölenin velisi olan din kardeşi tarafından bağışlanırsa bu takdirde ona, örfu uymak ve (bağışlayana borcunu) güzelce ödemek düşer...”*⁴⁷⁹

İslamoğlu Meali: *“Siz Ey iman edenler! Cinâyete kurban gidenler hakkında size adil karşılık farz kılındı. Hüre karşılık hür, köleye karşılık köle, kadına karşılık kadın. Buna karşılık her kim kardeşi tarafından bir şekilde bağışlanırsa bu bağış makul bir biçimde uygulanmalı tazminatı da ona güzelce ödenmelidir...”*⁴⁸⁰

Üç meali incelediğimizde “örf” kavramının Feyizli ve Döndüren tarafından âyetteki formu ile kullanıldığı görülmekte buna karşılık

⁴⁷⁷ Efendioğlu, Mehmet. “Ma’rûf”, TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 28, s. 66.

⁴⁷⁸ Feyizli, Feyzu'l-Furkân, s. 26

⁴⁷⁹ Döndüren, Evrensel Çağrı Kur’an, s. 61.

⁴⁸⁰ İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’ân, s. 659.

İslamoğlu'nun "örf" kavramı yerine "makul" ifadesini kullandığı görülmektedir. Örf kelimesinin "bilinen, uygun ve münasip olan" anlamlarını taşıdığını bilmekteyiz ve bu durumda İslamoğlu'nun çevirisinde herhangi bir yanlışlık olduğunu söylemek mümkün değildir. İslamoğlu'nun bu âyetteki çevirisinde olduğu gibi başka âyetlerde de örf kelimesi yerine "makul" "münasip" lafızlarını kullandığını görmekteyiz. Bunlara "Bakara 2/233,236, Nisa 4/6,25 âyetleri örnek olarak verilebilir.

"Maruf" kavramının geçtiği Nur 24/53 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: "*(Münafıklara) eğer kendilerine emredersen, onlar da mutlaka (savaşa) çıkacaklarına dair var güçleriyle yemin ederler...*"⁴⁸¹

Döndüren Meali: "*(İkiyüzlüler) sen kendilerinden istediğin takdirde, mutlaka savaşa çıkacaklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yemin etmektedirler...*"⁴⁸²

İslamoğlu Meali: "*Bir de kendilerine emredecek olsan, mutlaka (savaş için) sefere çıkacaklarına dair var güçleriyle yemin edenlere de ki...*"⁴⁸³

Âyette geçen "tâatün ma'rûfetün" ifadesinin üç mealde beraber çevirisi yapılmakta ve benzer anlamlar verilmektedir. Feyizli ve Döndüren "var güçleri" olarak çeviri yapmakta İslamoğlu ise "bütün güçleri" olarak çeviri yapmaktadır.

Ma'ruf" kavramının iyilik olarak geçtiği Hac 22/41 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: "*(O mü'min) kimseler ki kendilerine yeryüzünde iktidar ve mevki (ve servet) versek (şimarıp sapmazlar.) namazı dosdoğru kılarlar,*

⁴⁸¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 355.

⁴⁸² Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 840.

⁴⁸³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 714.

zekâtı verirler. (İslamî ölçülerde) iyiliği emrederler ve kötülükten men ederler... ”⁴⁸⁴

Döndüren Meali: “(Allah’ın yardım edeceği) o kimseleri, ülkede güç sahibi kılacak olsak, namazı kılar, zekâtı verirler, iyiliği emrederler ve kötülüğü engellerler... ”⁴⁸⁵

İslamoğlu Meali: “Bu kimseler ki eğer onlara yeryüzünde iktidar versek, namazı hakkını vererek eda ederler, arınmak için ödenmesi gereken bedeli öderler, iyi, doğru ve yararlı olanı emreder, kötü, yanlış ve zararlı olandan sakındırırlar... ”⁴⁸⁶

Görüldüğü gibi üç mealde de “maruf” kelimesi neredeyse aynı şekilde çevrilmiştir. Feyizli ve Döndüren “iyilik” ifadesi ile çeviri yapmakta İslamoğlu ise “iyi, doğru ve yararlı olan” şeklinde çeviri yapmayı tercih etmektedir.

“Maruf” kavramının geçtiği âyetleri üç meal içerisinde incelediğimizde birbirine yakın anlamlarla çeviri yaptıklarını görmekteyiz. Özellikle Feyizli ve Döndüren birçok âyette “iyilik” şeklinde aynı çeviriyi yaparlarken İslamoğlu buna yakın denilebilecek şekilde “iyi ve doğru olan”, “meşru ve iyi olan” şeklinde çeviri yapmayı tercih etmektedir. Bu âyetlere “Al-i İmran 3/104,110, Tevbe 9/67,71, A’raf 7/199 âyetleri örnek verilebilir.

3.3.10. Gayb

Arapça’da “görünmeme, gizli kalma, uzaklaşma, gizlenme, , gözden kaybolma” manasında masdar olarak, “hazırda bulunmayan olmayan, gizlenen” anlamında isim ya da sıfat olarak kullanılmaktadır.⁴⁸⁷ Râgıb el-İsfahânî gaybı “duyular çerçevesine girmeyen ve aklın zaruri olarak gerektirmediği şey tarzında açıklamıştır.⁴⁸⁸ İnsanlık tarihinde farklı dinlere,

⁴⁸⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 336.

⁴⁸⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 792.

⁴⁸⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 604.

⁴⁸⁷ Cevheri, *Mu'cem'us Sihah*, s. 788; İbni Manzur, *Lisanul Arab*, s. 601.

⁴⁸⁸ İsfahani, *el-Müfredât*, Kahire, 475.

medeniyetlere ve felsefî kanaatlere sahip birçok milletin gayb telakkisi farklı farklıdır. Bununla beraber genel olarak gayba inanma noktasında olumlu tavırlar sergilenmiştir.⁴⁸⁹

Kur'an-ı Kerim'de "Gayb" kavramı altmış yerde geçmektedir. Bunlardan biri "gıybet etmek" anlamından türeyen fiil, biri gāibe, üçü gāibîn şeklinde sıfat, ikisi gayâbe (bir şeyin dibi) şeklinde isimdir. Gayb kelimesi Allah'a nispet edildiği yerlerde sadece Allah tarafından bilinebilen mutlak gaybı, "âlimü'l-gayb, âlimü'l-gaybi ve'ş-şehâde, allâmü'l-guyûb, âlimü gaybi's-semâvâti ve'l-arz" şeklindeki terkiplerde Allah'ın evrendeki görünür ve görünmez her şeyi bildiğini, ayrıca "gaybü's-semâvâti ve'l-arz" tarzındaki kullanımlarda insanların mevcut şartlar açısından bilemedikleri her şeyi, "enbâü'l-gayb" terkinde de geçmişte yaşanan ve ibret alınmak üzere nakledilen tarihî olayları ifade eder.⁴⁹⁰

Oldukça geniş anlam yapısına sahip olan "Gayb" kelimesini üç mealde inceleyip verilen anlamlar ve yapılan yorumlar çerçevesinde mukayese edeceğiz.

"Gayb" kavramının geçtiği Bakara 2/3 ilgili meallerde şu şekildedir:

Feyizli Meali: "*O (takva sahibi) kimseler ki, gayba (Allah'a, meleklere, ahirete, vahye, Allah'ın takdirine) inananlar...*"⁴⁹¹

Döndüren Meali: "*Onlar gayba inanırlar*"⁴⁹²

İslamoğlu Meali: "*Onlar ki gayba iman ederler.*"⁴⁹³

Müfessirler âyetteki "gayb" lafzını üçü de aynı şekilde çevirmişlerdir. Üç mealin açıklama bölümlerine baktığımızda hepsinde uzun yorumlar olduğunu görmekteyiz. Feyizli, gayb lafzının tanımını yapmakta ve gayba imanın insanın fitrî bir parçası ve her çağın kaçınılmaz zorunluluğu olduğunu

⁴⁸⁹ Çelebi, İlyas. "Gayb", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 13, s. 404-409.

⁴⁹⁰ Çelebi, İlyas. "Gayb", TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 13, s. 404-409.

⁴⁹¹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 2.

⁴⁹² Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 7.

⁴⁹³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 641.

belirtmektedir. Büyük yanılğı, sapıklık, zihni ilkellik özelliklerine sahip kimselerin hisleri ve duyu organları verileriyle hareket etmekten ileriye geçemediklerini vurgulamaktadır. Gayba imanın, Allah'a inanmak ve O'nun emirlerine teslimiyetle başladığını, mü'minin birinci vasfının inanması olduğunu, aksi takdirde fasıklık, münafıklık, kâfirliğin yerleşeceğini akıl ve fiziğin putlaşmış olacağını ifade etmektedir.⁴⁹⁴

Döndüren açıklama kısmında öncelikle Feyizli'nin de yaptığı gibi gayb kavramını açıklamakta, Feyizli'den farklı olarak Döndüren bunu kaynak göstererek yapmaktadır. Gayba imanın öncelikle islamın altı esasını kapsadığını belirtmekte, gaybın mutlak ve izafi kısımlarından bahsetmektedir. İzafi gaybın sezgi ve algılama alanı dışında kalmakla birlikte kendisine sağlam bir delille ulaşılabilen gayb âlemi olduğunu ve Kur'an ve Sünnette haber verilen gayb bilgilerinin bu nitelikte olduğunu belirtmektedir. Mutlak gaybın ise insanın görgü ve sezgi alanında bulunmayan ve hakkında bir de verilmemiş olan şeyler olduğunu ifade etmektedir. Cenab-ı Hakk'ın zatı, meleklerin niteliği, kıyamet, cennet, cehennem ve insanın kader programının bu nitelikte olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁹⁵

İslamoğlu'nun açıklaması ise oldukça dikkat çekicidir. Gayba imanın üç muhtemel anlamı olduğundan bahseden İslamoğlu, "1) Musa ümmeti gibi "ilahi kudret delili" olan fiili bir âyet görmeden iman etmek. 2) Allah'ın zatı ve ahiret gibi idraki aşan hakikatlere inanmak. 3) Başkalarıyla birlikteyken gösteriş için değil, yalnız başınayken de iman etmek" olarak sıraladığı⁴⁹⁶ bu anlamlara baktığımızda son maddesinin oldukça dikkat çeken ama bir o kadar da isabetli olduğu kanısına varmaktayız. Zira imanın kalbî boyutunu da düşündüğümüzde İslamoğlu'nun açıklamasının doğruluğunu görmekteyiz.

---

⁴⁹⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.2

⁴⁹⁵ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 7.

⁴⁹⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 621.

“Gayb” kelimesinin bizatihi olarak bulunduğu, “gıyabında, arkasında” manasında geçtiği ayet Âl-i İmran Suresi 3/44 inceleme konumuz olan üç mealde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

Feyizli Meali: “(Ey Muhammed) Bunlar (Hanne, Zekeriyya, Yahya, Meryem kıssaları) sana vahyettiğimiz gaybın (görmediğin devrin) haberlerindendir. Meryem’e (küçükken) onlardan hangisi kefil ol(up himayesine al)acak diye kalemlerini (veya Kur’a oklarını) atarlarken sen onların yanında değildin. Bu hususta çeliştikleri zaman da sen onların yanında değildin.”⁴⁹⁷

Döndüren Meali: “Bunlar sana vahyettiğimiz gayba dair haberlerdendir. Çünkü onlar içlerinden kimin Meryem’in bakımını üstleneceğini belirlemek için kalemlerini atarlarken sen onların yanında değildin. Yine onlar (bu konuda) aralarında birbirleriyle çekişirlerken de sen onların yanında değildin.”⁴⁹⁸

İslamoğlu Meali: (Ey Nebi!) “Sana aktardığımız bu bilgi, senin gıyabında olup biten olayların haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem’i himaye edecek diye kur’a çektiklerinde sen yanlarında değildin; onlar (bu konuda) birbirleriyle tartışırken de yanlarında değildin.”⁴⁹⁹

Üç mealde de gayb kavramına benzer anlamlar verilmiştir. Feyizli “gaybın haberleri” ifadesini kullanmakta Döndüren “gayba dair haberler” şeklinde çeviri yapmaktadır. İslamoğlu ise “gıyabında olup biten haberler” şeklinde çeviri yapmaktadır. Gayb’ın Kur’an’da farklı vurgularla kullanıldığını da dipnot kısmında belirten İslamoğlu, Kur’an’da bazen idraki aşan mutlak hakikatlere, bazen idrak edilebilir olduğu halde görülemeyenlere, bazen de muhatabın gıyabında olan olaylara delalet ettiğini ve âyette sonuncusuna vurgu yapıldığını savunmaktadır.⁵⁰⁰

⁴⁹⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 54.

⁴⁹⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s. 142.

⁴⁹⁹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.724.

⁵⁰⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s. 724.

“Gayb” ile ilgi âyetleri üç mealde mukayese ettiğimizde farklı çevirilerle karşılaşmaktayız. Örneğin Yasin 36/11 de Feyizli ve Döndüren “görmediği” olarak çeviri yapmakta İslamoğlu ise “idraki aşan” ifadesini kullanmaktadır. Yine Yunus 10/20 de Feyizli ve Döndüren “gayb” ifadesinin kullanırken İslamoğlu “gayba ait hakikatler” olarak çeviri yapmaktadır. Neml 27/65 de Feyizli ve Döndüren “gayb” ifadesini kullanmakta İslamoğlu ise “idraki aşan hakikat” olarak çeviri yapmaktadır. Kehf 18/68 de üç müfessir de farklı çeviri yapmaktadır. Feyizli “aslını kavrayamadığın şey” ifadesini kullanmakta, Döndüren “iç yüzünü kavrayamadığın bilgi” ifadesiyle çevirisini yapmakta İslamoğlu ise “tecrübî bilgi kapsamına tümüyle girmeyen bir şey” ifadesini kullanmaktadır. Yusuf 12/52 de Feyizli ve Döndüren “yokluğunda” ifadesini kullanırken İslamoğlu “gıyabında” ifadesini kullanmaktadır.

Bütün bu incelemeler neticesinde üç meal arasında İslamoğlu’nun “gayb” kavramı ile ilgili diğerlerine nazaran daha farklı kelime yapıları kullanarak daha serbest çeviri yöntemiyle çeviri yaptığını söylemek mümkündür.

3.3.11. Kıyamet/Saat

Kur’an’da kıyamet için vakıa “gerçekleşen/gerçekleşecek olan”, karia “her şeyi birbirine çarpan”, gâşiye “bürüyen/kaplayan”, hakka “gerçek olan”, sayfa “gürültü”, nebe-il azim “büyük haber”, radife “sonra gelen/izleyen/artçı” tamme “felaket”, sahha “gürültü”, racife “sarsıcı şey/deprem”, zecra “gürültü/çılgılık”, saat “kıyamet saati/vakti” ve yevm-ül kıyameh “kıyamet günü” gibi farklı kelimeler kullanılmaktadır.⁵⁰¹

Bu bölümde Kur’an’da en çok kullanılan formları olan “kıyamet” ve “saat” kavramları üç mealde incelenerek mukayese edilecektir.

“Saat” kavramının geçtiği Araf 7/34 ilgili meallerde şu şekildedir.

⁵⁰¹ Okuyan, Mehmet, *Kur’an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 423.

Feyizli Meali: “Her ümmetin bir eceli vardır. (takdir edilmiş bir süresi vardır) Onların eceli gelince ne bir an geri kalabilir, ne de bir an öne geçebilirler(tam vaktinde helak olup giderler.)”⁵⁰²

Döndüren Meali: “Her toplum için belirlenmiş bir süre vardır. Öyle ki süreleri dolunca ne bir an geciktirebilirler ne de bir an öne alabilirler.”⁵⁰³

İslamoğlu Meali: “Her toplumun bir vadesi vardır: Vadeleri dolduğu vakit, onu bir an ne erteleyebilirler ne de öne alabilirler.”⁵⁰⁴

Üç mealde görüldüğü gibi farklı kullanımlar mevcuttur. Feyizli, “saat” kavramını “ecel” olarak çevirmekte ve açıklamasında toplumsal ecele vurgu yapmaktadır. Toplumun özünü oluşturan manevi duygular ve değerlerin kaybolarak farklı bir topluma dönüşmesi suretiyle de toplumsal ecel olabileceğini ifade etmektedir.⁵⁰⁵

Döndüren, “saat” kavramını süre olarak yakın bir anlam vererek çevirmektedir. Açıklamasında her toplum, millet ve devlet için belirlenmiş bir süre olduğundan bahsetmekte, ibni Haldun’un bunu birey hayatına kıyas ederek sosyolojik bir olgu olarak açıkladığını belirtmekte ve toplumların sağlıklı bir yapıya kavuşmasının adalet ve nispet duygularının geliştirilmesinin, o toplumun ömrünü uzatacağına, zalimlik ve isyankâr toplumların da ömrünün kısılacağına vurgu yapmakta ve Kur’an’da helak olduğu bildirilen toplumlara değinmektedir.⁵⁰⁶

İslamoğlu ise “saat” kavramını yakın anlama gelen “vade” ifadesi ile çevirmektedir ve açıklamasında ecel kelimesini bu âyette vade olarak çevirdiğini ve Kur’an’ın bu kavramı en kesin ve en keskin şekliyle toplumlar için kullandığını vurgulamaktadır.⁵⁰⁷

---

⁵⁰² Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 153.

⁵⁰³ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 394.

⁵⁰⁴ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 236.

⁵⁰⁵ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 153.

⁵⁰⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s. 395.

⁵⁰⁷ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 236.

“Saat” kavramına üç mealde farklı anlamların verildiği âyetler bulunmaktadır. Buna Yunus 10/49 örnek verilebilir. Feyizli kavramı “ecel” ifadesi ile çevirmekte, Döndüren ve İslamoğlu ise “süre” olarak çevirmektedirler.

“Kıyamet” kavramının yer aldığı Taha 20/15 ilgili meallerde şu şekildedir.

Feyizli Meali: *“Elbette ki (beklenen kıyamet) saat(i) gelecektir. Ben onu hemen hemen gizli tutuyorum ki herkes (her an ahiretine hazır olsun ve orada dünyada iken peşinden koştuğu ve) çalıştığına karşılığını bulsun.”*⁵⁰⁸

Döndüren Meali: *“Her ne kadar(zamanını) gizlesem de kıyamet günü herkesin yaptıklarının karşılığını görmesi için, mutlaka gelecektir.”*⁵⁰⁹

İslamoğlu Meali: *“Çünkü her ne kadar son saati (herkesten gizli tutmuşsam da herkese çabasının karşılığı verilsin diye son saat kesinlikle gelecektir.”*⁵¹⁰

Görüldüğü gibi “Kıyamet” kavramı ilgili meallerde farklı şekillerde çevrilmiştir. Feyizli “saat” şeklinde çeviri yapmakta İslamoğlu da buna yakın bir anlam vererek “son saat” şeklinde çeviri yapmaktadır. Döndüren ise kavramın formunda bir değişiklik yapmadan “kıyamet” olarak çeviri yapmaktadır.

Müfessirler bazı âyetlerde “kıyamet/saat” kavramını aynı şekilde çeviri yapmaktadırlar. Buna örnek olarak Kıyamet 75/1-2 verilebilir. Üç mealde de “kıyamet” şeklinde çeviri yapıldığı görülmektedir. Yusuf 12/107, Kehf 18/21-36, Meryem 19/75, Mü’min/Ğafir 40/4 Nahl 16/77 âyetlerin de ise Feyizli ve Döndüren “kıyamet” şeklinde çeviriyi tercih ederken, İslamoğlu bu âyetlerin hepsinde “son saat” ifadesini tercih etmiştir.

Sonuç olarak Kıyamet ve saat kavramları ilgili mealleri incelediğimizde birçok yerde birbiri yerine kullanılmıştır. Bazı âyetlerde üç

⁵⁰⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s. 312.

⁵⁰⁹ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s. 743.

⁵¹⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s. 156.

mealde aynı şekilde, bazı âyetlerde ise farklı şekillerde bu iki kelimeyi birbirinin yerine kullanmışlardır. Bunun dışında az da olsa Feyizli “ecel” ifadesi ile çeviri yapmakta, Döndüren de “süre” ifadesini kullanmaktadır. İslamoğlu mealinde “son saat” ifadesinin çoğunlukla kullanıldığını görmekle beraber bazen “vade”, “belirlenmiş süre”, kıyamet” ifadelerine de yer verilmiştir.

3.4. Kullanılan Kaynakların Karşılaştırılması

İlmi çalışmalarda önemli olan özelliklerden biri de kullanılan kaynaklardır. Yazarlar çalışmalarda genel itibariyle kendi düşüncelerine yakın buldukları veya düşüncelerini isabetsiz buldukları kaynakları eserlerinde zikretmektedirler. Bir çalışmada bunların tespit edilmesi, ayrıca çalışma konusu olan yazarın da düşüncelerini anlamaya ışık tutmaktadır. Bu bakımdan burada üç mealde kullanılan kaynaklar tespit edilerek aralarında mukayese yapılacaktır.

Öncelikle üç mealde birkaç âyetteki yorumlar/dipnotlarda zikredilen kaynaklara değinilecektir.

Fatiha sûresinde Feyizli “ancak senden medet umarız” ifadesinde Allah’ı Rab, Malik ve tek ilah olarak kabul etme konusuna değinmekte ve Seyyid Kutub’un “Fi Zilali’l-Kur’an” adlı eserine atıf yapmaktadır.⁵¹¹ Döndüren Fatiha sûresinin mealine başlamadan önce süre ile ilgili bilgiler vermekte ve “Fatiha’yı okumayanın namazı yoktur” hadisini zikretmekte ve Tirmizi’nin “el-Muvakkit” adlı eserine atıf yapmaktadır. Yine “Ondan kolayınıza geleni okuyunuz” hadisini zikretmekte ve Buhari, Müslim, Ebu Davud gibi muhaddislere atıf yapmaktadır. Yine besmele ile ilgili açıklamalara yer veren Döndüren “Besmele ile başlamayan her önemli iş eksiktir” hadisini Beyhaki’nin Sünen’i ve Hakîm’in “Müstedrek” adlı eserlerine atıf yaparak zikretmektedir. Âyetteki “Hamd/övgü” ifadesini açıklarken “İbn Mâce ve Ebu Davud’dan nakledilen hadislere yer vermekte,

---

⁵¹¹ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s.1.

“Din/hesap günü” ifadesini açıklarken Hamidullah’ın “Aziz Kur’an çevirisi; Kasimirski Meali ve Elmalılı Hamdi Yazır “Hak dini Kur’an dili” eserlerini zikretmekte, “abd” ifadesi için de Salih Akdemir’in “Son Çağrı Kur’an” eserine atıf yapmaktadır.⁵¹²

İslamoğlu ise besmele ile ilgili açıklamasını yaparken Darekutni ve İbni Teymiyye’ye atıf yapmakta, “bütün övgülerin Allah’a mahsus olduğunu Tirmizi’den hadis zikrederek açıklamakta, Allah’ın rahmet sahibi olduğunu açıklarken Muhammed Abduh’un “Menar” adlı eserine atıf yapmaktadır. Fatiha sûresinde bahsi geçen sapıtanlar ile Hristiyanların, gazaba uğrayanlar için de Yahudilerin kastedildiğini belirtmekte ve bu bilginin bize peygamberimizin bizzat dilinden geldiğini söyleyerek Tirmizi’nin tefsirini kaynak olarak zikretmektedir.⁵¹³ Görüldüğü gibi Fatiha sûresinde müfessirler dipnot olarak birçok kaynak zikretmektedir. Ancak bu âyette üç müfessirin ortak olarak zikrettiği kaynaklara rastlanmamaktadır.

“Âdeme secde emrinin verildiğini anlatan Bakara 2/34 âyetine baktığımızda Feyizli’nin Vehbe ez-Zühayli’nin et-Tefsîru’l-Vecîz adlı eserini dipnot olarak gösterdiğini görmekteyiz.⁵¹⁴ Döndüren aynı âyette şeytanın mahiyetini açıklamakta ve İblis sözcüğünün Grekçe, Fransızca ve Arapça kullanımlarından bahsederken yine Fatiha sûresinde olduğu gibi Muhammed b. Hamidullah’a atıf yapmaktadır.⁵¹⁵

Feyizli Maide 5/104 de “Allah’ın indirdiğine ve resule gelin” ifadesinde parantez içinde “Resulün size bildirdiği şeylere gelin” şeklinde açıklama yapmakta ve İbni Kesir(Sabuni), Sabuni(Safve) ve Sünen-i Tirmizi’yi dipnotunda kaynak olarak göstermektedir.⁵¹⁶ Döndüren ve İslamoğlu’nun ise âyetteki açıklamalarında herhangi bir dipnot zikretmediklerini görmekteyiz.

---

⁵¹² Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s.5.

⁵¹³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.3.

⁵¹⁴ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s.5.

⁵¹⁵ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur’an*, s.14.

⁵¹⁶ Feyizli, *Feyzu’l-Furkân*, s.124.

A'raf 7/175 de “azgın sapıklardan olan kimsenin haberini oku” ifadesinde geçen kişinin Tevrat'ta Bel'am olarak zikredildiğini ve onun kâhin veya peygamber olduğunun zikredildiğini Petrus. II. Mektup ve Sayılar bölümlerine atıf yapmaktadır. Bel'am'ın nasıl biri olduğunu açıklarken konuyla ilgili farklı rivâyetlere yer vermekte ve Kurtubi (Cami), Taberî (Tefsir), Tirmizi (Devavât), Ebu Davud (Salât), Razi ve Taberî'yi referans göstermektedir.⁵¹⁷ Feyizli herhangi bir kaynak zikretmeden açıklama yapmakta, İslamoğlu ise açıklamasını yaparken Bel'am'ın kim olduğu konusunda tıpkı Döndüren gibi “*Eski Ahid Sayılar*” eserini kaynak göstermekte bundan başka bir referansa yer vermemektedir.

Feyizli'nin eserinde dipnotları incelediğimizde özellikle Beydâvi başta olmak üzere Celaleyn, İbn Kesir isimlerinin oldukça fazla zikredildiğini görmekteyiz Feyizli'nin sadece Beydavi'ye toplam 125 kez atıf yaparak dipnotunda yer vermekte olduğunu tespit ettik. Bunlar dışında dipnotlarda Kurtubi, Zehebi, Razi, Elmalılı Hamdi Yazır isimlerinin daha fazla yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Döndüren'in mealinde dipnotlara baktığımızda oldukça fazla kaynağa yer verdiğini görmekteyiz. Özellikle Buhari, Müslüm, İbn Mace, Ebu Davut, Ahmed b. Hanbel kaynaklarına yer veren Döndüren fikhî açıklamalarında Kurtubi, Cassas, Kardâvî gibi isimlere yer vermekte Elmalılı Hamdi Yazır, Razi ve Süleyman Ateş'e atıflar yapmakta ve daha birçok kaynak zikretmektedir.

İslamoğlu mealinde dipnotlara baktığımızda tıpkı Döndüren gibi oldukça fazla kaynak gösterildiğini görmekteyiz. Ebu Müslim İsfehani'nin isimlerinin oldukça fazla yer aldığını gördüğümüz dipnotlarda Muhammed Abduh da 14 yerde geçmektedir. İslamoğlu Meali'nin dipnotlarında özellikle Fahrudin er-Razi'nin de isminin sıkça geçtiğini söylemek mümkündür.

Bunlar dışında özellikle Döndüren Meali başta olmak üzere üç mealin dipnotlarında yer yer Kitab-ı Mukaddes'e de atıflar yapılmaktadır.

---

⁵¹⁷ Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an*, s.435.

3.4.1. Ortak Kullanılan Kaynaklar

Üç mealin kaynakça bölümlerini incelediğimizde bu üç mealde ortak kullanılan kaynakların neler olduğunu tespit etmeye çalıştık.

Üç mealde ortak olarak kullanılan kaynaklar arasında: Abdullah b. Ömer el-Beydâvi'nin "Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil" adlı eseri, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın "Hak Dini Kur'an dili" adlı eseri, Abdülmelik b. Hişam'ın "Siret-i İbn Hişam" adlı eseri Kurtubî'nin el-Cami li Ahkami'l-Kur'an" adlı eseri, Cemaleddin el-Kasımî'nin "Tefsir İminin Temel Meseleleri" adlı eseri'ni zikretmemiz mümkündür.

İslamoğlu mealinde bulunmayan ama Feyizli ve Döndüren meallerinde ortak olarak kullanılan kaynaklar ise; Alusî'nin "Ruhu'l-Meâni" adlı eseri, Süleyman Ateş'in "Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali", Ömer Nasuhi Bilmen'in "Hukuk-i İslamiyye ve Islahât-ı Fıkhiyye Kâmusu", el-Cessas'ın Ahkamu'l-Kur'an" adlı eseri, Muhammed İzzet Derveze'nin "et-Tefsîru'l-Hadis" adlı eseri, Muhammed Hamidullah'ın "İslam Peygamberi" adlı eseri, İbni Fethu'l-Kâdir" adlı eserini görmekteyiz. Ayrıca iki eserde aynı müfessirin farklı eserlerinden de yararlandığını görmekteyiz. Örneğin Feyizli Gazalî'nin "Fıkhu's-Sire" adlı eserini zikrederken Döndüren Gazalî'nin "İhyâu Ulûmü'd-Din" adlı eserini zikretmektedir. Yine Feyizli Salih Akdemir'in "Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümelere" eserini zikrederken Döndüren aynı müfessirin "Son Çağrı Kur'an" adlı eserini zikretmektedir.

Feyizli Mealinde bulunmayan ama Döndüren ve İslamoğlu meallerinde ortak kullanılan kaynaklar arasında; M. Fuad Abdülbâki'nin "el-Mucemu'l-Mufehres" adlı eseri, Abdülmelik b. Eyyub el-Himyari'nin "es-Sirâtü'n-Nebeviyye" adlı eseri, Ebulfida İsmail b. Ömer ibn Kesir'in "Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm" adlı eseri, İbn Manzur'un "Lisanu'l-Arab" adlı eseri, Muhammed Reşid Rıza'nın "Tefsîru'l-Menâr" adlı eseri, Tabatabâi'nin "el-Mîzan fi Tefsîri'l-Kur'an" adlı eseri, Taberî'nin "Câmiu'l-Kur'an fi Tefsîri'l-Kur'an" adlı eseri ve Zemahşeri'nin "el-Keşşaf adlı eserini görmekteyiz.

Döndüren mealinde bulunmayan ama Feyizli ve İslamoğlu mealinde ortak olarak kullanılan kaynaklar arasında ise, Mevdûdî'nin “Tefhîmu'l-Kur'an” adlı eseri, Fahrüddin er-Râzî'nin “Mefâtihu'l-Gayb” adlı eserini görmekteyiz. Ayrıca iki mealde aynı müfessirlerin farklı eserlerinden yararlandığını görmekteyiz. Örneğin; İslamoğlu Mukâtil b. Süleyman'ın “el-Vucûh ve'n-Nezâir” adlı eserini kaynakçada zikretmekte Feyizli ise aynı müfessir'in “Kitâbü's-Sünne” adlı eserini zikretmektedir. Yine İslamoğlu İbn Teymiyye'nin “et-Tefsîru'l-Kebir” adlı eserini zikrederken, Feyizli “Meârici'l-Vusûl” adlı eserini zikretmektedir.

3.4.2. Münferit Kullanılan Kaynaklar

Üç mealin kaynakçasını incelediğimiz de yukarıda zikrettiğimiz ortak olarak kullandıkları eserler dışında münferit olarak yararlandıkları eserlerin de olduğunu görmekteyiz.

Feyizli'nin kaynakçasını incelediğimizde toplam 156 kaynak zikrettiğini görmekteyiz. Bunların bir kısmı diğer meallerle ortak olarak kullanılmıştı. Bir kısmı ise münferit olarak Feyizli'nin mealinde kullandığı kaynaklardır.

Diğer iki mealde farklı olarak Feyizli'nin münferit olarak kullandığı kaynakların bazıları şunlardır: Ahmet Ağrakça-Beşir Eryarsoy'un “Nüzul sebepli Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali”, Salih Akdemir'in “Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleleri”, Ahmet Akgündüz'ün “Osmanlı'da Harem” adlı eseri, Ali el-Kârî'nin “Mirkâtü'l-Mefatife adlı eseri, Hüseyin Atay-Yaşar Kutluay'ın “Kur'an- Kerim Türkçe Anlamı”, Abdullah Aydemir “Tefsirde İsrâiliyyat”, Muhammed Aydın'ın “Kur'an-ı Kerim'de Lafzî Mütешâbihler”, Ayıntâbi'nin “Tibyan Tefsiri”, el-Bâr'ın “Kur'an ve Modern Tıbbâ göre İnsanın Yaratılışı”, el-Beyih'in “İnanç ve Amelde Kur'anî Kavramlar”, İzzettin Belîk'in “Minhâcu's-Salihin”, Bilim Araştırma Grubu'nun Canlılar ve Evrim” adlı eserleridir.

Döndüren'in mealinde kaynakça kısmında toplam 112 eserden yararlandığını görmekteyiz. Diğer iki mealde farklı olarak Döndüren'in münferit olarak kullandığı kaynakların bazıları şunlardır: Salih Akdemir “Son

Çağrı Kur'an", Âmidî "el-Ihkâm fî Usûli'l-Ahkâm", Mehmet Yıldız "Barnaba İncili", Belâzûrî "Futûhu'l-Buldân", Cürcânî "et-Târifât", Hasan Basri Çantay "Kur'ani Hakîm ve Meâli Kerîm", Dârimî "Sünen", Ahmed Davudoğlu "Sahih Müslim Terceme ve Şerhi", Ferit Develioğlu "Dinler Tarihi Ansiklopedisi", Diyanet İslam Ansiklopedisi, Maurice Bucaille "Müsbet İlimler yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an", Kardâvî "Fıkhu'z-Zekât", Joseph Schacht trc. Mehmet Dağ-Abdülkahir Şener "İslam Hukukuna Giriş" adlı eserleridir.

İslamoğlu mealinin kaynakçasına baktığımızda toplam 50 kaynak zikrettiğini görmekteyiz. İslamoğlu'nun diğer iki mealden farklı. münferit olarak kullandığı eserlerin bazıları şunlardır: "Muhammed Abduh "Tefsîru Cuz'i Amme", Said b. Ahfeş "Maani'l-Kur'an", Aişe Abdurrahman "el-İ'câzü'l-Beyâni'l-Kur'an", Beğavî "Me'âlimü't-Tenzil, Celâleyn "Tefsîru Celâleyn", el-Askerî "Kitâbu'l-Furûk", Ebu'l-Bekâ "el-Külliyât", Muhammed Esed "Kur'an Mesajı", İbn Aşûr "at-Tahrîr ve't-Tenvîr", Kuşeyrî "Letâifu'l-İşârât", Mevdûdi "Tefhîmu'l-Kur'an", Musa Carullah "Kitabü's-Sünne", Sibeveyh "Kitâbu Sibeveyh", Zecc'ac "Ma'ani'l-Kur'an" adlı eserleridir.

SONUÇ

Özellikle 90'lı yıllardan sonra mealcilik akımının da etkisiyle birçok meal çalışması yapılmış ve bunun bir neticesi olarak belirli cemaat ve grupların da kendilerine ait mealleri ileri gelen mensupları tarafından kaleme alınmıştır. Bunlardan Hasan Tahsin Feyizli'ye ait *Feyzu'l-Furkân Kur'an-ı Kerîm Tefsîrli Meali*, Hamdi Döndüren'e ait *Evensel Çağrı Kur'an-ı Kerîm Yüce Meal ve Tefsîri* ve Mustafa İslamoğlu'na ait *Hayat Kitabı Kur'an Gerekçeli Meal-Tefsiri*'nin mukayesesini yaptığımızda genel olarak şu kanaatlere varmamız mümkündür. Her üç eserde de âyetlerin mealı yapıldıktan sonra bazı âyetlerin nüzul sebepleri meallerin altına ilave edilmiş, nüzul sebepleri dışında ayrıca yer yer hadis ve tefsîr kitaplarından kaynaklar gösterilmiş, daha sonra da yazarlar kendi görüşlerine yer vermişlerdir Hamdi Döndüren'in kaleme aldığı meal, Hasan Tahsin Feyizli'nin ve İslamoğlu'nun mealine göre fihri konulara daha fazla yer vermiş, bilimsel verilere kaynak teşkil eden âyetler olduğuna işaret etmiş ve lugâvî tefsirlerden istifade etmiştir. Âyetlerin meallerini yaptıktan sonra her âyet için numaralar belirlemiş ve açıklamalar için ilgili sayfanın hemen arkasında farklı bir sayfa kullanmıştır. Hasan Tahsin Feyizli ise, âyetlerin mealini ve yer yer nüzül sebeplerini hadislere de yer vererek zikrettikten sonra yapmış ve günümüzde nasıl anlaşılması gerektiği ile ilgili ipuçları vermiştir. Diğer iki esere göre âyetlerin mealini yaparken fazlaca parantez içi açıklamada bulunmaktadır. Âyetlerin mealini ilgili sayfanın yan sayfasına yazmış ve kendi yorumlarını da mealin hemen altında yapmıştır. Mustafa İslamoğlu ise eserinde sûreleri nüzul sırasına göre sıralandırmış ve eserinin başında fihrist bulunan bir sayfaya yer vermiştir. İslamoğlu her âyetin mealini yaptıktan sonra aynı sayfanın en alt kısmında dipnot göstererek âyetlere açıklama getirmektedir. İslamoğlu'nun açıklamalarına baktığımızda diğer iki esere göre daha serbest bir çeviri dili kullandığını görmekteyiz. Ayrıca âyetlerdeki Arap diline özgü dil kurallarına fazlaca dikkat çekmekte ve kelimelerin başlarına gelen takılarla beraber aynı kelimeyi farklı yorumlara tabi tutmaktadır. Her üç mealde de günümüzde yaygınlaşan "Ateizm" düşüncesine ve yanılığına

değinilmiş ve âyetle delil getirilmiştir. Üç eser arasında dikkat çeken farklar açıklamalarda yer almakta ve âyetlere yükledikleri tasavvufî ve içtimâî yorumlarda ortaya çıkmaktadır. İbadet ile ilgili ayetleri üç meal açısından incelediğimizde şu sonuçlara ulaşmamız mümkündür: “Salat” kavramı üç mealde de çoğunlukla “namaz kılma” olarak anlamlandırılmıştır. Bunun yanında ayrıca “ibadet etme “dua etme” anlamlarının da verildiğini görmekteyiz. Üç meal içerisinde İslamoğlu Meali, Maun 107/4 ayetindeki “salat” kavramını diğer iki mealden farklı olarak “ibadet etmek” olarak anlamlandırmıştır. “Oruç”, “Hac”, “Kurban” kavramlarının da çalışmamız neticesinde üç mealde de aynı anlamda kullanıldığını, ancak meallerin yorumlarında farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Oruç konusunda fidye vermesi gereken kimselerin kimler olduğu meallerde farklı olarak zikredilmiştir. Feyizli oruç tutmaya gücü yetmeyenlerin fidye vereceği açıklamasına yer yerirken, Döndüren ve İslamoğlu oruç tutmaya gücü yeten fakat tutmakta zorlananların fidye verebilecek gruba girdiğini ifade etmişlerdir. “Zekat” kavramı üç meali incelediğimizde farklı şekillerde çeviriye konu olmuştur. Feyizli ve Döndüren genel olarak birbirine yakın anlamlandırma yapmakta, kelimenin formunu değiştirmeyerek aynı şekli ile çeviri yapmaktadır. Hatta her iki mealde Tevbe 9/60’da geçen “zekat” kavramı “sadaka” olarak anlaşılmiş ve bu şekilde çevirileri yapılmıştır. İslamoğlu ise “zekat” kavramını daha farklı anlamlandırma yoluna gitmiş ve “arınmak için karşılıksız yardımda bulunmak”, “arınıp, yücelmek için ödenmesi gereken bedeli ödemek, fedakarlık yapmak”, “ Allah yolunda sarf edilen her türlü faaliyet” şeklinde çevirilere yer vermektedir. Cihad konusu Kur’an’da savaş emri anlamında olan ve savaş emri anlamında olmayan cihad olarak kullanılmıştır. İnceleme konumuz olan meallerde de genel itibariyle cihad konusu aynı anlamlarda kullanılmış, ancak kelimenin formu farklı olarak çevirilere yansımıştır. Genel olarak “cihad” ifadesinin geçtiği âyetlerde Feyizli çoğunlukla kelimenin Arapça kullanılış şeklini bozmadan “cihad edenler” şeklinde çeviri yapmaktadır. Döndüren ise çoğunlukla sözlük anlamlarından biri olan “savaşanlar” ifadesini kullanmaktadır. İslamoğlu ise daha farklı ifadelere yer vermiş ve çoğunlukla “üstün çaba gösterenler”

ifadesini kullanmıştır. Sadece Tevbe 9/73’de geçen cihad konusunda anlam takdirlerinin farklı olduğu görülmektedir. Feyizli ve Döndüren “cihad etmek” olarak anlam verirken, İslamoğlu bu iki mealde farklı olarak bu ayetteki cihad emrinin savaşmak manasında olmadığını, mücadele etmek, çaba sarf etmek manasında olduğunu ifade etmektedir. Kıssaların geçtiği ayetlerin üç mealde mukayesesini yaptığımızda genel olarak kıssaların anlatımının aynı şekilde yapıldığını, farklılıkların ise yine yorum/dipnotlarda olduğunu görmekteyiz. Kıssalarda zikredilen “Halife”, “Adem” kavramlarında Zülkerneyn’in kimliği, Hz Musa’nın Salih kul ile buluşma noktasının neresi olduğu konularında müfessirlerin farklı görüşleri bulunmaktadır.

Çalışmamızda başlıklar altında zikrettiğimiz konular, kavramlar ve kıssaların geçtiği âyetlerdeki yorumların dışında ayrıca başka yorumlar da dikkatimizi çekmektedir. Mesela Feyizli, Bakara Sûresi’nde (2/65) geçen “Aşağılık Maymunlar olun dedik” ifadesindeki maymunlaşmanın maddi olarak gerçekleştiğini Allah Teâla’nın bu kimseleri maymuna çevirdiğini ve üç gün bu şekilde yaşayıp öldüklerini ifade etmiştir.⁵¹⁸ Döndüren ise buradaki maymunlaşmanın ne şekilde gerçekleştiğinin açıkça belli olmadığını ve bununla onların uğrayacakları manevi ve siyasi zillete ve esirliğe işaret edildiğini belirtmektedir.⁵¹⁹ İslamoğlu ise âyette aşağılık ifadesinin maymunlardan çok bunu hak eden kimselere yakıştığını ve âyette lanet makamında bir tazir olduğunu belirtmektedir.⁵²⁰ Bakara Sûresi’nde (2/269) geçen “hikmet” kelimesine Hamdi Döndüren, ayrıca Allah’tan korkmak manası da yüklemiştir,⁵²¹ Feyizli ise bunun yararlı bir ilim olduğunu ifade ettikten sonra felsefi nazariyelere karşı sert bir eleştiri getirerek bunun hikmet, yani yararlı bir ilim olmadığına işaret etmiştir.⁵²² İslamoğlu ise “hikmet”in selim aklı bilgi ve tecrübeye dayalı bir muhakeme yeteneği

---

⁵¹⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.9.

⁵¹⁹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.23.

⁵²⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.635.

⁵²¹ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.114.

⁵²² Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.44.

olduğunu belirtmiştir.⁵²³ Aralarında belirgin yorumlama farkı bulunan bir diğer husus Nisa Sûresi'nde (4/86) geçen selamlama konusudur. Feyizli selam vermenin Müslüman insanlara olacağını, Müslüman olmayanlara ise sadece “Aleyküm” denilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵²⁴ Döndüren ise selam alamayacak durumda olanlara selam vermemek gerektiğini, ayrıca şarkı söyleyen, oyun oynayan kimselere de selam verilemeyeceğini ifade etmiştir.⁵²⁵ İslamoğlu ise âyetteki selamı, barış teklifi almak olarak açıklamış ve böyle bir durumda daha güzel bir teklifle karşılık vermek gerektiğini belirtmiştir.⁵²⁶ A'raf Sûresi'nde (7/204) geçen Kur'an'a saygı konusu ile ilgili Feyizli, elektronik cihazlarla Kur'an çalmanın caiz olduğunu⁵²⁷ ifade ederken Döndüren, Kur'an kasetleri çalanların sorumlu tutulacağını ve bunun sakıncalı olduğunu, hatta camilerden hoparlör açanların da sorumlu olacağını açıklamıştır.⁵²⁸ Ra'd Sûresi'nde (13/11) geçen Allah'ın toplumları bozmayacağı ile ilgili konuda Feyizli, ayrıca farklı bir açıklama getirmiş ve toplumların bozulma sebeplerini güzel ahlak üzere olmamalarına bağlamış ve gelişim için öncelikle güzel ahlaklı fertler olması gerektiğini ifade etmiştir.⁵²⁹ Döndüren ise aynı âyeti açıklarken, insanları koruyan melekler ve cinler dışında ayrıca fizyolojik ve biyolojik koruyuculardan bahsederek insan anatomisi üzerine vurgu yapmıştır.⁵³⁰ İslamoğlu ise, âyetteki geçen “o” zamirinin Hz. Nebi'ye döndüğünü ve âyette Nebi'nin melekler tarafından korunacağına işaret edildiğini söyleyen rivâyete yer vermiştir.⁵³¹ Ra'd Sûresi'nde (13/41) geçen iki uçtan eksiltme olayını Feyizli Allah'ın depremler, harpler ile toplumları eksiltmesi⁵³² olarak yorumlarken Döndüren

---

⁵²³ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.680.

⁵²⁴ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.90.

⁵²⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.238,239.

⁵²⁶ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.780.

⁵²⁷ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.175.

⁵²⁸ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.422.

⁵²⁹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.249.

⁵³⁰ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an*, s.603.

⁵³¹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, s.266.

⁵³² Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.253.

bu âyetteki eksilmeden kastedilenin âlimler, fakihler ve hayır ehlinin eksilmesi olarak anlatmıştır.⁵³³ İslamoğlu ise âyetin ilgili sûrenin 3. Âyetinde geçen “madde’l-ard” ibaresinin bir mukabili olduğunu ve uzatma ve kısaltmanın muhteşem bir tevafuk olduğunu insanın arşının ruhu, arzının da bedeni ve beyni olduğunu ifade etmiştir.⁵³⁴

Bunlar gibi birçok âyette farklı yorumlar yapıldığı görülen bu üç eserde bazen bir yazarın sadece meal yaparak yetindiği diğer yazarın ise farklı açıklamalara yer verdiği de görülmektedir. Mesela Döndüren, Fatıha Sûresi'nin sonunda “Âmin” denmesi ile ilgili farklı bir açıklamada bulunmuş ve bir Müslümanın âmin demesi ve meleklerin âmin demesinin aynı anda olabileceğini ve böyle bir durumda kişinin geçmiş günahlarının bağışlanacağını ifade etmiştir.⁵³⁵ Yine Enfal Sûresi'nde (8/27) geçen emanete hıyanet konusu ile ilgili Döndüren, Allah’ın ve Resulü’nün emir ve yasaklarının da birer emanet olduğunu ve emanete hıyanet etmeme hususunda dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵³⁶ Yunus Sûresi'nde (10/5) geçen güneş ve ayın ışığı konusuyla ilgili Döndüren yine farklı bir yorum getirmiş ve bunun bir ışık kaynağına işaret ettiğini ifade etmiştir.⁵³⁷ Hicr Sûresi'nde (15/39-40) geçen şeytanın insanları kandırması konusuyla ilgili ise, Feyizli farklı bir yorum getirerek şeytanın mü’minler üzerinde yanıltıcı tesirin olamayacağını sadece Allah’tan uzak insanlara tesir edeceğini vurgulamış ve bu insanların da şeytanın tesirinde kalarak başka insanları hevaî akıllarıyla yanıltıp yönlendirmek için hizmet edeceklerini ifade etmiştir.⁵³⁸ Araf Sûresi'nde (7/166) geçen maymuna dönüşme konusuyla ilgili Feyizli yine farklı bir yorum getirmiş ve her devirde taşkın hareket ve davranışlarla insanların ruhen hayvanlaştığını ve insanlaşan hayvan olmasa da hayvanlaşan

---

⁵³³ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.611.

⁵³⁴ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’ân*, s.271.

⁵³⁵ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.5.

⁵³⁶ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.452.

⁵³⁷ Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur’an*, s.517.

⁵³⁸ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.263.

insan olduğunu vurgulamıştır.⁵³⁹ İslamoğlu ise, Bakara Sûresi'nde (2/34) Âdem lafzının Âdemoğlu manasına geldiğini ve bunun Kur'an'ın sembolik dil özelliğinin harika bir örneği olduğunu belirtmektedir.⁵⁴⁰ Yine İslamoğlu, Nur Sûresi'nde (24/35) geçen "Nur" un kaynağı görünmeyen fakat hedefini görünür kılan çok özel ışık demek olduğunu belirtmekte ve bu âyetin nüzul dönemindeki karşılığının Peygamber mescidine hediye edilen bir kandil olduğunu belirtmektedir ve başta "Nur" olmak üzere Allah'ın hiçbir sıfatının hakiki manada kullanılamayacağını ifade etmekte "Allah nurdur" denilirse bunun âyetteki temsil ve teşbihin yok sayılıp hakiki manasına taşınmış olacağını belirtmektedir.⁵⁴¹

Bütün bu örneklerden anlaşıldığı üzere her cemaat ve grubun âyetleri yoruma tabi tutarken kendi yaşantılarının ve mensubiyetlerinin, ayrıca dayandıkları kaynakların farklı oluşunun etkisiyle birbirlerinden farklı algılayış ve yorumlayış biçimleri içerisine girmiş ve bizzat kendilerinin dahil oldukları grubun mensuplarının da istifade etmesi için Kur'an mealleri yazarak okuyucuları ile bu görüşlerini paylaşmışlardır. Feyizli mealinin genel itibariyle geleneksel tefsirlere yakın olduğunu, Döndüren meali'nin hem yorumlardan hem de eserin hacminden yola çıkarak bir nevi fikhî tefsire benzediğini, İslamoğlu meali'nin ise daha serbest bir çeviri olduğunu ve dil/belâğat kaideleri dikkate alınarak açıklamaların yapıldığını ancak bunun dışında birçok çevirisinde de güncel konulara değinerek dil kurallarına bağlı kalmadan da anlamlandırma ve yorumlama yapıldığını araştırmamız sonucunda söylemek mümkündür.

Çalışmamızın özellikle akademik anlamda meallerin mukayesesi üzerinde çalışma yapmak isteyenlere faydalı olacağı ve Türkiye'deki belirli cemaat ve grupların meallerini okumak isteyen her kesim için yol gösterici olacağı ve istifade etmek istedikleri konularda bu üç mealden öncelikle hangi meali tercih edeceklerine karar vermede ışık tutacağı kanaatindeyiz.

---

⁵³⁹ Feyizli, *Feyzu'l-Furkân*, s.170.

⁵⁴⁰ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s.628.

⁵⁴¹ İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, s.711.

KAYNAKÇA

ABAY, Muhammed. "Türkçedeki Kur'an Meâllerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* / 19 2012, ss. 270-287.

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemu'l Müfehres li Elfazi'l Kur'an'il Kerim*, Kahire: Dâru'l-Hadis, 2007.

Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr* çev. Muhsin Ebû Dakîka, Kahire, 1370/1951.

ALPER, Hülya. "Münafık", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

APAYDIN, Yunus, "Şahit", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

ARIK, M. Selim. "Boşanma (Talak) Konusunda Bazı Yanlış Algılamalar", *Diyanet İlmî Dergi*, C.40, S. 1. (2004), s. 101.

ATEŞ, Abdurrahman, "Geçmişten Günümüze Bilimsel Tefsir Okulu", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 2, S. 4, (2002), s. 117.

AYDAR, Hidâyet. *Kur'an-ı Kerîm'in Tercümesi Meselesi*, İstanbul: Kur'an Okulu Yayıncılık, 1996.

AYDAR, Hidâyet. "Türklerde Kur'an Çalışmaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.1, S.1, (1999), ss. 176-181.

AYDAR, Hidâyet. "Kur'an ve Tercüme", *Diyanet İlmî Dergi Kur'an Özel Sayısı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, (2011), s. 499-532.

AYDIN, Mustafa, *Kur'anî Kavramlar*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2010.

BARDAKOĞLU, Ali, "Kurban", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

BAŞ, Erdoğan. "Mustafa İslâmoğlu'nun Hayat Kitabı Kur'an Adlı Eserinde Rasyonel Yorum", *Usûl: İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 10, (2008), s. 77-106.

BULUT, Mehmet. "İlk Cumhuriyet Meclisinde Dini Yayıncılık Hakkında Tarihi Bir Karar", *Diyanet İlmî Dergi*, C. 28, S.1, Ankara: DİB Yayınları, (1992), s. 142.

CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, *Mu'cem'us es-Sihah*, Daru'l Marife, Beyrut, 2012.

CÜNDİOĞLU, Düccane. "Matbu Türkçe Kur'an Çevirileri ve Kur'an Çevirilerinde Yöntem Sorunu", *Bilgi Vakfı II. Kur'an Sempozyumu* (1996) Ankara, s. 187.

CÜNDİOĞLU, Düccane. *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.

ÇELEBİ, İlyas. "Sünnetullah", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

DEMİR, Halis, "Hayat Kitabı Kur'an-Gerekçeli Meal-Tefsir Üzerine", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi) (İİFD) (EAÜİFD)*, S. 36, (2011) ss. 149-176.

DEMİR, Şehmus. *Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Özkan Matbaacılık, 1. Baskı, İstanbul: Haziran 2010.

DEMİR, Ziya. *XII-XVI. y.y. Arası Osmanlı Müfessirleri*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2006.

DEMİRCİ, Muhsin. *Tefsir Tarihi*, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul: 2013.

DİB. *Kur'an-ı Kerim Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara: 2002.

DÖNDÜREN, Hamdi. *Evensel Çağrı Kur'an-ı Kerim Yüce Meal ve Tefsiri*, İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005.

DÖNMEZ, İbrahim Kafi. "Örf", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2007.

Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sadır.

Ahmed Fehmî Ebû Sünne, *el-'Urf ve'l-'ade fi Re'yi'l-Fukaha*, Mekke:1947.

EFENDİOĞLU, Mehmet. "Ma'rûf", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

ELİK, Hasan ve COŞKUN, Muhammed, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.

ERDOĞAN, Abdulkadir "Kur'an Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, C.1, S.1, (1938), s. 47.

ERKAL, Mehmet, "Zekât", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Es-Serahsî, Ebûbekir Muhammed b. Ahmed el-Hanefî, *Kitâbu'l-Mebsût*, Tahk. Ebû Abdillah eş-Şafîî, M. H. İ. I. baskı, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, 1421/2001.

Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, Hisar Yayınevi: 1/424-429.

FEYİZLİ, Hasan Tahsin. *Feyzu'l-Furkân*, İstanbul: Server Yayınları, Temmuz,2018.

Gonca Kitap. "Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerîm Meal ve Tefsîr", <https://www.goncakitap.com.tr/evrensel-cagri-F-i-Kerim-meal-ve-tefsirpmu2287>. Erişim: 8 Nisan 2020.

GÜÇ, Ahmet. "Kurban" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

HARMAN, Ömer Faruk, "Hac" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

HİLMİ, İbrahim. *Türkçe Kur'an-ı Kerîm Tercümesi*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1926.

HÖKELEKLİ, Hayati. "Fıtrat", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1403/1983, I, 58.

İbn Zekeriyya, Ebu'l Hüseyyn Ahmed İbn Faris. *Mu'cemu Mekayisu'l-Luğa*, Lübnan: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyyi, 2001.

İSFEHÂNÎ, Rağıp, *el-Müfredat*, çev: Abdalbaki Güneş, Mehmet Yolcu, İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.

İSLAMOĞLU, Mustafa, *Nüzûl Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'ân Gereğçeli Meal-Tefsir*, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2020.

İslam Ticaret Hukuku. "Prof. Dr. Hamdi Döndüren Kimdir?" <http://www.islamticarethukuku.org/prof-dr-hamdi-donduren-kimdir26h.htm>
Erişim: 8 Nisan 2020.

Katılım Emeklilik. "Prof. Dr.Hamdi Döndüren"
<https://www.katilimemeklilik.com.tr/hakkimizda/katilim-emeklilik-hakkinda/danisma-kurulu--/prof-dr-hamdi-donduren>. Erişim: 8 Nisan 2020.

KOYUNCU, İsa. "Mustafa İslamoğlu" Ahmet Yesevi Üniversitesi
<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/islamoglu-mustafa>. Erişim: 19.01.2021

KUŞEYRÎ, Abdülkerim. *Letâifu'l-İşârât:İlâhi Kelâm'ın Sırları*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık, 2020.

Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, Kahire 1393/1973

MUKATİL b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, çev. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Server Yayınları, 2017.

OKUYAN, Mehmet. *Kur'an-ı Kerime göre Kabir Kavramı ve Kıyamet- Ahiret Süreci*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013.

ÖZEL, Ahmed. "Cihad" *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

ÖZSOY, Ömer, "Çağdaş Kur'an(lar) Üretimi Üzerine – 'Karı Dövme' Olgusu Bağlamında 4. Nisâ", 34 Örneği-", *İslâmiyât*, V, S.1, (2002), s. 111-124.

ÖZTÜRK, Mustafa. *Kur'ân-ı Kerîm Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.

ÖZTÜRK, Mustafa. *Cumhuriyet Döneminde Meal ve Tefsir'in Serencamı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

ÖZTÜRK, Mustafa. "Meâl", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 3. Basım Ek-2, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Zülkarneyn", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 44, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

SİFİL, Ebubekir. *İhya ve İnşa*, Rihle Kitap, İstanbul, 2014.

SİNANOĞLU, Mustafa, "İbadet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 19, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.

SİNANOĞLU, Mustafa. "Küfür", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Şemsedin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, VIII, 130-150.

Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Mebsût*, I-XXX, Kahire 1324-31.

ŞENGÜL, İdris. "Kıssa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

TAFTAZÂNÎ, Sadettin, *Şerhu'l-'Aķā'id*, çev: Talha Hakan Alp, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017.

IZUTSU, Toshihiko. *Kur'an 'da Allah ve İnsan*, çev: Süleyman Ateş, Ankara, Metis Yayınları, 2012.

TEMİZER, Aydın. "Kur'ân'da "Rab" Kavramı Üzerine Semantik Bir Analiz", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 İstanbul: 2013/1, ss. 39-66.

Timeturk. "Hasan Tahsin Feyizli", <https://www.timeturk.com/hasan-tahsin-Feyizli/biyografi-805777>. Erişim: 8 Nisan 2020.

TOGAN, Ali Zeki Velidi. "Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1959-1960, s. 135.

TOPALOĞLU, Bekir. "Rab", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2017.

UÇMAN, Abdullah, "Ali Suavi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: DİA Yayınları, 1989.

ULUDAĞ, Süleyman. "Takvâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

ÜLKEN, Hilmi Ziya. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları, 1998.

YAŞAROĞLU, M. Kâmil. "Namaz", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

YAVUZ, Yusuf Şevki. "İlâh", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

YAVUZ, Yunus Vehbi, "Hayız", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 17, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

YURDAGÜR, Metin. "Tağut", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

EK

KONU BAŞLIKLARINA GÖRE KULLANILAN AYETLER

1. İbadetle İlgili Ayetlerin Karşılaştırılması Başlığında Kullanılan Ayetler

1.1. Salat ile İlgili Kullanılan Ayetler

Bakara Sûresi 2/2-110-177-238-277

Nisa Sûresi 4/43-77-101-102-103-104-162

Tevbe Sûresi 9/103

İsrâ Sûresi 17/78

Hac Sûresi 22/40

Mü'minûn Sûresi 23/1-2

Ankebut Sûresi 29/45

Ahzab Sûresi 33/56

Mücâdele Sûresi 58/13

Meâric Sûresi 70/22-23-34

A'la Sûresi 87/15

Mâun Sûresi 107/4

1.2. Oruç ile İlgili Kullanılan Ayetler

Bakara Sûresi 2/183-184-185-187-196

Nîsa Sûresi 4/92

Mâide Sûresi 5/89-95

Meryem Sûresi 29/19

Ahzab Sûresi 33/35

1.3. Hac ile İlgili Kullanılan Ayetler

Bakara Sûresi 2/189-196-197-198-199-200-203

Âl-i İmran Sûresi 3/97

Mâide Sûresi 5/1-2-96

Hac Sûresi 22/25-27

1.4. Zekat ve Sadaka İle İlgili Kullanılan Ayetler

Bakara Sûresi 2/43-83-110-177-277

Nîsa Sûresi 4/77-162

Mâide Sûresi 5/12-55

Â'raf Sûresi 7/156

Tevbe Sûresi 9/5-11-18-60-71

Kehf Sûresi 18/19

Meryem Sûresi 19/31

Enbiyâ Sûresi 21/73

Hac Sûresi 22/41-78

Mü'minûn Sûresi 23/4

Nur Sûresi 24/37

Neml Sûresi 27/3

Rum Sûresi 30/39

Lokman Sûresi 31/4

Ahzab Sûresi 33/33

Fussilet Sûresi 41/7

Mücâdele Sûresi 58/13

Müzemmil Sûresi 73/20

Şems Sûresi 91/9

Beyyine Sûresi 98/5

1.4. Kurban ile İlgili Kullanılan Ayetler

Âl-i İmran Sûresi 3/183

Hac Sûresi 22/27-28-37

Kevser Sûresi 108/2

2. Belirli Konulara Dair Kullanılan Ayetler

2.1. Cihad Konusuyla İlgili Kullanılan Ayetler

Bakara Sûresi 2/218

Mâide Sûresi 5/35-54

Enfal Sûresi 8/72-74

Tevbe Sûresi 9/16-20

Hac Sûresi 22/78

Ankebut Sûresi 29/6

2.2. Kıssalarla İlgili Kullanılan Ayetler

Bakara Sûresi 2/218

Kehf Sûresi 18/60-83-98

2.3. Kadınlar Konusu ile İlgili Kullanılan Ayetler

Bakara Sûresi 2/222-227-228-282

Nîsa Sûresi 4/1-3-7-11-34

Nur Sûresi 24/31

Talak Sûresi 65/2

2.4. Bilimsel Açıdan Yaklaşılan Konularda Kullanılan Ayetler

En'am Sûresi 6/38

Nahl Sûresi 16/89

Fatır Sûresi 35/12

Kaf Sûresi 50/38

3. Belirli Kavramlar Bakımından Kullanılan Ayetler

Fatiha Sûresi 1/2

Bakara Sûresi 2/2-3-6-105-133-135-139-150-152-178-197

Âl-i İmran Sûresi 3/2-19-44-79-104-137-138-193

Nîsa Sûresi 4/51-61-88-94-138

Mâide Sûresi 5/16-28-112-117

En'am Sûresi 6/14-79

Âraf Sûresi 7/37-199

Enfal Sûresi 8/29-49

Tevbe Sûresi 9/67-71-77-97-101

Yunus Sûresi 10/20-49

Hud Sûresi 11/112

Yusuf Sûresi 12/52-101-107

İbrahim Sûresi 14/52

Nahl Sûresi 16/2-36-77

İsra Sûresi 17/51-77-102

Kehf Sûresi 18/21-36-38-68

Meryem Sûresi 19/13-18-75

Tâha Sûresi 20/15-24-72

Enbiyâ Sûresi 21/22-25

Hac Sûresi 22/41-78

Nur Sûresi 24/52-53

Furkan Sûresi 25/63

Neml Sûresi 27/65-81

Kasas Sûresi 28/88

Rum Sûresi 30/30

Ahzab Sûresi 33/38-60

Fatır Sûresi 35/1-43

Yâsin Sûresi 36/11

Zümer Sûresi 39/3

Mü'min Sûresi 40/4-62-85

Fussilet Sûresi 41/30

Zuhruf Sûresi 43/27

Câsiye Sûresi 45/23

Fetih Sûresi 48/23

Rahman Sûresi 55/8

Hadid Sûresi 57/13

Münâfikûn Sûresi 63/1

Teğâbûn Sûresi 64/9

Talak Sûresi 65/5

Tahrim Sûresi 66/8

Müddesir Sûresi 74/10

Kıyâmet Sûresi 75/1-2

Nâzi'ât Sûresi 79/17

İnfitar Sûresi 82/1

4. Sonuç Kısmında Kullanılan Ayetler

Fatiha Sûresi

Bakara Sûresi 2/34-65-269

Nîsa Sûresi 4/86

Âraf Sûresi 7/166-204

Rad Sûresi 13/11-41

Enfal Sûresi 8/27

Yunus Sûresi 10/5

Hicr Sûresi 15/39-40

Nur Sûresi 24/35